

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності

ЛЮБЛІН Віталій Давидович
СМІЛЕВСЬКИЙ Максим Леонідович

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ВІДНОСИН В ІНФОРМАЦІЙНОМУ
СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНИ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ
АСПЕКТИ**

МОНОГРАФІЯ

Львів 2021

УДК 342.951 : 34.03

Л 93

Рецензенти: **Назар Ю.С.**, кандидат юридичних наук, професор (Львівський державний університет внутрішніх справ);

Тацишин І.Б., кандидат юридичних наук, доцент (Львівська обласна профспілкоро організація профспілки працівників культури України).

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (протокол №7 від 20 травня 2020 р.)

Люблін, Віталій Давидович.

Правове регулювання відносин в інформаційному середовищі України: адміністративно-правові аспекти: монографія. / В. Д. Люблін, М. Л. Смілевський. – Львів : Вид-во ЛДУ БЖД, 2021. – 247 с. – Бібліогр.: с. 223–246 (197 назв).

Монографія присвячена актуальній проблемі вітчизняної правової науки. У роботі автори намагалися комплексно розглянути питання, пов'язане з діяльністю адміністративно-правового регулювання відносин в інформаційному середовищі України. Здійснено аналіз правових норм, що регулюють вказаний вид діяльності та механізм їх реалізації в діяльності інформаційного забезпечення. Національна інформаційна сфера перебуває у стані активного становлення, гармонійного долучення до глобального світового інформаційного простору та є основою розвитку інформаційного середовища в Україні. І у цьому аспекті першочерговим сьогодні є завдання щодо розроблення великого масиву нормативно-правових актів, які б забезпечили належне формування та функціонування основних інститутів інформаційного середовища в Україні.

Подано емпіричні матеріали.

Монографічне дослідження є навчальним і науковим матеріалом, який повинно використовуватись у навчальному процесі, наукових дослідженнях та рекомендована для викладачів, науковців, аспірантів, здобувачів і студентів вищих навчальних закладів.

© Люблін В.Д., 2021

© Смілевський М.Л., 2021

© ЛДУ БЖД, 2021

Зміст

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	5
ПЕРЕДМОВА.....	6
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО- ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	14
1.1. Адміністративно-правова характеристика інформації: поняття та функції.....	14
1.2. Суспільний розвиток і зростання потреби адміністративно-правового регулювання відносин в інформаційній сфері.....	21
1.3. Специфіка й особливості адміністративно-правового регулювання інформаційної діяльності в українському суспільстві.....	34
Висновки до розділу 1.....	56
РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТИ І СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ.....	60
2.1. Визначення та класифікація об'єкта і суб'єкта адміністративно-правового регулювання в інформаційному середовищі. Характеристика повноважень органів державного управління в інформаційній сфері.....	60
2.2. Адміністративно-правові основи регулювання діяльності суб'єктів інформаційних відносин. Суб'єктивне право на інформацію.....	91

2.3. Принципи адміністративно-правового забезпечення діяльності суб'єктів у сфері інформаційних відносин.....	116
Висновки до розділу 2.....	138
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН.....	142
3.1. Порядок адміністративно-правового регулювання надання інформаційних послуг для суб'єктів у сфері інформаційних відносин.....	142
3.2. Кадрове та матеріально-технічне забезпечення діяльності суб'єктів у сфері інформаційних відносин.....	166
Висновки до розділу 3.....	185
РОЗДІЛ 4. СВІТОВИЙ ДОСВІД АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	188
4.1. Європейська модель регулювання правовідносин в інформаційній сфері.....	188
4.2. Досвід США та Канади у створенні «інформаційної магістралі».....	198
4.3. Зарубіжний досвід та адміністративно-правове регулювання інформаційних правових відносин у міжнародних договорах України.....	206
Висновки до розділу 4.....	214
ВИСНОВКИ.....	216
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	223

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

КУпАП	- Кодекс України про адміністративні правопорушення
КК України	- Кримінальний кодекс України
КПК України	- Кримінальний процесуальний кодекс України
ЦК України	- Цивільний кодекс України
МОН	- Міністерство освіти і науки України
Мінцифри	- Міністерство цифрової трансформації України
Національна рада	- Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення
Держкомтелерадіо	- Державний комітет телебачення і радіомовлення України
ЗМІ	- засоби масової інформації
Концепція	- Концепція адміністративної реформи в Україні
СБУ	- Служба безпеки України
ЦОВВ	- центральний орган виконавчої влади
ІТТ	- інформаційні і телекомунікаційні технології
ІКТ	- інформаційно-комунікаційні технології
НІІ	- національна інформаційна інфраструктура

ПЕРЕДМОВА

В сучасних умовах знання та інформація постають стратегічними ресурсами розвитку цивілізації. Надвисокі темпи розвитку інформаційних технологій, активне використання засобів обробки та передачі даних кардинально змінюють всі сторони життя людства. Більшість дослідників вважають XXI століття – століттям формування інформаційного суспільства, яке приходить на зміну індустріальному. Усе це робить актуальним питання юридичного обґрунтування суспільних відносин в інформаційній сфері. Провідну роль тут відіграє право, котре, з одного боку, диктує, регулює й одночасно випробовує всі аспекти нинішнього інформаційного середовища, а з іншого – змінюючись виявляє нові об'єкти регулювання та трансформує методи своєї дії на відносини у суспільстві.

Актуальність дослідження основних закономірностей адміністративно-правового регулювання відносин в інформаційному середовищі України зумовлена виникненням якісно нових соціальних явищ, що пов'язані з інформацією, і, відповідно, увагою законодавця до впорядкування цієї галузі суспільних відносин. Як наслідок, законодавча влада має забезпечити ефективне юридичне впорядкування суспільних відносин в інформаційному середовищі. Вже в період незалежної України було ухвалено значну кількість нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання відносин у сфері інформації, зокрема Закони України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про інформаційні агентства», «Про рекламу», «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки»,

«Про захист персональних даних», «Про доступ до публічної інформації» та ін.

Аналіз наукових публікацій, результатів опитування посадових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування в ряді регіонів України (80 осіб) та суб'єктів адміністративно-правового регулювання (283 особи), свідчить про те, що порядок адміністративно-правового регулювання відносин в інформаційному середовищі нашої держави не є досконалим та ефективним.

Окрім того, актуальність дослідження пов'язана також, по-перше, зі становленням і розвитком інформаційної сфери суспільства як середовища суспільних і правових відносин; по-друге, зі створенням та експлуатацією національного й інтернаціонального потенціалу інформаційних і комунікативних технологій; по-третє, необхідністю регулювання інформаційних взаємин між людьми, соціальними групами й державою. Важливим є пошук ефективних способів, механізмів забезпечення інформаційних потреб громадян у нових інформаційних умовах. Оскільки процеси державного управління стають інформаційно щораз більш залежними, то раціональне й науково-вивірене інформаційно-аналітичне забезпечення набуває значення механізму взаємодії громадян з органами державного управління.

Вирішення проблеми правового регулювання в інформаційній сфері дасть змогу створити єдине (уніфіковане) нормативно-правове регулювання доступу громадян до інформації, а також продовжити процес реформування в системі органів виконавчої влади та в системі державної служби, оскільки такі процеси безпосередньо впливають на забезпечення прав громадян в інформаційній сфері.

Вагоме значення має реалізація національних проектів в галузі освіти, охорони здоров'я, сільського господарства, у

житловому секторі, які ґрунтуються на використанні новітніх інформаційних технологій. Очевидно, що в цьому випадку вже замало керуватися тільки традиційним адміністративним досвідом, треба використовувати практичні знання, отримані в процесі реалізації правових норм, як інформацію, що відображає сутність управлінських процесів в даній сфері.

Отже, комплексне дослідження адміністративно-правового регулювання відносин в інформаційному середовищі України, а також розробка пропозицій щодо його вдосконалення, набувають дедалі більшої актуальності. Зауважимо, що за весь період незалежності України дане питання так і не було достатньо досліджено в науці адміністративного та інформаційного права.

Фундаментальною основою дослідження стали праці таких вітчизняних та зарубіжних дослідників як Ю. Битяк, В. Авер'янов, В. Колпаков, В. Оргинський, І. Коліушко, О. Остапенко, Д. Лук'янець, І. Бородін, В. Олуйко, В. Селіванов, О. Скакун, Ю. Бурило, Ю. Назар, Г. Берксдейл, П. Страссманн та ін. Серед джерел дослідження вагома роль належить нормативним актам національного законодавства: Конституції України, Кодексу України про адміністративні правопорушення, Законам України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації», «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», Указам Президента України, підзаконним актам Кабінету Міністрів України та міжнародним угодам України. Застосовано також нормативні акти законодавства іноземних держав.

Незважаючи на наявність великої кількості праць із вивчення правових відносин в інформаційному середовищі України, дослідники відзначають її незавершеність, підкреслюють багатоплановість та складність через постійну динаміку інформаційної сфери.

Таким чином, розробка основних питань площини нашого дослідницького інтересу забезпечує надійну теоретичну базу, створює передумови для подальшого системного дослідження соціального значення інформації та відносин, які виникають у зв'язку з інформацією. Проведене дослідження дає можливість визначити недоліки чинного законодавства та сприяє його удосконаленню.

Соціальне значення інформації та відносин, які виникають у зв'язку з інформацією, потреба в удосконаленні законодавства – ці та інші чинники загалом визначають необхідність формування теоретичного уявлення про правові відносини в інформаційній сфері.

На підставі аналізу чинного законодавства України та узагальнень практики його застосування здійснений комплексний аналіз проблеми адміністративно-правового регулювання відносин, що утворюються в інформаційному середовищі України. Відповідно до поставленої мети сформульовано такі *завдання*:

- дослідити стан національного законодавчого забезпечення правового регулювання відносин, які виникають в процесі здійснення органами державної виконавчої влади, місцевого самоврядування діяльності у інформаційному середовищі;

- з'ясувати співвідношення інформаційної дії права та правового регулювання відносин, що існують в інформаційному середовищі;

- встановити сутність, характер й ознаки адміністративно-правових відносин та їхніх елементів в інформаційному середовищі;

- визначити специфіку об'єкта і суб'єкта адміністративно-правових відносин в інформаційному середовищі;

- проаналізувати стан наявної системи повноважень органів виконавчої влади в інформаційній сфері;
- охарактеризувати принципи адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів у сфері інформаційних відносин;
- визначити специфіку адміністративно-правового регулювання з надання інформаційних послуг у інформаційному середовищі України;
- проаналізувати та узагальнити міжнародний досвід адміністративно-правового регулювання відносин у інформаційній сфері.

Об'єкт дослідження – суспільні та адміністративно-правові відносини, які виникають внаслідок інформаційної взаємодії органів виконавчої влади між собою та з фізичними, юридичними особами, територіальними громадами, міжнародними організаціями в процесі здійснення інформаційної діяльності.

Предметом дослідження є адміністративно-правове регулювання відносин в інформаційному середовищі України.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою дослідження є загальнонаукові та філософські принципи: об'єктивності, системності, причинності, історизму, світоглядного плюралізму, що дозволило уникнути однобічності, монологізму та спрощення і уможливило аналіз проблеми адміністративно-правового регулювання відносин в інформаційному середовищі України неупереджено, з урахуванням різноманітних поглядів.

Специфіка предмета і об'єкта дослідження зумовила застосування загальнонаукових і спеціальних методів. З-поміж загальнонаукових використано: діалектичний метод, завдяки якому окреслені проблеми розглянуто в єдності їх

соціального змісту та юридичної форми, системно проаналізовано співвідношення об'єктів та суб'єктів адміністративно-правового регулювання в інформаційному середовищі (підрозділ 2.1), кадрового та матеріально-технічного забезпечення діяльності останніх (підрозділ 3.2); логіко-семантичний метод, за допомогою якого розвинуто понятійний апарат дослідження (підрозділи 1.1; 2.1) та визначено основні принципи адміністративно-правового забезпечення діяльності суб'єктів (підрозділ 2.3); логічний метод застосовано під час аналізу законодавства та нормативно-правових актів (Розділи 2; 4); системно-функціональний метод використано для розкриття теоретичних і практичних положень діяльності суб'єктів інформаційних відносин та надання ними інформаційних послуг (підрозділи 2.2; 3.1).

У монографії також використано спеціально-юридичні методи: історико-правовий – визначено вихідні засади дослідження (Розділ 1); порівняльно-правовий – досліджено різновиди об'єктів та суб'єктів адміністративно-правового регулювання в інформаційному середовищі (підрозділ 2.1), здійснено порівняльну характеристику вітчизняної й зарубіжної нормативної бази (підрозділ 4.3).

Застосування зазначених методів дозволило всебічно дослідити обрану проблему, систематизувати емпіричні дані й одержати обґрунтовані теоретичні результати.

Наукова новизна одержаних результатів полягала в тому, що монографія є одним із перших системних досліджень, у якому комплексно, з використанням сучасних методів пізнання, з урахуванням новітніх досягнень юридичної науки проаналізовано адміністративно-правове регулювання відносин в інформаційному середовищі України органами держави в процесі реалізації своїх повноважень.

У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових теоретичних положень, обґрунтовано висновки, рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства України, нормативно-правових актів органів виконавчої влади.

Найвагомішими результатами дослідження, що зумовлюють його новизну і визначають ступінь вирішення поставлених завдань, є, зокрема, такі положення і висновки:

уперше:

– визначено поняття «правовідносини в інформаційному середовищі», з урахуванням їхніх нормативних ознак;

– досліджений стан законодавчого забезпечення правового регулювання відносин, які виникають в процесі здійснення органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами діяльності у інформаційному середовищі;

– встановлена специфіка об'єкта і суб'єкта адміністративно-правових відносин в національному інформаційному середовищі;

удосконалено:

– підходи до здійснення адміністративно-правового регулювання відносин у інформаційному середовищі з урахуванням досвіду розвинутих країн;

– систему повноважень органів державної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з урахуванням необхідності внесення кадрових та структурних змін;

набули подальшого розвитку:

– підходи до використання позитивних практичних результатів врегулювання правовідносин в інформаційній сфері;

– питання визначення принципів здійснення адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів у інформаційному середовищі;

– аспекти надання державними органами послуг, пов'язаних з інформацією, у межах національного інформаційного середовища.

На підставі висновків та з урахуванням проаналізованого міжнародного досвіду правового регулювання у монографії аргументовано необхідність внесення змін і доповнень до нормативних актів, що врегульовують інформаційне середовище України.

Практичне значення одержаних результатів зумовлене науковою новизною роботи і полягає в можливості їх застосування з науковою, навчальною та прикладною метою. Сформульовані й обґрунтовані в монографії висновки можуть бути використані:

– у *науково-дослідній сфері* – для поглиблення подальших наукових досліджень проблеми адміністративно-правового регулювання інформаційної сфери;

– у *правотворчій сфері* – для вдосконалення чинного законодавства України та під час підготовки нових нормативно-правових актів, що стосуються адміністративно-правового врегулювання відносин у інформаційному середовищі;

– у *правозастосовній сфері* – для покращення діяльності органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування у сфері, пов'язаній із наданням інформаційних послуг та забезпеченням інформаційної діяльності;

– у *навчальному процесі* – під час проведення занять з навчальних дисциплін: «Інформаційне право», «Адміністративне право», написанні підручників, науково-практичних посібників і розробленні методичних рекомендацій.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Адміністративно-правова характеристика інформації: поняття та функції

Сьогодні світ переживає нову могутню революцію, здатну принципово змінити життя людей. На відміну від попередніх технологічних революцій, ця фундаментальна зміна зачіпає наше розуміння часу, простору, відстані та знання. Ідея становлення і розвитку інформаційного суспільства стає характерною рисою XXI століття. Саме в інформаційному суспільстві активно розвиваються інформаційні та комунікаційні технології, створюються умови для ефективного використання знань у вирішенні найважливіших завдань управління суспільством і демократизації суспільного життя.

Процес перетворення інформації у провідну складову більшості соціокультурних, економічних та політичних процесів пов'язаний із розширенням спектру її застосування та переходом людства від індустріального до постіндустріального типу суспільних відносин. Нарівні з цим, зростає увага до визначення терміну «інформація», який стає об'єктом багатьох міждисциплінарних наукових досліджень, в межах яких випрацьовуються нові підходи до його аналізу, подаються нові трактування.

Творцем загальної теорії інформації та основоположником цифрового зв'язку вважається Клод Шеннон. Всесвітню популярність йому принесла фундаментальна праця «Математична теорія зв'язку» (1948 р.), в якій вперше обґрунтовується можливість використовувати двійкові коди для передачі інформації.

Одним із перших дослідників, який дав значно ширше, ніж математичне, трактування природи сучасної інформації, став засновник кібернетики Н. Вінер. У межах його концепції інформація набуває, окрім власне математично-кібернетичних властивостей, соціокультурних та філософських ознак і перетворюється на головну протипагу сучасним ентропійним процесам. Н. Вінер вважає, що саме інформація виконує функцію відновлення балансу у розвитку сучасного суспільства. Однак перенасиченість інформаційного поля може призвести до порушення права членів цього суспільства на приватність.

Дослідник С. Ожегов у середині 20 століття відзначав, що інформація – це: 1) відомості про навколишній світ і процеси, що в ньому відбуваються; 2) повідомлення про стан справ, про стан будь-чого [3, с. 246]. Зважаючи на те, що більшість взаємин у суспільстві виникає у зв'язку з інформацією як з відомостями та даними під час її створення, трансформації, поширення та споживання, можемо погодитись із наступним її визначенням.

Схожі міркування можна знайти у працях інших науковців. Так, Є. Уємова, А. Уємов, В. Ровенський поняття «інформація» визначають як повідомлення про події, що відбуваються, з одного боку, у зовнішньому по відношенню до системи середовищі, а з іншого – в самій системі [4, с. 12]. На думку С. Анісімова, інформація – це будь-яке повідомлення або передача відомостей про будь-що, що раніше не було відоме [5, с. 11].

Водночас, були й більш ідеалістичні спроби щодо тлумачення даного феномену. Так, К. фон Вайцекер у своїх дослідженнях визначає його суть форму. При цьому стверджується, що маса та енергія тотожні інформації. З праць А. Блока, Г. Гунтера, П. Снайдера вбачається, що інформація є чимсь протилежно іншим, нейтральним та проміжним між духом та матерією [6, с. 22-23].

Протягом значного періоду не існувало однозначного визначення поняття «інформація». На початках його визначали як «поняття», «уява», згодом – як «відомості», «передача даних». В перекладі з латинської мови, «інформація» (information) означає роз'яснення, виклад [7, с. 375]. Мова йде про явища та процеси навколишнього світу, про певні дані або їх сукупність.

Таким чином, можна виокремити два підходи до розуміння сутності інформації. Прихильники першого підходу роблять спробу співставити поняття «інформація», «взаємодія» та «відображення. У рамках другого – «інформація» трактується як «розмаїтість». Другий підхід, на думку багатьох науковців, набагато краще відображає сутність інформації. На думку Б. Бірюкова, інформація існує там, де є розмаїття чи неоднорідність. Вона виникає тоді, коли хоча б два елементи у сукупності різняться та зникає, якщо об'єкти ототожнюються [6, с. 23].

Ряд вчених використовують у своїх творах визначення поняття «інформація», які наведені в енциклопедичних словниках, як то: «інформація – це відомості, що передаються людьми усним, письмовим або іншим способом» [8, с. 505]. Поряд з тим визначається й більш узагальнена дефініція: «інформація – це загальнонаукове поняття, що включає обмін відомостями між людьми, людиною й автоматом, автоматом і автоматом; обмін сигналами у тваринному й рослинному світі; передачу ознак від клітини, від організму до організму» [8, с. 505]. Проте, на нашу думку, ці визначення є споріднені за своєю внутрішньою сутністю. Як одне, так і інше можуть бути використані в залежності від ситуації.

У філософії існує два взаємопов'язані та взаємообумовлені поняття – «інформація» та «дані». Причому перше розглядається як конкретне, а друге – абстрактне. Часто в науковій літературі зміст категорії «інформація»

пов'язується із сферою самого пізніння – або у технічних, або у природних, або у соціальних системах [9, с. 155].

Має місце також думка, відповідно до якої відбувається ототожнення понять «відомості», «дані» та «інформація». На нашу думку, таке ототожнення є хибним. Оскільки відомості або дані реєструють явища та події, які відбуваються. Інформація ж є результатом перетворення й аналізування даних на індивідуальному чи корпоративному рівні, тобто їх засвоєння конкретною особою чи суспільством (колективом).

Для того, щоб окреслити інформацію у адміністративно-правовому контексті, необхідно виокремити наступні ознаки, які є юридично значимі та зумовлюють специфічність інформації як об'єкту правового врегулювання. До таких ознак найчастіше відносять:

- нематеріальний характер (цінність інформації полягає в її суті, а не в матеріальному носії, на якому вона зафіксована);
- суб'єктивний характер (інформація є результатом інтелектуальної діяльності);
- необхідність об'єктивації для включення у правовий обіг;
- кількісна визначеність;
- можливість багаторазового використання;
- зберігання інформації у суб'єкта, який її передає;
- здатність до відтворення, копіювання, збереження і накопичення [10, с. 19-26].

Аналізуючи теорію управління соціальними системами, слід зазначити, що «інформація» у ній визначається як фактор керування, потрібний на всіх стадіях управлінської діяльності. Так, шляхом використання інформації впливають на формулювання управлінських рішень; встановлюють необхідність у врегулюванні певного різновиду відносин та їх реалізації; координують діяльність

управлінських суб'єктів; здійснюють контроль за виконанням управлінських рішень тощо.

Інформація, або зведення щодо ідей, явищ, фактів, подій передаються у просторі й часі, використовуються людьми для зберігання або отримання нових знань, прийняття рішень і вдосконалення суспільства та його існування. У загальному вигляді, основною метою інформаційної діяльності слід вважати задоволення потреб людини в інформації як члена суспільства, утворення підґрунтя для сприятливих соціальних, економічних та екологічних умов, для комфортного життя.

Отже, можемо зробити висновок про те, що інформація є багатофункціональним об'єктом, який утворюється та застосовується у різних галузях діяльності і сприяє виконанню різноманітних завдань та функцій найрізноманітнішими суб'єктами, а саме: органами державної влади, місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, а також іншими соціальними утвореннями. У зв'язку з цим, Закон України «Про інформацію» визначає поняття інформації як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [11].

Головною функцією інформації в суспільстві є повідомлення суб'єкта про стан середовища, що в свою чергу призводить до зниження ступеня невизначеності ситуації. А оскільки людина є соціальною істотою, отримання інформації виступає не просто як результат відображення реальності у свідомості та підсвідомості суб'єктів. Її засвоєння відбувається у процесі спілкування, що має досить важливе значення. Відповідно, перша функція, яку має інформація в людських співтовариствах – це забезпечення швидкості обміну отриманими знаннями між членами соціуму.

Обіг інформації в процесі спілкування не тільки надає можливість швидкого обміну знаннями, але й відіграє вирішальну роль у поєднанні окремих представників суспільства у єдину інформаційну систему. Інформація, будучи «суспільним надбанням», забезпечує функціональну злагодженість людських співтовариств. Це – друга, консолідує, функція інформації. Така консолідація соціуму, у свою чергу, інтенсифікує динаміку самої інформації. Її носіями стають все більш численні групи людей, які втягуються у використання наявної й створення нової інформації [12, с. 63].

Водночас, розглядаючи поняття «інформація» як відомості щодо певних подій та явищ (тобто, про статичні поняття), упускаються з уваги інші за своїм характером процеси. Наприклад, про тривалість чогось у часі. Це відбувається тому, що під згаданим поняттям розуміються як утворювані в ході інтелектуальної роботи відомості щодо навколишнього середовища і процеси, що відбуваються в ньому, так і дані про стан речей. «Інформація», у теорії здійснення управління системами соціуму, розглядається як чинник, який здійснює вплив на свідомість, вчинки, процес ухвалення рішень всіма без винятку учасниками суспільних відносин. Характер, інтенсивність та цілеспрямованість інформації суттєво впливає на ступінь організації суспільних утворень, на їхнє визнання, повагу до них, або ігнорування та протидію. Тобто слід зазначити, що за допомогою інформації реалізуються взаємини між суб'єктами та об'єктами, між керуючою та підлеглою частками управлінської системи. Через властивості самого права як різновиду суспільної інформації, а також через ступінь інформаційної забезпеченості відповідних правомірних дій, певної організаційної діяльності, інформація в управлінській діяльності тісно пов'язана з процесом урегулювання. Відповідно, саме якісна та повна

інформація визначає більш ефективне використання всіх функцій та норм управлінської діяльності.

Відсутність однозначного тлумачення поняття «інформація» спонукає до його пошуку. Існує потреба шукати більш конкретне тлумачення зазначеного терміну, яке містить у собі всю його багатогранність та багатоаспектність. У зв'язку з цим, необхідно мати на увазі, що законодавча дефініція є недосконалою порівняно з філософським підходом, у зв'язку з чим провокує термінологічну неузгодженість.

На нашу думку, з метою конкретизації та розширення меж дії зазначеного вище Закону, статтею 1 слід визначити перелік сфер інформаційної діяльності.

У теорії управління вказано, що інформація є наслідком аналітичного оброблення даних про об'єкт управління. За таких обставин, певно визначені дані для окремих суб'єктів перетворюються на інформацію, для інших – ні. З урахуванням наведеного, інформація за своїм характером є, переважно, порівняльною. Її утворюють тільки нові дані, які користувач вважає корисними знаннями. Тобто, із значної кількості даних виокремлюються лише такі, які необхідні індивідуально визначеному споживачеві інформації та є йому зрозумілі. Інші відомості створюють «шум», про який зазначено у теорії інформації.

Таким чином, крізь призму адміністративного права, поняття «інформація» можна визначити наступним чином: це певним чином документовані або публічно оприлюднені відомості щодо подій і явищ, які існують у суспільстві, державі, навколишньому середовищі та застосовуються в управлінській діяльності, у процесі її здійснення й у взаєминах між відповідним колом суб'єктів – державою в особі державних органів або їх посадових осіб та правозобов'язаними суб'єктами.

У загальному, інформація виступає об'єктом інформаційно-правових відносин. Багато наукових диспутів існує навколо того, чи інформаційне право є окремою галуззю права. В наступних підрозділах монографії, ми детальніше розглянемо дане питання.

1.2. Суспільний розвиток і зростання потреби адміністративно-правового регулювання відносин в інформаційній сфері

Поштовхом до появи нових ознак та характеристик інформації та сфери її обігу став науково-технічний прогрес у розвитку суспільства. Так, інформаційні ресурси перетворилися на стратегічний ресурс життєдіяльності та розвитку біологічних, технічно-інженерних і соціальних систем. У свою чергу, соціально-економічні фактори перетворили інформацію, інформаційні ресурси, засоби їх поширення та перероблення на об'єкт конкуренції, ринку, виробництва. Інформаційна сфера набула рис найгарячіших сфер світового та суспільного життя, що зумовлено її взаємодією з усіма сферами сучасного соціуму, зростаючою значущістю інформаційної складової у житті й діяльності індивіда, суспільних організацій і держави. Наведене є підставою та вагомим аргументом для виділення предмета правовідносин, пов'язаних з інформацією та інформаційною діяльністю в окрему самостійну галузь правового врегулювання, яким є інформаційне право – основа інформаційного суспільства. Стрімке формування нової самостійної галузі права зумовлене стрімко зростаючою значущістю процесів розвитку можливостей і суперечностей інформаційних технологій, потребою адаптувати інститути держави і права, з врахуванням національних інтересів.

Зважаючи на те, що в Україні стрімко розвивається інформаційне суспільство, досить важливим видається

виділення інформаційного права в одну із основних галузей права. Оскільки відтермінування даного питання може потягнути за собою негативні наслідки для суспільства в цілому.

З урахуванням наукових досягнень у світовій юридичній науці, правовій науці України необхідно використати не тільки світовий досвід, а й пройти свій шлях, заснований на конституційних засадах. Норми вітчизняного законодавства, за умови інтеграції в глобальне інформаційне середовище, мають насамперед забезпечити захист суспільних інтересів громадян та держави в цілому. Окрім того, вони повинні: 1) відповідати всім критеріям такого явища, як інформація; 2) відтворювати національні традиції та цінності суспільства; 3) містити прогресивні ідеї та концепції розвитку.

Численні наукові праці свідчать про те, що проблемам інформації правова наука приділяє увагу лише з 60-70-х рр. XX століття. Саме в цей час, починають окреслюватись істотні ознаки новітньої на той час галузі права. Слід зазначити, що однією з важливих істотних ознак будь-якої галузі права є визначення її предмету. На думку багатьох правознавців, предметом інформаційного права є частина суспільних відносин, зв'язаних із обігом інформаційних ресурсів та інформації, тобто, з їхнім створенням, розвитком, поширенням, споживанням; забезпечення встановленого порядку роботи системи інформаційного простору України задля задоволення інформаційних потреб суб'єктів інформаційної діяльності та інтеграції в інформаційний простір світу; забезпечення належної захищеності інформаційних баз та ресурсів, телекомунікацій, технологій та відповідного рівня інформаційної безпеки суб'єктів суспільних відносин у галузі інформації [14, 15, 16, 17, 18, 19].

Взаємини в інформаційній галузі права за своєю сутністю є відносинами двох або більшої кількості суб'єктів, що пов'язані між собою будь-яким інтересом до відповідних об'єктів у визначеній сфері. При цьому, порядок дій та правила для визначеного кола суб'єктів інформаційних правовідносин з врахуванням їхніх прав і свобод встановлюються державою у відповідних нормах законодавства.

Якщо зрозумілим є те, що предмет інформаційного права є частиною суспільних правовідносин в сфері інформації та пов'язаної з нею діяльності, то дещо складнішим, на нашу думку, є питання методу такої галузі права як засобів правового упорядкування владою держави поведінки та правовідносин осіб у зв'язку з реалізацією їхніх прав та виконанням обов'язків.

Перетворення інформації у стратегічне джерело, її специфіка, наявність інформаційних складових у всіх сферах існування індивіда, громадських об'єднань та держави взагалі, створили передумови для виникнення окремої галузі права. Водночас, інформаційне право тісно пов'язане та взаємодіє з іншими галузями права – адміністративним, кримінальним, цивільним, господарським тощо. Особливо в частині методів правового регулювання. Наприклад, застосування управлінських відносин для додержання норм діяльності у сфері інформації врегульоване адміністративним правом; права інтелектуальної власності та авторські права на будь-яку інформацію або її джерела регулюється нормами цивільного законодавства. У свою чергу, кримінальним правом запроваджено санкції за скоєння злочинів в інформаційній сфері. Таким чином, врегулювання правовідносин, пов'язаних з інформацією, інформаційними явищами та процесами, вимагає суворого додержання та збалансованого

використання різноманітних методів правового регулювання.

Незалежність галузі права встановлюється за допомогою такого чинника, як правовий інститут. Слід зазначити, що питання інституціоналізму досліджувались у наукових працях такими вченими, як Ж.-Л. Бержель, Ж. Ренар, М. Оріу, В. Якушев, С. Алексєєв, О. Йоффе, Е. Воротилін, М. Федотов, В. Лопатін та багатьма іншими. У вітчизняній науці питання систематизації інформаційного законодавства, дослідження проблем інформаційного права вивчались І. Арістовою, О. Барановим, В. Гавловським, М. Гуцалюком, І. Жиляєвим, Е. Захаровим, Р. Калюжним, О. Копан, А. Марущаком, А. Новицьким, Н. Новицькою, В. Речицьким, Р. Романовим, А. Семенченко, О. Фроловою, В.Фурашевою, В. Цимбалюком, В. Хахановським, М. Швець, А. Яременко та іншими.

Багатьма науковцями майже одноголосно стверджується, що системі інформаційного права притаманні всі складові інституту права: загальні, галузеві та міжгалузеві. Так, С. Алексєєв зазначає, що у правовій системі існують декілька правових інститутів, які різняться за їхніми предметними та функціональними ознаками, галузевих інститутів, а також субінститутів права та поєднаних правових інститутів, що, на його думку, є найвищим щаблем системи конкретної галузі права [20, с. 20-33].

Іншим дослідником даної галузі, О. Ющиком, запропоновано інші підходи до визначення інститутів права. Зокрема, останній зазначає, що з метою поділу інститутів права за видами, необхідно виходити з їх реального змісту, а саме, з переліку похідних суб'єктних прав; сукупності юридичних фактів, якими визначено умови існування таких прав; системи гарантій реалізації зазначених прав як необхідних складових певного правового інституту [21, с.71].

Унікальні інститути інформаційного права на даний час потребують більш детального дослідження юридичною наукою. В зв'язку із цим слід вказати, що наукова аргументація, і, як наслідок, конкретність визначення правового інституту, значно впливають на процес правотворчості, й на зміст відповідних наукових праць, а також на правозастосовну діяльність. З урахуванням наведеного, можна виокремити такі правові інститути інформаційного права, як «право на інформацію», «масова інформація» «право на доступ до інформації», «свобода обігу інформації», «захист інформації», «таємність інформації», «інформація з обмеженим доступом», «правовий режим інформації», та ін.

Для прикладу розглянемо деякі із запропонованих окремих інститутів інформаційного права. У відповідності до вимог законодавства, підвидами інформації з обмеженим доступом є таємна та конфіденційна інформація. Державна таємниця та інші різновиди інформації, доступ до якої обмежено, як правовий інститут, у повному обсязі містить увесь комплекс похідних суб'єктивних критеріїв, які дозволяють їх класифікувати як інститут інформаційного права. Відомо, що таємна інформація є інформацією, яка відповідно до законодавства містить дані, які становлять державну чи іншу таємницю. Наведене є підставою вважати інститут інформації, доступ до якої обмежено, «субінститутом» або «комплексним інститутом» інформаційної галузі права, який об'єднує інститути: державної таємниці; іншої передбаченої законом таємниці (понад два десятки); конфіденційної інформації (декілька видів).

Аналогічно слід розглядати зміст інституту відкритої інформації, що об'єднує інститути економічної, політичної, правової, науково-технічної, масової, статистичної та інших конкретних видів інформації.

Складнішим є інститут правового режиму інформації. Весь комплекс його правових норм визначає обов'язкові вимоги, без дотримання яких інформаційні ресурси неспроможні цивілізовано інтегруватися до системи правовідносин. В свою чергу, суб'єкти неспроможні отримати повноцінні гарантії в процесі взаємодії з приводу вказаних об'єктів права.

Інформаційному праву України, аналогічно з іншими галузями права, притаманні такі джерела, як звичаї, моральні норми, традиції, юридичні прецеденти, законодавчі та нормативно-правові акти, міжнародні та внутрішньодержавні договори (угоди).

З урахуванням того, що інформаційне право сьогодні є правовою галуззю, яка знаходиться на стадії формування – найважливішим є окреслення основних правових інститутів даної галузі, відшукування та розробка методів ефективного використання відповідних законодавчих інструментів впливу для належного врегулювання правовідносин в інформаційній сфері. Конституційна база, відображення і закріплення у нормах права традицій, звичаїв суспільства та держави, морально-етичних норм є визначальним для внутрішньодержавного характеру будь-якої з галузей права, у даному випадку й для інформаційного.

В. Погорілко, будучи одним з видатних теоретиків конституційного права України, підкреслює, що у момент ухвалення відповідної Конституції, в ній відображаються суспільні взаємини, які мають місце на той час. Це забезпечує справжність та реальність конституційного устрою. Автором зазначається, що є і деякі проблемні положення, закріплені у Конституції України. Наприклад, положення про соціальний характер держави, соціальні права і свободи людини і громадянина, соціальну спрямованість економіки тощо. Зазначені положення є у цілому символічними або справляють враження таких. На

практиці їхня реалізація є частковою [22, с. 144-156]. Враховуючи такі підсумки автора, можна прийти до висновку, що однією з причин неповноти правового регулювання інформаційних відносин є недостатньо приділена увага формуванню інституту інформаційного права в Україні.

Щодо системи зазначеного інституту, то у юридичній науці вона визначена як сформована згідно з критеріями унікальності предмету та методів правового регулювання певна кількість норм, що створюють правові інститути, комплексні галузі права, його галузі та підгалузі, їхні загальні та особливі частини, що сформульовані з метою повного правового регулювання відносин у сфері інформації.

В першу чергу, правовідносини є наслідком регулюючої дії правових норм. По-друге – система юридичних норм, якою врегульовано певну групу суспільних відносин, не може не враховувати їхні істотні ознаки. З урахуванням наведеного, вивчення проблем правового регулювання та, зокрема, адміністративно-правового регулювання правовідносин у сфері інформації бере свій початок з дослідження системи певних правових норм та правовідносин, які є результатом реалізації такої системи норм права.

Оскільки на даний час немає розгорнутого наукового уявлення про правові відносини в інформаційному середовищі (їхні різновиди та сутність), є цілком зрозумілим, що законодавець не має можливості відобразити в нормах права погоджені уявлення про такі відносини.

Водночас, крім існування логічного ланцюга «норми права – правовідносини» (тобто, правовідносини є реалізацією норм права), існує й зворотний зв'язок, «суспільні правовідносини – норми права». Тобто, законодавець повинен враховувати особливості характеру та

елементів врегульованих ним суспільних відносин, а правові норми повинні відповідати регульованим відносинам. Волонтаризму з боку законодавця тут немає й бути не може. Невипадково існує проблема меж правового регулювання.

Крім того, аналізуючи правовідносини, можна побачити результат дії правових норм: якими є правовідносини, породжені тією або іншою сукупністю правових норм, чи є вони саме тим наслідком, якого домагався законодавець; наскільки адекватні й ефективні правові засоби, обрані законодавцем для впорядкування певної групи суспільних відносин тощо.

Незважаючи на ту обставину, що на даний час в правовій науці поки що немає єдиної думки про те, як тлумачити саме поняття інформаційного права, ми думаємо, що досліджувати правовідносини в інформаційному середовищі необхідно. За таких обставин, в незалежності від місця інформаційного права в правовій системі, на даний час ми виходимо з наступних припущень:

1) у суспільстві існують правовідносини, які сформовані у зв'язку та з приводу інформації;

2) у чинних нормах національного права та міжнародно-правових нормах врегульовано правові відносини в інформаційному середовищі;

3) у ході здійснення правового регулювання формуються структурні зв'язки між учасниками правовідносин даної сфери, який у свою чергу теж має бути врегульованим нормами права. Таке правове регулювання проводиться за допомогою адміністративно-правових норм, що перетворює згадані правовідносини у адміністративно-правові.

Крім того, адміністративно-правові відносини – це суспільні відносини в сфері державного управління, учасники яких виступають носіями прав та обов'язків, урегульованих нормами адміністративного права [23, с.13-

14]. Вказані відносини є різновидом правових відносин. Відповідно, їм притаманні їхні загальні ознаки. Складові адміністративно-правових відносин – суб'єкти, об'єкти та юридичні факти. Суб'єкти правовідносин такого виду є учасниками даних правовідносин, що наділені визначеними правами та обов'язками.

За нормами чинного законодавства України, у перелік суб'єктів адміністративних правовідносин включені органи законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, прокуратури, інших державних інституцій; структурні підрозділи органів держави, їх посадові особи; власники (менеджери); об'єднання громадян, органи місцевого самоврядування, самодіяльні організації; громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства.

Підставами для виникнення, зміни чи припинення адміністративно-правових відносин є юридичні факти, тобто, дії та події. Факти, які виникають внаслідок волевиявлення особи є діями. При цьому, останні можуть бути і правомірними, і неправомірними. Вимоги до правомірних дій встановлено в адміністративно-правових нормах. Відповідно, на підставі таких дій утворюються адміністративно-правові відносини. Такі дії включають акти управлінської дії – укази і розпорядження Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України та ін. У свою чергу, юридичні акти, які мають характер індивідуальної дії, притаманні державному управлінню, оскільки внаслідок їх застосування виникають відповідні адміністративно-правові відносини. Так, наприклад, Указом Президента України конкретного громадянина призначено на посаду заступника міністра внутрішніх справ України. Зазначене тягне за собою виникнення адміністративно-правових відносин особи, яка призначена на зазначену посаду, з іншими працівниками Міністерства внутрішніх справ України. Крім того,

адміністративні правовідносини утворюються в зв'язку з взаємодією певних громадян та службових осіб. Наприклад, при зверненні громадян з скаргами на дію чи бездіяльність посадовця. Як бачимо юридичним фактом, який спричиняє появу адміністративних правовідносин, може бути і бездіяльність особи.

Неправомірними діями є правопорушення та проступки, які тягнуть за собою вжиття заходів примусу та впливу з боку органів державної влади. Це, наприклад, такі правопорушення, як адміністративні й дисциплінарні, що тягнуть за собою відповідальність (адміністративна відповідальність за ухилення від виконання законних вимог прокурора (ст. 185-8 КУпАП) або порушення права на інформацію (ст. 212-3 КУпАП) [24, с. 433, 532]. Внаслідок вчинення правопорушення виникають визначені правові відносини, що пов'язані зі застосуванням до відповідних винних осіб норм процесуального та матеріального адміністративного права.

Адміністративні правовідносини не тільки є наслідком діяльності людей, вони формуються відповідно до тих подій, які не залежать від волевиявлення осіб, проте спричиняють відповідні правові наслідки. До таких подій можуть належати стихійні лиха – повені, землетруси тощо.

Як вже було зазначено вище, адміністративні правовідносини мають всі ознаки правовідносин. Хоча їм притаманні і деякі особливості, що полягають у наступному:

1) відносини, врегульовані адміністративним правом виникають при систематичному практичному виконанні державою своїх функцій, завдань та повноважень щодо здійснення управління економічним, соціальним та культурним розвитком, адміністративно-політичною та іншими сферами;

2) однією зі сторін правовідносин зазначеного виду обов'язково є орган виконавчої влади як орган державного

управління чи суспільне утворення, якому надано державно-владні повноваження;

3) даному виду відносин притаманна специфічна взаємодія їхніх учасників, один з яких за певних обставин вправі вимагати від іншого чинити лише ті дії, які прямо передбачаються адміністративно-правими нормами;

4) органи державного управління зобов'язані реалізувати свої матеріальні та процесуальні права, іншими словами – право є одночасно і обов'язком суб'єктів адміністративних правовідносин;

5) недодержання однією зі сторін своїх обов'язків тягне її відповідальність не перед іншим суб'єктом, а перед відповідним уповноваженим державним органом (органами);

6) дані відносини можуть виникнути з ініціативи будь-якого суб'єкта адміністративного права. При цьому, погодження іншого суб'єкта для їх виникнення не є обов'язковою передумовою;

7) відносини зазначеного виду, які виникають між органами виконавчої влади та іншими суб'єктами адміністративного права, не у всіх випадках є відносинами, які реалізуються через засади підпорядкування та управління. Дані правовідносини можуть реалізовуватися й на засадах рівності сторін. Тобто, кожна сторона зобов'язана дотримуватись конкретних вимог конкретної правової норми. При цьому, виникають зв'язки типу «правочин – зобов'язання – правочин». За таких обставин, виникнення взаємних прав і обов'язків для широкого кола адміністративно-правових відносин є характерним;

8) санкції, які вживаються до сторін адміністративно-правових відносин у випадку невиконання ними своїх обов'язків або порушення прав, як правило є примусовими заходами, які тягнуть адміністративну, дисциплінарну чи матеріальну, а у деяких випадках, кримінальну відповідальність;

9) різного роду спори, які виникають між учасниками адміністративних правовідносин, підлягають вирішенню в адміністративному та судовому порядку. Крім того, переважна кількість адміністративно-правових спорів вирішується компетентними службовими особами або відповідними органами державної виконавчої влади, тобто в адміністративному порядку. Поряд з цим, Конституція гарантує право кожного на оскарження в судовому порядку рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб [25].

Звертає на себе увагу той факт, що за умов незавершеності процесу наукового осмислення сутності суспільних відносин в інформаційному середовищі і методу їхнього правового регулювання, в законодавстві дані відносини своє відображення вже знайшли. Так, друга частина статті 34 Конституції України передбачає право кожного вільно збирати, зберігати, використовувати та поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [25]. Разом з цим, Конституцією дані відносини прямо не названі відносинами в інформаційному середовищі. Однією з особливостей зазначеного положення є те, що суб'єктами правовідносин такого виду визначено фізичну особу, людину.

Слід зазначити, що правовідносини з приводу збирання, зберігання, використання і поширення інформації, зазначені у вищевказаній статті Конституції України є відносинами динамічними. У той же час Конституція містить ряд положень, що врегульовують правовідносини у сфері інформації в їхній статичності. Зокрема, статтею 32 встановлено право кожного на особисту й сімейну таємницю [25].

З'ясовано, що основні нормативно-правові акти, якими керуються опитані у ході проведення соціологічного дослідження респонденти – суб'єкти адміністративно-

правового регулювання, посадові особи органів державної влади та місцевого самоврядування – це Закони України «Про інформацію» (відповідно, 27,50% і 26,51%) та «Про доступ до публічної інформації» (відповідно, 31,25% і 27,91%). Поряд з цим, відсоток очільників влади, які керуються при врегулюванні інформаційних відносин нормативними актами міністерств, відомств, службовими інструкціями, вищий, ніж аналогічний показник у суб'єктів адміністративно-правового регулювання (23,75% проти 11,30% від загальної кількості опитаних). Як свідчить опитування, показник суб'єктів адміністративно-правового регулювання, які у своїй інформаційній діяльності послуговуються Конституцією України, значно вищий, ніж аналогічний показник у посадовців органів влади (18,37% проти 7,50%).

Статтею 2 Закону України «Про інформацію», встановлено загальні правові основи одержання, використання, поширення та зберігання інформації, закріплено право особи на інформацію в усіх сферах суспільного і державного життя України, а також систему інформації, її джерела, визначено статус учасників інформаційних відносин, врегульовано доступ до інформації та забезпечено її охорону, гарантовано права особи та суспільства на одержання правдивої та достовірної інформації [11].

Загалом, дві найважливіші риси характеризують адміністративні правові відносини в сфері інформації: по-перше, оскільки в даних правовідносинах обов'язково беруть участь як суб'єкти інформаційної діяльності особи або їх об'єднання – вони є різновидом суспільних правовідносин, а по-друге, оскільки у ході їх виникнення розв'язуються питання управлінської діяльності – вони є різновидом організаційних правовідносин.

1.3. Специфіка й особливості адміністративно-правового регулювання інформаційної діяльності в українському суспільстві

Глобалізація інформаційного простору та швидкий розвиток інформаційних та телекомунікаційних технологій впливає на збільшення значення інформаційної діяльності державних органів влади. На сьогоднішній день, інформаційна діяльність вже не зводиться лише до діяльності з інформаційного забезпечення, вона трансформується у відносно самостійний вид діяльності.

Слід зазначити, що однією з основних проблем в інформаційному праві та інформаційному законодавстві є визначення поняття «інформаційна діяльність». В сучасному законодавстві останнє не визначено, а наведений перелік різновидів інформаційної діяльності викликає низку питань. Наприклад, в останній редакції Закону України «Про інформацію», по-перше, відсутнє визначення поняття інформаційна діяльність; по-друге, збільшився перелік видів інформаційної діяльності, але законодавцем не визначено їх суть. Відповідно до редакції Закону України «Про інформацію» в статті 9 визначено основні види інформаційної діяльності – створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації [11]. Інша аналітична інтерпретація, до інформаційної діяльності включає діяльність людини, що пов'язана з процесами отримання, перетворення, накопичення і передачі інформації. У той же час, перша редакція Закону України «Про інформацію», стаття 14 подавала таку класифікацію основних видів інформаційної діяльності: одержання, використання, поширення й зберігання інформації. Також, в попередній редакції Закону (ст. 12) визначалось поняття «інформаційна діяльність» – сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних

потреб громадян, юридичних осіб і держави. Разом з тим, остання редакція Закону визначення вищевказаного поняття не містить.

У своїх наукових дослідженнях питання інформаційної діяльності вивчали Ю. Шемшученко, О. Баранов, О. Яременко, І. Бачило, Ю. Бурило та інші. Звичайно важливим залишається питання класифікації видів інформаційної діяльності, дослідження їх специфіки. Проте, дане питання виходить за рамки нашого дослідження. Тому детальніше зупинитись на його вивченні ми не будемо. Варто відзначити наступне – перелік основних видів інформаційної діяльності надає можливість глибшого розуміння самого поняття, його суті.

Здійснення органами держави своїх завдань і функцій, які виконуються у процесі їх діяльності та у ході реалізації громадськими організаціями та їхніми керівними органами юридичних та владних повноважень, є адміністративною діяльністю держави, яка знаходить своє відображення у правовій формі. А юридичні норми, якими врегульовано суспільні відносини, що за своїм характером є управлінськими, є галуззю адміністративного права.

Одним з предметів адміністративного права є більшість суспільних відносин, які сформовані в ході здійснення державою управлінської діяльності, що, у кінцевому результаті, здійснюється державними службовцями. Саме з цієї причини в юриспруденції до правового інституту адміністративного права відноситься правове регулювання такого виду відносин. Зазначене зумовлено ще й тим, що державна служба за своєю правовою природою має деякі особливості, у частині адміністративно-правового регулювання управлінських відносин, що знаходить своє відображення через методи правового регулювання державної служби.

Насамперед, на головних суб'єктів адміністративного права – державних службовців розповсюджується дія адміністративно-правових методів, якими врегульовано інформаційну діяльність. При цьому, такі методи вирізняються деякими особливостями. Їх специфіка полягає у тому, що методи і форми правового регулювання встановлено самими ж державними службовцями.

Слід наголосити, що тільки в умовах застосування адміністративно-правових методів правового регулювання можливе здійснення інформаційної діяльності, оскільки відносини в інформаційній сфері є правовідносинами по створенню, збиранню, одержанню, зберіганню, використанню, поширенню, охороні та захисту інформації. Серед методів правового регулювання можна виокремити наступні:

- впорядкування інформаційної діяльності. Іншими словами – встановлення низкою правових норм правил щодо вчинення певних дій за конкретних умов;
- утримання від вчинення будь-яких дій з інформацією;
- альтернативність вибору. Можливість вибору службовою особою встановленого законодавством варіанту дії з інформацією. Враховуючи можливість вчинити певні дії або, без порушення передбачених законодавством вимог, утриматись від них.

В адміністративно-правовому аспекті інформаційні правовідносини традиційно розглядаються одночасно із дослідженням питання щодо суб'єктів адміністративного права. Суб'єктами здійснення адміністративних чи інших функцій держави є державні службовці, які в свою чергу є індивідуальними суб'єктами адміністративного права. Зазначене підтверджується тим, що будучи суб'єктом адміністративного права, державний службовець має такі характерні риси:

– відіграє домінуючу роль щодо інших суб'єктів, оскільки у соціальних правовідносинах він є носієм державної влади;

– участь державного службовця в правових відносинах врегульована правовими нормами, він є носієм прав та обов'язків.

За своїми функціями та структурою, адміністративне право тісно пов'язане з таким видом юридичного процесу, як адміністративний, основними сторонами якого також є держслужбовці. Ними розробляються та видаються управлінські нормативно-правові акти, вживаються заходи державного примусу при виконанні контрольно-наглядових функцій. Поряд з цим, у адміністративному праві воля органів державної влади є пріоритетною, а правове регулювання побудоване на ґрунті управління за принципами підпорядкування та/чи підлеглих, що тягне за собою додержання дисципліни, принципів відповідальності посадових осіб нижчого рівня перед вищестоящими, обов'язок реалізації наказів, нормативних актів та рішень вищих органів та посадових осіб державної влади.

Розкриття змісту адміністративно-правового регулювання відносин у інформаційному середовищі та встановлення їхнього місця серед правовідносин інших галузей, урегульованих адміністративним правом, тягне за собою розв'язання ряду проблем. По-перше – це проблема визначення меж адміністративно-правових відносин у сфері інформації. По-друге – визначення сутності управління інформаційним середовищем, його співставлення з державним регулюванням інформаційної діяльності та його структури. В даному контексті, необхідно приділити увагу працям І. Арістової, О. Бандурки, В. Цимбалюка, В. Брижка, В. Гавловського та інших. Їх наукові дослідження є основоположними при визначенні підходів до розкриття аспектів і з'ясування проблем адміністративно-правового

регулювання відносин в інформаційному середовищі України.

Потреба у вивченні проблеми встановлення правової сутності адміністративного регулювання правовідносин в інформаційному середовищі ґрунтується насамперед, на соціально-правовому аспекті даної проблеми. Він пов'язаний з необхідністю доктринального обґрунтування напрямів подальшого оптимізування управління інформаційним середовищем та запровадженням результатів у законодавство України.

Як вже зазначалось вище, правовідносини у сфері інформації – це відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації. Враховуючи зазначений підхід до розкриття змісту інформаційних відносин, можна виділити наступні види правовідносин у інформаційному середовищі: а) правовідносини, які утворюються при встановленні правового статусу суб'єктів діяльності у сфері інформації; б) відносини, що виникають, зазнають змін та припиняються при вчиненні вказаних вище дій (створення, зберігання тощо); в) відносини з організації інформаційної діяльності.

Інформаційна сфера може здійснювати вплив на уповноважених органів держави, або їх посадових осіб, з метою виконання ними своїх функцій. З урахуванням таких обставин, вона виступає об'єктом правового управління. Це дає можливість прийти до висновку про наявність такого суспільного процесу як управління інформаційною сферою.

Враховуючи те, що відмінності між державним регулюванням та державним управлінням інформаційним середовищем в юриспруденції не визначені, наукові дослідження даного напрямку є актуальними. В монографії проаналізовано в широкому розумінні зміст адміністративно-правового регулювання. Останнє уособлює

в собі методи управління як органів виконавчої влади, так і органів місцевого самоврядування.

Визначаючи місце керівництва інформаційною сферою у змісті юридичного управління, необхідно розкрити класифікацію його видів. Найбільш поширеною класифікацією різновидів такого управління є їх поділ за ознакою виду діяльності суб'єкта: а) державне управління, де суб'єкт управлінської діяльності – держава, в особі її органів; б) місцеве самоврядування, де суб'єктом управління є його органи; в) громадське управління, де суб'єкт управління – це органи об'єднань громадян; г) корпоративне управління, де суб'єкт управління – це органи господарських товариств та корпорацій [26, с. 28]. Такий підхід передбачає віднесення управління інформаційним середовищем до сфери державного управління. Оскільки його суб'єктом є держава, якою визначається стратегія своєї інформаційної політики, її напрями розвитку, а на органи виконавчої влади або їх посадових осіб та відповідні державні адміністрації в АР Крим, областях, містах Києві та Севастополі покладається відповідальність за виконання таких функцій.

Однією з важливих особливостей державного управління, як вбачається з теорії адміністративного права, є його взаємозв'язок з реалізацією компетентними державними органами державної влади основних функцій, завдань і цілей [14, 23]. Адміністративним правом поняття «державне управління» визначається як нормотворча та розпорядча діяльність органів державної виконавчої влади, спрямована на вчинення владно-організуючого впливу на відповідні соціальні відносини та процеси в адміністративно-політичній, економічній, та соціально-культурній сферах, а також внутрішньоорганізаційне управління всередині структури державних органів для

належного виконання покладених на них повноважень, функцій та завдань.

У ході застосування у науковій та правотворчій діяльності терміну «державне управління», необхідно враховувати його фактичне використання. Зокрема, дане поняття реалізовується: 1) у сфері виконавчої влади (з боку органів виконавчої влади щодо будь-яких зовнішніх керованих об'єктів); 2) у внутрішньо-організаційній сфері (з боку апарату всіх державних органів (включаючи органи виконавчої влади), а також щодо підлеглих їм ланок (так зване внутрішньо-організаційне управління) [27, с. 18].

Слід зазначити, що Ю. Шемшученком у Великому енциклопедичному юридичному словнику викладено більш широкий підхід до розуміння сутності державного управління. Зокрема, зазначений термін тлумачиться як різновид діяльності органів держави виконавчого та розпорядчого характеру, який полягає в організуючому впливі на суспільні відносини в економічній, соціально-культурній і адміністративно-політичній сферах шляхом застосування державно-владних повноважень. Проте, далі за текстом підхід до визначення сутності державного управління передбачає його розуміння, спираючись саме на діяльність органів виконавчої влади [28, с.168].

З врахуванням зазначеного вище підходу, діяльність посадових осіб органів державної виконавчої влади та самих органів можна співставити з державним управлінням, яке існує в інформаційній сфері. Співвідношення категорій «державне регулювання» та «державне управління», їх взаємозв'язок у змісті інформаційної діяльності може бути встановлений через призму теорії адміністративного права. Так, державним регулюванням створюються умови для діяльності суб'єктів та об'єктів управління на напрямку, за яким відбуватиметься розвиток системи управління в цілому і який у визначений час є бажаним для держави. Оскільки

поняття «державне регулювання» охоплює ширшу сферу діяльності держави, воно є більш ширшим, ніж поняття «державне управління». До того ж, як слушно зазначено в науковій юридичній літературі, існування державного регулювання без державного управління неможливе [29, с. 63-67].

Крім того, досліджуючи державне управління в інформаційній сфері у вузькому сенсі як виконавчо-розпорядчу діяльність держави, Ю. Бурило вказує на те, що його специфіка визначається особливостями завдань і функцій держави (державної політики) в цій сфері. Зміст і характер цієї політики обумовлено метою держави в умовах інформаційного суспільства, якою є задоволення потреб суспільства в інформації як стратегічному ресурсі його розвитку [30, с. 6].

Відповідно, проблема управління інформаційною сферою з боку держави стосується здійснення конкретного впливу безпосередньо на об'єкт управління, застосування таких методів управління, які мають за мету впорядкування діяльності об'єкта. Такими можуть бути методи, застосування яких проводиться у формі імперативних приписів, а саме щодо: визначення обов'язковості чинення конкретних дій або заборона на їх вчинення, вжиття заходів контролю та нагляду, а не тільки методи примусу та переконання, які є на першому місці серед інших методів державного управління.

Функціонування інформаційної сфери та вплив державних органів на об'єкти управління, відповідно до засад адміністративного права, тісно пов'язані з державним регулюванням. Наприклад, наведене стосується встановлення умов надання відповідної інформації, визначення напрямків проведення державою інформаційної політики тощо. За наслідками аналізу правових норм чинного законодавства України, якими врегульовані

правовідносини у сфері інформації, можна прийти до висновку, що державне регулювання інформаційної діяльності полягає у встановленні порядку доступу громадян та юридичних осіб до інформації; у ході здійснення діяльності з нею, порядку взаємовідносин у сфері інформації – щодо створення, одержання, збирання, поширення, зберігання, використання, захисту інформації; у визначенні суб'єктів інформаційної діяльності; у визначенні розмірів оплати за надання інформаційно-технічних послуг та порядку здійснення платежів тощо [31, с.10-11].

Враховуючи наведене, законодавцем практично включено до системи адміністративно-правового регулювання інформаційних правовідносин ще й управління ними з боку держави. Отже, специфіка здійснення управління інформаційним середовищем проявляється в існуванні трьох його різновидів – державного управління, громадського управління та самоврядного управління, що здійснюється органами місцевого самоврядування.

Через державне управління інформаційною сферою здійснюється спрямований вплив (регулювання) саме на об'єкти управління шляхом використання таких управлінських методів, якими передбачено впорядкування діяльності об'єктів управління, тобто, шляхом переконання та примусу. Вказаний вид регулювання інформаційної діяльності пов'язаний не лише з впливом на об'єкти управління, але й з впливом на середовище функціонування інформаційної сфери. У зв'язку із цим, суб'єктами державного регулювання згаданої сфери є не тільки органи державної виконавчої влади, громадські організації, органи місцевого самоврядування, а й такі державні органи, як Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України. Тобто ті, які уповноважені формувати законодавчу базу, створювати умови для належної роботи інформаційної сфери.

Управління державою інформаційною діяльністю визначено як опосередкований організуючий вплив уповноважених органів на інформаційну діяльність з метою створення належних умов її здійснення [32, с.111-114]. Інформаційна діяльність як невід’ємна частина усіх сфер суспільного життя має певні цілі та завдання. Останні реалізуються за допомогою конкретних засобів, які сприяють отриманню необхідних результатів. Відповідно, здійснення управління інформаційною діяльністю є сукупністю відповідних суспільних відносин, які набувають форми адміністративно-правових через застосування адміністративно-правових норм. Обов’язковою ознакою відносин у сфері державного управління теорією адміністративного права визначено суб’єкт державно-управлінських відносин, якими в першу чергу є органи державної виконавчої влади. Як суб’єкти, такі органи мають державно-владну компетенцію, одержуючи від держави право на здійснення розпорядчих функцій. У свою чергу, зазначені функції суб’єктів управління виявляються по-перше, в ухваленні загальнообов’язкових правил та норм, по-друге, у їхній організації виконання, по-третє, здійсненні контролю виконання.

Необхідно вказати, що до складу адміністративно-правових відносин у сфері управління інформаційним середовищем входять відносини, що формуються в ході реалізації суб’єктами даних відносин організаційно-розпорядчих повноважень.

Враховуючи те, що темпи формування інформаційного суспільства прискорюються у світі і в Україні, управління інформаційною сферою відіграє провідну роль серед інших напрямків державного управління. При цьому, основною підставою для його реалізації є правові норми, які спрямовані на врегулювання та впорядкування певних управлінських процесів, на забезпечення їхньої

збалансованості, систематичності та стабільності. Таким чином, від формування нормативно-правових засад реалізації державного управління інформаційною сферою залежить вдосконалення та збільшення його впливу, що спричиняє потреби у докладному вивченні системи та дослідження визначальних рис.

На даний час в Україні здійснюється значне реформування усіх сфер суспільного життя через використання інформаційно-комунікаційних технологій, інформації, а також сучасних знань у політичному, економічному та соціальному середовищах. Реформи, що проводяться, потребують одночасного змінення та вдосконалення нормативно-правової бази.

З часу набуття Україною незалежності, створено основи інформаційного законодавства як нової галузі. Вона ґрунтується на закріпленому у статті 34 Конституції України праві кожної особи на свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань [25].

Слід зазначити, що законодавчі акти, які регулюють правовідносини у інформаційній сфері утворюють певну систему. Чільне місце відведеться Конституції України, як первинній формі правового регулювання, яка здійснюється законодавцем, та у якій вміщено вихідні засади функціонування системи адміністративно-правового регулювання діяльності у сфері інформації, що володіють визначальним для неї значенням. Основними законодавчими актами у цій системі, якими врегульовано загальні правовідносини є Закони України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації». Решта законів регулюють спеціальні правовідносини (наприклад, у сфері державної таємниці, ЗМІ, захисту інформації, доступу до неї тощо): «Про державну таємницю», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про Національну раду України з питань телебачення і

радіомовлення», «Про телебачення і радіомовлення», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації», «Про видавничу справу», «Про інформаційні агентства», «Про звернення громадян», «Про доступ до судових рішень», «Про науково-технічну інформацію», та ін. Окремі законодавчі акти у даній сфері мають декларативний характер та окреслюють плани розвитку суспільства на певний період часу, наприклад – Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки». Детальніше на питанні системи норм, що регулюють різні галузі інформаційної діяльності, зупинимося далі.

Можна підсумувати: сукупність нормативних актів та окремих юридичних норм, які покликані врегулювати інформаційні відносини (відносини, що виникають при збиранні, отриманні, використанні, поширенні та зберіганні інформації) є інформаційним законодавством. Воно охоплює відносини, пов'язані з інформаційною діяльністю та реалізацією права на інформацію у таких галузях, як: виробництво інформації, її збирання, одержання, поширення, зберігання; формування інформаційних ресурсів; інформаційні послуги; розроблення і застосування інформаційних систем і інформаційних технологій; створення механізмів захисту інформації від несанкціонованого доступу [33, с. 198].

За визначенням В. Копилова: «Інформаційне право – система соціальних норм та відносин, які охороняються силою держави та виникають у інформаційній сфері – сфері виробництва, перетворення та споживання інформації. Основний предмет правового регулювання інформаційного

права – це інформаційні відносини, тобто відносини, які виникають при здійсненні інформаційних процесів – процесів створення, збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку, передачі, розповсюдження та споживання інформації» [16, с. 31].

Враховуючи те, що в Україні триває процес формування інформаційного права як сукупності низки галузей права, якими врегульовано відносини, що пов'язані як з інформацією, так і з інформаційними технологіями, то на нашу думку, існуюча сукупність нормативно-правових актів в сфері інформації дозволяє виокремити як автономну галузь законодавства, до прикладу, законодавство, яким врегульовано правовідносини в галузі інформаційно-комунікаційних технологій. Формування інформаційного права відбувається з урахуванням принципів інформаційної відкритості й свободи, гарантій інформаційної безпеки особистості, суспільства, держави [34, с. 6-7]. Власне інформаційне законодавство покликане врегульовувати протиріччя між потребами держави, особи та суспільства у розширенні вільного обміну інформацією й окремими обмеженнями на розповсюдження такої [35].

Вітчизняні вчені-правники І. Беляков [36] та Б. Кормич [37], вивчали нормативно-правову основу здійснення державного управління в галузі інформаційної політики держави, інформатизації, інформаційної безпеки, правові аспекти даних питань з урахуванням актуальності проблеми необхідності адміністративно-правового регулювання правовідносин у сфері інформації. Проте, варто наголосити на тому, що це тільки поодинокі дослідження, які стосуються державного управління правовідносинами в інформаційній сфері. Дана проблема є мало описаною в загально-правових та нормативних джерелах.

Безпосередньо або опосередковано здійснення адміністративно-правового регулювання інформаційної

діяльності врегульовано законами та іншими нормативно-правовими актами, що містять у собі значну кількість норм, з урахуванням положень Основного Закону, який, як вже зазначалось, посідає провідне місце серед зазначених нормативних джерел та визначає організаційно-правову базу такого регулювання. Прикладом може бути основоположна конституційна гарантія, передбачена статтею 3 Конституції України, згідно з якою, права та свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [25]. Отже, можемо зробити висновок: у ході державного регулювання діяльності в інформаційній сфері, крім іншого, держава гарантує додержання інформаційних прав і свобод громадян та забезпечує їхню практичну реалізацію.

Поряд з цим, як характерну особливість правового регулювання в інформаційній сфері слід вказати існування великої кількості підзаконних нормативно-правових актів, які, будучи вторинною формою адміністративно-правового регулювання, покликані забезпечувати дієвість норм Конституції та законів. Це такі нормативні джерела, як постанови Кабінету Міністрів України, нормативні акти, накази міністерств, відомств, інших центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, місцевих державних адміністрацій тощо. Важливість ухвалення даних норм, похідних щодо положень Конституції і законів, обумовлена тим, що швидкоплинні зміни у суспільстві потребують оперативного реагування з боку органів виконавчої влади, які діють у межах закону та виконують не тільки правозастосовчу, а й правовстановлюючу функцію [38, с.100]. Задля цього значний масив правових норм, якими врегульовано питання адміністративно-правового регулювання інформаційної діяльності закріплено у підзаконних нормативно-правових

актах органів, що структурно не включені до гілки виконавчої влади. Наприклад, указами Президента України, рішеннями Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення тощо.

Варто наголосити, що низка норм, якими врегульовано адміністративно-правове управління інформаційною сферою, з метою їхнього більш систематичного дослідження та сприйняття потребує проведення класифікування, здійснення якого можливе з урахуванням певних критеріїв, а саме: за формою нормативних актів, суб'єктами його видання, змістом, юридичною силою, тощо. Найдоцільнішим (з врахування мети даного дослідження) є виокремлення актів враховуючи ознаки їхнього призначення у системі адміністративного регулювання інформаційної сфери, галузі та окремі напрями такого регулювання. Залежно від спрямованості правових норм у врегулюванні функцій окремих ланок системи правового регулювання відносин в інформаційній галузі, адміністративно-правові норми можна, на нашу думку, умовно поділити на такі групи:

1. Норми, основним змістом яких є мета, напрямки адміністративно-правового регулювання у галузі інформації та провідні завдання інформаційної діяльності, які справляють цілеспрямований вплив на діяльність усієї ієрархії адміністративно-правового регулювання інформаційної діяльності. Наприклад, це такі групи правових норм, які передбачені статтями 3 та 10 Конституції України [25], статтею 6 Закону України «Про інформацію» [11], Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007- 2015 роки» [39] тощо.

2. Норми, якими окреслено перелік суб'єктів державного регулювання інформаційної сфери та їхній адміністративно-правовий статус. Іншими словами – це

норми спеціальної дії – норми Конституції України, якими передбачена діяльність Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, норми окремих Законів України, як то – «Про телекомунікації», яким визначено адміністративно-правове становище Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації [40], «Про Кабінет Міністрів України», яким передбачено повноваження уряду проводити політику держави в галузі інформатизації, сприяти становленню єдиного інформаційного простору тощо [41]. Також до зазначеного виду відносяться норми, що визначають адміністративно-правове становище міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, які забезпечують державне керівництво у сфері інформації, діяльність яких врегульована підзаконними нормативно-правовими актами, такими як акти Президента України, Кабінету Міністрів України. Наприклад, Указом Президента України № 581/2011 від 12.05.2011 року затверджене Положення про Міністерство інфраструктури України [42].

3. Норми, якими врегульовано взаємні права та обов'язки суб'єктів адміністративно-правового регулювання інформаційної діяльності при здійсненні управлінських зв'язків між даними суб'єктами та підпорядкованими ним суб'єктами інформаційних правовідносин. У першу чергу, до даної групи відносяться норми, якими детально регламентовано процедуру застосування багатьох методів адміністративно-правового врегулювання та якими встановлено форму реалізації такої процедури. Наприклад, зазначені норми викладено, у статтях 23-37 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» – в частині встановлення порядку ліцензування як методу управління в сфері телебачення і радіомовлення [43]; статтю 22 Закону України «Про державну таємницю» передбачений порядок надання доступу громадян до державної таємниці [44];

нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення регламентовано ряд заходів адміністративного примусу. У вказаних законах та підзаконних нормативно-правових актах зазначаються, крім іншого, вимоги до форми управлінських правових актів, які ухвалюються у ході застосування зазначених методів.

4. Норми, які встановлюють права та обов'язки, а також статус суб'єктів інформаційної діяльності та інформаційних правовідносин. Наприклад, статтею 39 Закону України «Про телекомунікації» передбачено ряд обов'язків операторів та провайдерів телекомунікацій, а саме: своєчасно надавати щорічно до центрального органу виконавчої влади в галузі зв'язку інформацію про свої телекомунікаційні мережі для відпрацювання мобілізаційних планів у межах, визначених Кабінетом Міністрів України, забезпечувати використання наданого номерного ресурсу в терміни, визначені Національною комісією з питань регулювання зв'язку; за власні кошти встановлювати на своїх телекомунікаційних мережах технічні засоби, необхідні для здійснення уповноваженими органами оперативно-розшукових заходів і забезпечувати функціонування цих технічних засобів, а також у межах своїх повноважень сприяти проведенню оперативно-розшукових заходів тощо [40].

Інформаційна сфера регулюється адміністративно-правовою діяльністю держави. Остання регламентується великою кількістю норм права, що потребують структуризації відповідно до певних правових норм міжгалузевого управління інформаційної діяльності. Відомий російський вчений у сфері інформаційного права І. Бачило виділяє десять умовних блоків інформаційного законодавства, які покликані врегульовувати:

- вирішення загальних організаційних проблем;
- право на інформацію;

- питання інформації та інформаційних ресурсів;
 - питання інформатизації;
 - міжнародний обмін інформацією;
 - засоби масової інформації та телерадіомовлення;
 - питання інформаційної безпеки;
 - управління в сфері інформації та інформатизації;
 - питання інформаційної діяльності та інформаційних відносин;
- питання відповідальності за правопорушення в галузі інформації та інформатизації [45, с. 26-28].

Так само, подібне розгалуження можна виокремити, аналізуючи чинне законодавство України. Можна умовно виділити групи правових норм, якими врегульовано провадження адміністративного управління держави у сферах регулювання: послуг зв'язку (Закони України «Про радіочастотний ресурс України», «Про телекомунікації» тощо); діяльності ЗМІ (Закони України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про видавничу справу» тощо); інформатизації (Закон України «Про Національну програму інформатизації»); статистики (Закону України «Про державну статистику» та ін.); науково-технічної інформації (Закон України «Про науково-технічну інформацію»); інформаційної безпеки (Закон України «Про державну таємницю», «Про захист персональних даних»); архівної справи (положення Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи»).

Враховуючи специфіку здійснення адміністративно-правового регулювання кожної із вказаних галузей інформаційного законодавства, варто відзначити, що норми, якими регулюється державне управління відрізняються від норм, що входять до складу інформаційної сфери. Наприклад правовідносини, що виникають в сфері регулювання телекомунікаційної галузі за своєю суттю

відрізняються від відносин, які складаються в управлінні статистичною діяльністю; управлінські відносини у сфері діяльності засобів масової інформації різняться від тих, які сформовані у ході управління в галузі інформаційної безпеки чи статистики. Таким чином, можемо відзначити, що вказані правовідносини регулюються різними за своїм змістом нормами. Тому будь-яка із зазначених груп правова норма врегульовує окремий вид управлінських відносин, які формуються в ході здійснення адміністративно-правового регулювання інформаційної сфери відповідно до певної галузі. Вказане вище дає нам підстави стверджувати, що зазначеними групами норм утворено окремі правові інститути, які регулюють конкретний вид однорідних суспільних відносин [46, 47].

Проте деякі з інститутів складаються з субінститутів – дрібніших упорядкованих груп правових норм, якими урегульовано певні види соціальних відносин у межах предмету регулювання конкретного інституту [48, с. 201]. І наприклад, досить складна структура сфери зв'язку зумовлює існування субінститутів, якими врегульовано здійснення державного управління в таких підгалузях, як сфера телекомунікацій (електрозв'язку) та поштового зв'язку. Поруч з притаманними їм відмінностями, вказані групи адміністративно-правових норм володіють важливою спільною рисою – всі вони покликані врегульовувати різні сторони одного й того самого складного та, у той же час, єдиного соціального явища – адміністративно-правового регулювання інформаційної сфери.

На жаль, в Україні вважається, що вирішення проблеми нормативного та правового забезпечення правовідносин у інформаційній сфері можливе на засадах ситуативного реагування. Як наслідок, низка викладених у законах та підзаконних нормативних актах правових норм, що безпосередньо або опосередковано врегульовують

суспільні відносини в інформаційній сфері концептуально не узгоджені між собою. Відомі непоодинокі випадки, коли викладені в цих джерелах права норми мають певні колізії.

Окремі науковці вважають, що важливою проблемою залишається певна несистемність вітчизняної правової політики в інформаційній сфері. Значна кількість законодавчих актів ухвалюється з метою вирішення певних тактичних завдань, задоволення кланових інтересів, часто без урахування стратегічних орієнтирів та реальних українських умов [34, с.6-8]. Існує також думка, що для стороннього спостерігача, в Україні є велика кількість суперечливих законів, актів, нормативів, стратегій та указів, які всі разом не складають передбачуваності та надійності даного сектору, особливо для інвесторів та користувачів. Суб'єкти господарської діяльності в Україні звикли до цієї системи і навіть вважають, що суперечливе законодавство може допомагати. Бо якщо один указ суперечить іншому, це створює можливості для маніпулювання [49, с.11].

Поряд з цим, має право на існування така точка зору: «експертиза українського інформаційного законодавства, яка неодноразово здійснювалась протягом останніх років, зокрема представниками ОБСЄ, свідчить про те, що законодавча та нормативно-правова база функціонування інформаційної сфери України в цілому відповідає європейським нормам» [34, с. 27].

Певним чином виправдати недоліки, які існують в інформаційному праві України можна тим, що: по-перше, часто правова база створювалась у стислі строки; по-друге, правові акти створювались окремими законотворчими установами. Значна кількість зазначених актів володіє різною юридичною силою. Окремі з них розповсюджуються на різних суб'єктів інформаційних правовідносин, мають певні протиріччя та неузгоджені між собою. Нормативно-правова база постійно збільшується, що спричиняє

складнощі з її застосуванням. Водночас, багато з напрямів інформаційної діяльності не має достатнього нормативного забезпечення. Це вимагає подальшого розвитку та вдосконалення сучасного інформаційного права, від чого наряду залежить побудова інформаційного соціуму. У зв'язку з браком регулюючих норм, норми інформаційного законодавства в більшості випадків витлумачено у відомчих нормативних актах і посадових інструкціях. Щоправда, і у них констатовано наявність прогалин.

Враховуючи такий стан нормативно-правового регулювання інформаційної галузі, більшість респондентів – 58,75% посадових осіб та 49,12% опитаних суб'єктів інформаційної діяльності вважають, що існує необхідність у кодифікації інформаційного законодавства для удосконалення практики реалізації положень Закону України «Про інформацію».

Ми підтримуємо розпорядження Кабінету Міністрів України №653-р від 15.08.2007 року, яким передбачено розробку проєкту Інформаційного кодексу України, а також проєкти законів про внесення змін до наступних Законів України:

- Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (щодо удосконалення системи реєстрації друкованих засобів масової інформації з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій);

- Закону України «Про видавничу справу» (щодо удосконалення порядку внесення суб'єктів видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій);

- Закону України «Про інформаційні агентства» (щодо удосконалення системи державної реєстрації інформаційних агентств та визначення правового статусу

засобів масової інформації, що створюють виключно електронні інформаційні ресурси);

- Закону України «Про звернення громадян», «Про Національний архівний фонд і архівні установи» (щодо звернень громадян, які подаються з використанням Інтернет та цифрового підпису, запровадження в органах виконавчої влади систем електронного документообігу та електронного цифрового підпису) [50].

Позитивним у вказаному розпорядженні уряду є те, що ним передбачено розроблення проєктів нормативно-правових актів, якими врегульовуються питання:

- запровадження механізмів та регламентів надання органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування інформаційних послуг юридичним та фізичним особам через Інтернет;

- забезпечення інформаційної безпеки, зокрема захисту інформаційних ресурсів, порядку виявлення, попередження, оцінювання та прогнозування загроз безпеці державних інформаційних ресурсів, визначення рівня захисту інформації від несанкціонованих дій в інформаційно-телекомунікаційних системах;

- визначення загальних вимог до програмних продуктів, які закупаються та створюються на замовлення державних органів, у тому числі щодо захисту прав інтелектуальної власності;

- визначення основних засад запровадження та функціонування систем забезпечення електронних бірж, аукціонів і депозитаріїв [50];

- формуванню сучасної моделі державної інформаційної політики в умовах розвитку інформаційного суспільства та українського сегменту глобального інформаційного простору;

- захисту конституційних прав людини і громадянина на свободу вираження поглядів як основоположного елементу демократичного суспільства;
- реальному гарантуванню державою права кожного одержувати, використовувати, зберігати і поширювати інформацію відповідно до законодавства;
- пріоритетному розвитку інформаційних технологій, ресурсів та послуг вітчизняного виробництва;
- захисту національного інформаційного простору, історичних та культурних цінностей;
- утвердженню інформаційного суверенітету України.

Висновки до розділу 1

Варто відзначити, що в Україні сьогодні існує проблема удосконалення інформаційного законодавства. Це передбачає, з одного боку, необхідність з'ясування з позицій загальної теорії права інформаційних процесів, що відбуваються, а з іншого – інформаційно-правових явищ, які за своєю сутністю істотним чином зачіпають інтереси держави, громадян та суспільства.

Існує недостатня кількість наукових робіт, присвячених дослідженням інформаційного законодавства чи аналізу інформаційно-правових понять та категорій. Не визначені зміст, структура, класифікація та інші сутнісні аспекти основних інформаційно-правових явищ – інформаційно-правових відносин, інформаційних норм та актів їх застосування. Це зі свого боку, породжує неможливість вироблення адекватного механізму адміністративно-правового регулювання відносин, що виникають у сфері діяльності суб'єктів, пов'язаної зі створенням, збиранням, одержанням, зберіганням,

використанням, поширенням, охороною, захистом інформації, тобто, в інформаційній сфері.

Інформація – специфічний об'єкт адміністративно-правового регулювання. Відповідно регулятором інформаційних відносин та процесів є право та його норми, які виступають сукупністю правил поведінки суб'єктів правовідносин.

Інформація є своєрідною ланкою між громадянами та інститутами держави. Спотворення, неповнота інформаційних відносин чи їх недооцінка, тобто певні «збої» в інформаційних процесах, істотно впливають на суспільну й інформаційну безпеку, утруднюють здійснення процесу управління. При цьому в інформаційній сфері нормальна діяльність державних інститутів, громадян, громадських утворень можлива тільки за умови чіткої, послідовної і систематизованої правової регламентації даної сфери.

Результативний вплив правових норм на громадські відносини забезпечує об'єднана система правових методів. Остання є своєрідним механізмом правового регулювання. Огляд точок зору науковців на проблеми змісту механізму правового регулювання демонструє, що більшість вчених-правників основними його елементами визнають правові норми та принципи права, правовідносини, акти роз'яснення та застосування юридичних норм, які видаються уповноваженим на те органом.

Сутність механізму нормативного регулювання правовідносин в інформаційному середовищі можна зрозуміти через понятійну категорію «діяльність». Саме через діяльність (правотворчу, правозастосовну) суб'єктів, відповідні елементи механізму правового регулювання отримують реальне втілення, «приводяться до руху». При цьому, держава в особі її органів є обов'язковим суб'єктом цієї діяльності.

Специфічність правовідносин в інформаційній сфері полягає в тому, що вони виникають, розвиваються й припиняються в ході обігу інформації; ними опосередковується державна політика визнання, додержання та охорони основних прав і свобод людини в даній сфері; ними з врахуванням особливостей та юридичних характеристик інформації та інформаційних об'єктів відображено особливості застосування адміністративного методу нормативно-правового регулювання при здійсненні інформаційних прав та свобод.

Аналіз чинного законодавства засвідчує, що в Україні створено основи інформаційного права. Проте, якість нормативно-правового забезпечення інформаційної діяльності, незважаючи на ухвалені протягом декількох останніх років рішення та вжиті заходи, потребує покращення. Визначальне значення у сучасній ситуації має формування концептуальної основи економічно-правового забезпечення інформаційних відносин та оновлення механізмів їх правового регулювання. У свою чергу, потребує подальшого вдосконалення та розвитку нормативно-правове забезпечення сфери інформаційних відносин, зокрема, у частині:

- створення та застосування національних ресурсів інформації;
- сприяння розвитку вітчизняної індустрії виробництва програмного забезпечення;
- введення електронного документообігу у органах державної влади, надання електронним документам офіційного статусу, сприяння в практичній діяльності обміну інформацією у електронному вигляді;
- підвищення стану безпеки інформаційних ресурсів держави та захисту персональних даних;

- створення єдиної системи стандартизації та сертифікації засобів інформатизації, інформаційних технологій;

- застосування економічно-правових важелів впливу для покращення інвестиційної привабливості інформаційної сфери.

Ефективному здійсненню правотворчої і правозастосовної діяльності в інформаційній сфері сприятиме систематизація та аналіз знань у галузі інформаційного права та інформаційно-правових відносин, його принципів, джерел, норм, суб'єктів, форм і методів, а також інституту юридичної відповідальності за вчинення правопорушень в даній сфері.

Реформування інформаційного законодавства має бути послідовним – розпочати слід з ухвалення Закону України «Про інформацію», як базового у даній сфері, у новій редакції. Згодом – внесення змін до законів, що регулюють інформаційні правовідносини. Після чого слід систематизувати законодавство у цій сфері через прийняття уніфікованого документу – кодексу, який би поєднував у собі правові інститути даної сфери права.

РОЗДІЛ 2

ОБ'ЄКТИ І СУБ'ЄКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

2.1. Визначення та класифікація об'єкта і суб'єкта адміністративно-правового регулювання в інформаційному середовищі. Характеристика повноважень органів державного управління в інформаційній сфері

Загалом, адміністративно-правове регулювання суспільних правовідносин є юридичним методом цілеспрямованого управлінського впливу та формою юридичного опосередкування взаємозв'язків суб'єкта та об'єкта управління. Такий вплив передбачає підпорядкування волевиявлення керованих єдиному волевиявленню суб'єктів управління. Таким чином, об'єкт адміністративно-правового регулювання – це суспільні взаємовідносини та статус сторін, у яких вони фактично є нерівними.

Основними характерними рисами правовідносин в інформаційному середовищі є те, що вони утворюються в зв'язку та з приводу дій з інформацією, у тому числі при її зборі, одержанні, зберіганні, обробці, поширенні тощо [11]. Інакше кажучи, правовідносини в інформаційному середовищі юридично опосередковані різними інформаційними процесами.

Відомо, що складовими структури адміністративних правовідносин є об'єкт (поведінка людей, дія, матеріальні речі, предмети), суб'єкт (громадяни, юридичні особи, особи без громадянства, державні органи, установи тощо), зміст (сукупність взаємних прав та обов'язків сторін правовідносин).

Найважливішим елементом правовідносин є об'єкт. При дослідженні правовідносин у сфері інформації саме питання об'єкта набуває важливості, оскільки такі правовідносини виокремлюються саме за ознакою свого об'єкта.

Щодо питань об'єкту правовідносин, то на нашу думку, доцільно звернутися до плюралістичної теорії. В її рамках об'єктом правовідносин будуть виступати явища матеріального й нематеріального світу, на які спрямовані суб'єктивні права та юридичні обов'язки. На сьогоднішній день у число об'єктів як приватних, так і публічних правовідносин варто включати й інформацію.

Зрозуміло, що при теоретичному аналізі змісту різних правовідносин може бути знайдений притаманний лише даному виду об'єкт. Але в той же час, С. Алексєєв, здійснюючи аналіз матеріального змісту правовідносин, вказує, що результат діяльності зобов'язаної особи є невіддільним від самої діяльності. Таким чином, в цьому випадку об'єктом правовідносин буде результат діяльності зобов'язаної особи [55, с. 162].

Розглядаючи об'єктом правовідносин інформацію, не варто її у такій якості абсолютизувати. Прикладом є думка Б. Кормича, який вважає, що об'єктом права може виступати не будь-яка інформація, а лише відомості, котрі мають суб'єктивну цінність й отримані для певної мети [37, с. 40-41]. Зважаючи на таку точку зору вітчизняного дослідника необхідно в рамках конкретних правових режимів розкрити сутність інформації, визнаної законодавцем об'єктом правовідносин та виділити її найважливіші ознаки.

На думку вченого-правника О. Гаврилова, об'єктом інформаційних правовідносин є інформація й інформаційні ресурси [56, с.10]. Інша дослідниця І. Тиновицька виокремлює дві ознаки відносин в інформаційному середовищі: 1) Особливий об'єкт відносин – інформація

(незалежно від того, у якому виді та на яких носіях вона створюється); 2) незалежність інформації від відносин, у ході яких вона використовуватиметься [58, с. 47].

Серед досліджень зустрічаються і інші міркування. Наприклад, В. Дозорцев слушно зауважує, що з появою права інформаційні відносини стали піддаватися правовій регламентації. Вони надзвичайно різноманітні та мають дуже багато об'єктів, кожному з яких відповідають свої методи регулювання. Уявлення про можливість існування єдиної системи їх правового регулювання помилкові й навіть небезпечні [59].

З урахуванням наведеного вище, варто сказати, що законодавець йде шляхом виокремлення врегульованих правом відносин в інформаційній сфері за ознаками їх об'єкту. Такий висновок можна зробити за наслідками аналізу чинного законодавства та зазначених наукових джерел – оскільки в них не вказано, по суті, ніяких інших ознак відносин в інформаційній сфері, крім посилань на діяльність з інформацією, тобто її одержання, користування, розповсюдження та зберігання.

Опитані в ході анкетування респонденти – посадові особи (31,25% і 28,75%), вважають, що неузгодженість правових норм у різноманітних нормативно-правових актах і їх помилкові тлумачення в процесі правозастосування є основною перешкодою ефективного правового регулювання правовідносин у інформаційному середовищі. Натомість суб'єкти адміністративно-правового регулювання вважають, що основним негативним фактором є нечіткість правових норм (37,11%), та їх помилкове тлумачення (27,57%).

Враховуючи мету монографії, варто зазначити, що об'єктом адміністративно-правового регулювання в інформаційній сфері є інформаційний простір, який є основою політичного, економічного, соціального, культурного розвитку суспільства.

В свою чергу, інформаційний простір – це система інформаційних ресурсів, пов'язаних організаційно та методично, що утворені державою та іншими сторонами інформаційних правових відносин. У чинному законодавстві України відсутнє визначення поняття «інформаційний простір». Натомість, дослідник А. Баранов зазначає, що інформаційним простором України є соціальне середовище, у якому здійснюється виробництво, збирання, зберігання, поширення та використання інформації і на яке поширюється юрисдикція України [60, с.75].

Створення системи єдиного інформаційного простору та подальше включення України до міждержавного інформаційного середовища, по-перше, спричинить утворення інформаційного простору всередині країни як незалежної держави; по-друге, сприятиме збільшенню ступеня узгодженості рішень, які ухвалюються центральними органами державної влади, державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування; по-третє, забезпечить стабільність розвитку суспільства. Утворення та підтримання рівня інформаційного потенціалу тягне за собою входження України до світового інформаційного простору. При з'ясуванні проблем створення та вдосконалення спільного інформаційного простору, потрібно також враховувати соціально-економічні, політичні та правові аспекти інформатизації суспільства.

Варто сказати про те, що засади створення єдиного інформаційного простору всередині України вже набули свого розвитку та знайшли відображення в законодавстві. Так, 04.02.1998 року Верховною Радою України було прийнято Закон України «Про Національну програму інформатизації», у статті 2 якого національна програма інформатизації встановлює стратегію розв'язання проблеми забезпечення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-

технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності в сферах загальнодержавного значення [61].

Інформаційний простір може бути об'єктом управлінського впливу з боку органів державного управління. Основні структурні елементи інформаційного простору – це інформаційний ресурс, інформаційні технології й інформаційні системи, спрямовані на забезпечення інформаційних потреб суспільства й держави.

У той же час інформаційний простір – це складний динамічний об'єкт, що непередбачено реагує на управлінський вплив, оскільки в ньому можуть бути присутні приховані для суб'єкта державного управління об'єкти й зв'язки, які вкрай складно, а часом і неможливо виявити та врахувати при плануванні і реалізації управлінського впливу. Тому об'єктом державного управління можуть бути лише інформаційні технології, інформаційні мережі й системи, інформаційний ресурс.

Термін «інформаційний простір» у лексикологічному розумінні містить у собі поняття «простір» й «інформація». У філософській науці категорія «простір» розроблена досить повно. Простору як філософській категорії властиві довжина, структурність, його елементи взаємодіють і співіснують у єдиній системі. У аспекті, що розглядається, простір має інформаційне наповнення. На визначенні терміну «інформація» як філософської категорії ми зупинялись у Розділі 1 даної монографії. Інформація має властивість поширення у просторі. У ході свого розвитку й формування інформаційний простір проходить ряд етапів, зокрема, проходить через фазу збереження і фазу передачі інформації. Так, виникнення документа обумовлене фіксацією знаків на матеріальних носіях, через це інформаційний простір є за своїм змістом матеріальним. Документ є самостійним елементом інформації, але ця самостійність відносна, тому що у кінцевого документа

завжди є попередній документ, який у свою чергу є підставою для створення наступного. Наступним значним етапом розвитку інформаційного простору можна вважати поява технологій типу всесвітньої мережі Інтернет, які забезпечують миттєвість передачі інформації, що, у свою чергу, дозволяє говорити про формування практично безмежного інформаційного простору.

У той же час єдність інформаційного простору повинна забезпечуватися в першу чергу адміністративно-правовим регулюванням. На факт необхідності участі урядів різних держав у формуванні єдиного інформаційного простору вказує І. Л. Бачило [18, с. 377].

Підходи до визначення інформаційного простору дають підстави зробити висновок про те, що подібне явище було б доцільніше визначати як «інформаційне середовище», оскільки поняття «інформаційний простір» у юридичному змісті є досить умовною категорією, що не може існувати з огляду на єдині правила регулювання поведінки в інформаційній сфері.

Основними елементами, що складають структуру інформаційного середовища, виступають суб'єкти й об'єкти інформаційного впливу. А у зв'язку з тим, що інформаційне середовище є основою управлінського впливу в інформаційній сфері, то можна виділити об'єкти та суб'єкти державного управління в даній сфері. Відзначимо, що державні органи та органи місцевого самоврядування, ЗМІ, суспільні та політичні об'єднання можуть бути суб'єктами державного управління за умов використання ними інформаційних технологій.

Як зазначено вище, об'єктами державного управління у інформаційному середовищі є всі елементи інформаційних систем, мереж тощо. Таким чином, інформаційне середовище країни одночасно є і сферою реалізації державної інформаційної політики, і об'єктом

управлінського впливу. Складна структура цього явища припускає можливість здійснення управлінського впливу на окремі об'єкти, які у свою чергу виступають структурними елементами інформаційного середовища.

У той же час, ланкою, що поєднує всю сукупність об'єктів державного управління в інформаційній сфері є використання інформаційних технологій у діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування. Дані технології забезпечують не тільки інформаційну взаємодію органів влади, але й підвищують рівень якості надання державних послуг у сфері соціальних відносин. Таким чином, можна зробити висновок про те, що адміністративно-правове регулювання правовідносин, які виникають в інформаційному середовищі, по-перше, забезпечує надання державних послуг не тільки інформаційної спрямованості, але й інших державних соціальних послуг – у сфері освіти, охорони здоров'я, культури тощо; по-друге, за допомогою використання інформаційних технологій дозволяє здійснювати внутрішньоорганізаційне управління на більш сучасній основі: підвищити швидкість доведення рішень до виконавців, контролювати хід та результат виконання таких рішень, вжити заходів примусу тощо.

Інформаційну діяльність у суспільстві проводять суб'єкти, які мають певні інтереси і прагнуть їх реалізувати, ставлячи перед собою відповідні цілі. Їхня взаємодія з іншими суб'єктами правовідносин зумовлює організацію інформаційної діяльності в суспільстві, вироблення її механізму та форм. Згідно із Законом України «Про інформацію», суб'єктами інформаційних відносин є фізичні особи, юридичні особи, об'єднання громадян, суб'єкти владних повноважень [11]. Право суб'єктів на інформацію характеризується не лише різноманіттям видів дозволеної поведінки (як абсолютні, так і відносні права), а й широтою

свого суб'єктного складу. Згідно із теорією права, суб'єкт, або суб'єктний склад правовідносин – це сукупність осіб, які беруть участь у правовідносинах (якнайменше дві – правомочна і зобов'язана) [46, с. 394]. Проте, щодо визначення поняття суб'єкта правових відносин серед науковців мають місце певні розбіжності. Вони виявляються у ототожненні понять «суб'єкт правовідносин», «суб'єкт права» та «учасник суспільних відносин». Наприклад, В. Рясенцев суб'єктами правовідносин вважає учасників суспільних відносин [62, с. 20]. Дослідники В. Шанін та В. Хропанюк під суб'єктом права розуміють окремих людей або їхні організації, яким згідно з нормами права притаманна здатність бути учасниками правовідносин [63, с. 306-307]. О. Малько та М. Матузов зазначають, що учасниками правовідносин є суб'єкти права, які є носіями передбачених законом прав і обов'язків [64, с. 184-185]. Існує також думка, згідно із якою суб'єкт правовідносин визначається через систему закріплених за ним суб'єктивних прав та правових обов'язків [46, с. 394]. Проте, така думка не набула поширення, оскільки суб'єкт правовідносин у даному випадку визначається як осмислення сукупності певних прав та обов'язків, якими він володіє у конкретних правовідносинах, тобто через їх зміст. Водночас, на наш погляд, суб'єкт не можна визначити через ті права та обов'язки, якими його наділяє правова норма у правовідносинах конкретного виду, оскільки суб'єкт є незалежним у структурі правових відносин.

Також необхідно розрізняти та відокремлювати дефініції «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин». Із вказаних понятійних категорій більший рівень абстрактності має дефініція «суб'єкт права» – особа, яка володіє правосуб'єктністю: громадянин, організація, об'єднання громадян, які наділені юридичними правами і обов'язками та є учасниками правовідносин. Таким чином, суб'єкт права

наділений з боку права конкретною правосуб'єктністю саме з метою вступу у правовідносини.

Вчений С. Алексєєв вказує, що суб'єкти права – це особи, що мають правосуб'єктність, тобто громадяни, організації, громадські об'єднання, які можуть бути носіями прав та обов'язків, брати участь у правовідносинах [55, с. 324-326]. Враховуючи таку думку, можна прийти до висновку, що суб'єкт правовідносин та суб'єкт права є понятійними категоріями, різними за змістом. Так, суб'єкт правовідносин – це реальний їх учасник, а суб'єкт права – це носій визначених юридичними нормами прав та обов'язків, що володіє можливістю участі у правовідносинах, тобто, може, у залежності від ситуації, не брати участь в правових відносинах. За таких обставин як підсумок, слід наголосити, що поняття «суб'єкт права» є значно ширшим за обсягом, ніж «суб'єкт правовідносин».

Правова наука не дає чіткого вирішення проблеми співвідношення понять «суб'єкт права» та «людина». У даному випадку, основні суперечки точаться з того приводу, чи є право- та дієздатність властивостями особи або суб'єкта, яким чином співвідносяться поняття суб'єкта права та правоздатності, правосуб'єктності, правового статусу тощо. За визначенням В. Хропанюка, суб'єктом права є лише одна з властивостей людини, створена об'єктивним правом [63, с. 307].

У науковій літературі суб'єкти правовідносин визначено як індивідуальні чи колективні суб'єкти права, які використовують свою правосуб'єктність у конкретних правовідносинах, виступаючи реалізаторами суб'єктивних юридичних прав та обов'язків, повноважень і юридичної відповідальності [31]. У теорії права, у більшості випадків виокремлюють наступні різновиди суб'єктів правових відносин: 1) індивідуальні (фізичні особи): громадяни даної країни; іноземні громадяни; особи без громадянства

(апатриди); особи з подвійним громадянством (біпатриди); 2) колективні (юридичні особи): державні органи, підприємства, установи, організації; органи місцевого самоврядування; комерційні організації; релігійні організації; громадські об'єднання (партії, профспілкові організації тощо); 3) держава та її структурні складові; 4) соціальні утворення: народ, нація, етнічні групи, громадяни виборчого округу тощо [31]. Втім, слід зазначити, що колективними суб'єктами, тобто учасниками правовідносин, є не тільки юридичні особи, а й колективні суб'єкти, які не володіють статусом юридичної особи. Наприклад, трудовий колектив, колегія, група слідчих тощо.

При розмежуванні поняття «учасника правовідносин» як дещо вужчого та конкретно окресленого стосовно поняття суб'єкта права, слід зазначити ту головну рису, що визначає здатність суб'єкта права брати участь у конкретних правовідносинах. В зв'язку із цим, варто зупинитися на співвідношенні понять «правосуб'єктність», «правоздатність» і «дієздатність». Зокрема, правосуб'єктність є загальною передумовою участі фізичних чи юридичних осіб у правовідносинах. Для участі у правовідносинах, суб'єкти мають пройти певні стадії наділення їх юридичними рисами: 1) набути властивості суб'єктів права як потенційних суб'єктів (учасників) правовідносин – через відповідність конкретним правовим вимогам щодо правосуб'єктності; 2) набути додаткових властивостей юридичного характеру в конкретній юридично значимій ситуації – суб'єктивних юридичних прав і обов'язків, які надаються їм правовими нормами. Лише ними визначено власне правові зв'язки, відносини між суб'єктами [48, с. 204, 206].

Говорячи про вплив держави на інформаційне середовище та правовідносини у ньому, необхідно чітко усвідомлювати, який саме орган або посадова особа має

визначені повноваження, які дозволяють здійснювати такий управлінський вплив. Основними суб'єктами адміністративно-правового регулювання в інформаційному середовищі є Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, міністерства, відомства, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи сільських, селищних, міських рад. Кожен з перерахованих суб'єктів здійснює адміністративно-правове регулювання в згаданій сфері у межах своєї компетенції, яка встановлюється Конституцією України, законами, іншими нормативними актами. Суб'єкти адміністративно-правового регулювання в інформаційному середовищі володіють різними важелями впливу та відмінності у механізмі реалізації управлінського впливу, які ми розглянемо нижче.

Враховуючи існуючий поділ влади в Україні на законодавчу, виконавчу та судову гілки, управління правове регулювання відносин в інформаційному середовищі побудоване з урахуванням прямих та зворотних зв'язків. Однак, незважаючи на те, що виконавча гілка влади найбільшою мірою забезпечує управління інформаційним середовищем країни, вона все ж тісно пов'язана із законодавчою гілкою влади, тобто, з Верховною Радою України. Згідно із Конституцією України, остання законодавчо регулює і контролює діяльність органів державної влади і посадових осіб щодо виконання ними функцій і завдань в інформаційній сфері; ухвалює засади внутрішньої і зовнішньої політики держави в інформаційному середовищі; ухвалює національні програми розвитку інформаційної сфери; проводить парламентські слухання з питань свободи слова та інформації; призначає половину складу (чотири особи) Національної Ради України з питань телебачення і радіомовлення тощо [25].

Не менш суттєвою та впливовою складовою системи органів держави, що здійснюють управління інформаційним

середовищем, є Президент України. За конституційними повноваженнями Президент створює, реорганізує та ліквідує органи виконавчої влади, встановлює їх функції та основні завдання; усуває дублювання їх повноважень, забезпечує скорочення чисельності управлінського апарату та витрат на його утримання, сприяє підвищенню ефективності державного управління, видає укази і розпорядження, що стосуються функціонування та розвитку інформаційного середовища тощо [25].

Як вже вище зазначалось, у загальній ієрархії адміністративно-правового регулювання інформаційного середовища як його найважливіші елементи чільне місце займають органи виконавчої влади, серед яких можна виокремити наступні.

Кабінет Міністрів України згідно із Конституцією, є вищим органом у системі виконавчої влади [25]. Кабінет Міністрів, відповідно до встановлених законодавством повноважень, здійснює виконавчу владу як безпосередньо, так і з допомогою міністерств, інших центральних органів виконавчої влади та місцевих держадміністрацій, спрямовує, координує та контролює діяльність зазначених органів. При цьому, згідно із Основним Законом, Кабінет Міністрів України забезпечує реалізацію внутрішньої та зовнішньої політики, виконання Конституції і законів України в інформаційній сфері, вживає заходів щодо забезпечення прав та свобод громадян, а також інформаційної безпеки України тощо [25]. Згідно з вимогами ст. 20 Закону України «Про Кабінет Міністрів України», Кабінет Міністрів проводить державну політику в сфері інформатизації, сприяє становленню єдиного інформаційного простору на території України [41].

Центральний рівень системи органів виконавчої влади становлять міністерства, комітети, центральні органи виконавчої влади, центральні органи виконавчої влади із

спеціальним статусом, центральні органи державної виконавчої влади, діяльність яких направляється та реалізовується Кабінетом Міністрів України (через відповідних членів уряду). В силу своїх повноважень зазначені органи регулюють інформаційну діяльність відповідних суб'єктів адміністративно-правовими методами. Чільне місце серед центральних органів України належить міністерствам, яких сьогодні в Україні існує 20 згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» №442 від 10.09.2014, в редакції від 08.09.2021 року [65]. Міністри як керівники міністерств, входять до складу Кабінету Міністрів України, беруть безпосередню участь у формуванні державної політики країни, несуть особисту відповідальність за розроблення та запровадження програм уряду, у тому числі і в напрямку реалізації державної інформаційної політики сфери державного управління, визначеного компетенцією того чи іншого міністерства.

Спробуємо проаналізувати зміст компетенції кожного міністерства з урахуванням поставленої мети дослідження, у частині реалізації ними завдань адміністративно-правового регулювання відносин в інформаційному середовищі та інформаційному забезпеченні. При цьому слід зазначити, що кожне міністерство володіє загальними та додатковими спеціальними повноваженнями у інформаційній сфері. Досліджуючи загальні повноваження, варто наголосити, що згідно із компетенцією, визначеною законодавством, кожне міністерство у межах наданої компетенції забезпечує здійснення державної інформаційної політики (наприклад, у галузі державної таємниці – здійснює контроль за її збереженням в установах, підприємствах та організаціях, підпорядкованих міністерству та в центральному апараті самого міністерства). У свою чергу, кожне з міністерств, для виконання покладених на нього завдань, має право в

установленому законодавством порядку одержувати від центральних та місцевих органів виконавчої влади, Автономної Республіки Крим, місцевого самоврядування інформацію, документи і матеріали.

Серед тих міністерств, які мають лише зазначені повноваження в сфері інформаційного забезпечення органів виконавчої влади, можна виділити: Міністерство економіки України; Міністерство аграрної політики та продовольства України; Міністерство енергетики України; Міністерство інфраструктури України; Міністерство внутрішніх справ України; Міністерство культури та інформаційної політики України; Міністерство освіти і науки України; Міністерство розвитку громад та територій України; Міністерство охорони здоров'я України; Міністерство соціальної політики України; Міністерство цифрової трансформації України; Міністерство фінансів України.

Крім вказаних, такі міністерства мають особливі повноваження у сфері інформаційного забезпечення системи органів виконавчої влади:

1. Міністерство економіки України та Міністерство аграрної політики та продовольства України відповідно до повноважень, беруть участь в проведенні аналізу економічної ситуації, аграрної політики та продовольства у сфері інформаційної діяльності, у розробці та реалізації відповідних напрямів державної політики. Дані міністерства мають право користуватися безоплатно базами даних, що створюються та підтримуються органами виконавчої влади.

2. Міністерство закордонних справ України згідно із встановленими повноваженнями, зберігає оригінали текстів міжнародних договорів України, документів міжнародних організацій, їх завірени копії та офіційні переклади, а також інші матеріали з питань зовнішньої політики; здійснює опублікування міжнародних договорів України, а також забезпечує офіційний переклад міжнародних договорів

державною мовою України відповідно до ст. 21 Закону України від 29 червня 2004 р. «Про міжнародні договори України» [77]; сприяє міністерствам, іншим центральним органам виконавчої влади у здійсненні ними міжнародних зв'язків, надає їм відповідну методичну консультаційну та інформаційну допомогу; розповсюджує інформацію про Україну за кордоном.

3. Міністерство внутрішніх справ України має право: заслуховувати інформацію керівників центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій усіх форм власності про хід виконання завдань і заходів, передбачених актами Верховної Ради України, Президента України та Кабінету Міністрів України.

4. Міністерство оборони України відповідно до покладених на нього завдань реалізує державну політику щодо охорони інформації з обмеженим доступом у межах повноважень, передбачених законодавством.

5. Міністерство культури та інформаційної політики України забезпечує функціонування уніфікованої системи правової інформатизації, є офіційним видавцем збірників законодавства та кодексів України, видає інформаційний бюлетень «Офіційний вісник України», бере участь у виданні журналів і газет загальноправового характеру; веде Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів.

6. Міністерство інфраструктури України здійснює державне управління в галузі надання послуг поштового зв'язку, телекомунікацій, інформатизації, користування радіочастотним ресурсом України; виконує відповідно до законодавства функції Генерального державного замовника Національної програми інформатизації; забезпечує координацію діяльності органів виконавчої влади, пов'язаної зі створенням та інтеграцією електронних інформаційних систем і ресурсів в Єдиний веб-портал органів виконавчої влади і наданням інформаційних та інших послуг через

електронну інформаційну систему «Електронний Уряд»; здійснює повноваження центрального органу виконавчої влади в галузі зв'язку щодо управління у сфері користування радіочастотним ресурсом України, визначені Законом України «Про радіочастотний ресурс України» [82]; вживає заходів щодо реалізації галузевого співробітництва України з Європейським Союзом, у межах своїх повноважень забезпечує виконання Українською стороною зобов'язань за Угодою про партнерство та співробітництво між Україною та Європейським Союзом, адаптацію законодавства України з питань надання послуг в сфері телекомунікацій, інформатизації, користування радіочастотним ресурсом України до законодавства Європейського Союзу та євроатлантичних структур.

Аналіз нормативно-правових та законодавчих актів останніх років свідчить, що в Україні приділяється значна увага діяльності центральних органів виконавчої влади, що формують та реалізують державну інформаційну політику.

Концепцією адміністративної реформи в Україні, затвердженою Указом Президента України від 22.07.1998 року, (далі – Концепція) розроблені заходи, у відповідності до яких, кількість міністерств, з одного боку, не повинна бути надто малою, щоб кожен із міністрів мав змогу охопити все коло питань, віднесених до його відання; з іншого – надто великою, з метою запобігання виникненню колізій та конфліктів інтересів, коли вирішення однакових питань покладається водночас на кілька міністрів [83]. Згадані заходи Концепції були відображені в Постанові Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» №442 від 10.09.2014 (з наступними змінами і доповненнями) [65].

Центральні органи виконавчої влади. До цих органів, згідно із Постановою Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої

влади» №442 від 10.09.2014, в редакції від 08.09.2021 року, про яку йшлося вище, відносяться державні служби, комітети, агентства та інспекції, діяльність яких через міністрів спрямована та скоординована Кабінетом Міністрів України. Ці органи вносять пропозиції щодо формування державної політики встановленим членам Кабінету Міністрів України та забезпечують реалізацію такої політики у визначених сферах діяльності, здійснюють управління в цих сферах, а також міжгалузеву координацію і функціональне регулювання питань, віднесених до їх відання [65].

Визначаючи компетенцію державних служб, комітетів, агентств та інспекцій у галузі інформаційної діяльності, слід відзначити, що кожному з перерахованих органів, як і міністерствам, законодавством надано як загальні, так спеціальні повноваження в інформаційній сфері. При дослідженні загальних повноважень вказаних органів, необхідно враховувати, що вони покликані реалізовувати державну політику у сфері інформації. Кожний із них має право на одержання у встановленому законом порядку інформації, документів і матеріалів, необхідних для забезпечення діяльності, від юридичних осіб, громадян або їх об'єднань, органів державної влади чи місцевого самоврядування, від підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності. Вищезазначеними повноваженнями у галузі інформаційного забезпечення функціонування системи органів державного управління володіють наступні органи:

- Державна служба статистики України;
- Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України.

До компетенції Державної служби статистики України у сфері інформації, згідно із законодавством, відноситься: участь у розробленні проектів законів, інших нормативно-

правових актів з питань, що входять до її компетенції; забезпечення об'єктивності, повноти, оперативності, надійності та цілісності статистичної інформації, її відповідності соціально-економічним процесам і явищам; надання органам державної влади та органам місцевого самоврядування статистичної інформації в обсягах, за формами та в терміни, визначені планом статистичних спостережень держави чи відповідними рішеннями Кабінету Міністрів України; забезпечення збереження та захисту статистичної інформації, реалізації державної політики стосовно державної таємниці, контроль за її збереженням в органах державної статистики тощо [85].

Якщо врахувати, що одною з основних проблем при здійсненні інформаційного забезпечення є недостатність взаємодії органів влади різних рівнів, то з метою підвищення ефективності технологій «електронної держави» необхідно реформувати систему державного управління інформаційним забезпеченням України. Ряд кроків у цьому напрямку вже зроблено – Постановою Кабінету міністрів України від 18 вересня 2019 р. №856 затверджено Положення про Міністерство цифрової трансформації України. Дане міністерство забезпечує формування та реалізацію державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій та технологій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації; у сфері впровадження електронного документообігу; у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян; у сферах відкритих даних, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтегрованості, розвитку інфраструктури широкопasmового доступу до Інтернету та телекомунікацій, електронної комерції та бізнесу; у сфері надання електронних та адміністративних послуг; у сферах

електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації; у сфері розвитку ІТ-індустрії; у сфері розвитку та функціонування правового режиму Дія Сіті. [87]. Однак зазначених кроків недостатньо, оскільки аналіз системи органів влади, що реалізують державне управління інформаційним середовищем в Україні демонструє відсутність чітко вибудованої й взаємопов'язаної ієрархії в цій сфері. Тому Міністерство культури та інформаційної політики України, а також Міністерство цифрової трансформації України, як новостворений орган влади, повинні забезпечити побудову єдиного інформаційного простору не тільки з погляду його технічного, але й сутнісного наповнення, а також розподіл фінансових потоків на виконання даного завдання. Одночасно до функцій Мінцифри необхідно включити вирішення завдань в області інформаційної безпеки й захисту особистого життя. Особливо важливим є об'єднання функцій контролю та нагляду в сфері захисту інформації з контролем за фінансуванням цих процесів. Наведене сприятиме більш тісній взаємодії органів влади і фізичних та юридичних осіб за предметно-функціональною ознакою, а також персоналізації відповідальності при організації інформаційної взаємодії. Крім того, наведений підхід дасть можливість вирішити одну з основних завдань процесу впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у сферу публічного управління: підвищити ефективність діяльності адміністративних органів, що, у свою чергу, забезпечить більш ефективну реалізацію права на доступ до інформації та надання послуг на більш якісному рівні.

Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України має здійснювати наступні основні завдання: реалізацію державної політики в галузі захисту державних інформаційних ресурсів, забезпечення функціонування Державної системи урядового зв'язку,

Національної системи конфіденційного зв'язку, криптографічного та технічного захисту інформації. Головними обов'язками служби є: участь у формуванні та реалізація державної політики у сфері захисту державних інформаційних ресурсів в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, криптографічного та технічного захисту інформації; забезпечення в установленому порядку урядовим зв'язком Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України, інших посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів військового управління, керівників підприємств, установ і організацій у мирний час, в умовах надзвичайного та воєнного стану, а також у разі виникнення надзвичайної ситуації; забезпечення функціонування, безпеки та розвитку державної системи урядового зв'язку і Національної системи конфіденційного зв'язку; визначення вимог і порядку створення та розвитку систем захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом, вимога щодо захисту якої встановлена законом; здійснення державного контролю за станом захисту інформації, яка є власністю держави, або інформації з обмеженим доступом тощо [88].

Слід зазначити, що окремі повноваження в галузі інформаційного забезпечення системи органів виконавчої влади законодавством надано іншим державним службам, агентствам та інспекціям.

Зокрема, Державною архівною службою України ухвалюються галузеві стандарти, її фахівці беруть участь у роботах, що зв'язані зі стандартизацією та сертифікацією у сфері інформації [89]. Міністерство юстиції України [90] розробляє порядок доступу нотаріусів до інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно при здійсненні нотаріальних дій; порядок доступу банків до

інформації про іпотеку з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно тощо.

Крім зазначених вище, у структурі органів державної виконавчої влади є центральні органи виконавчої влади із спеціальним статусом (далі за текстом – ЦОВВ із спеціальним статусом). Вони в інформаційній сфері використовують майже такий самий обсяг повноважень, як і міністерства, державні служби, агентства та інспекції. До зазначених органів, серед інших, належать:

- Державний комітет телебачення і радіомовлення України;
- Фонд державного майна України;
- Антимонопольний комітет України.

Слід детальніше зупинитись на повноваженнях Державного комітету телебачення і радіомовлення України (далі – Держкомтелерадіо України), який є спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади із забезпечення реалізації державної мовної політики, державної політики в інформаційній та видавничій сферах. Основні функції даного органу у сфері інформатизації є: участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики в інформаційній та видавничій сферах, державної мовної політики; міжгалузєва координація та функціональне регулювання з питань діяльності інформаційної сфери; здійснення управління в інформаційній та видавничій сферах; забезпечення розвитку інформаційної сфери, розширення національного інформаційного простору [91].

Незважаючи на досить широкий обсяг повноважень ЦОВВ із спеціальним статусом в інформаційному середовищі, є низка проблем нормативного плану, що впливає на діяльність цих суб'єктів.

Основою для утворення ЦОВВ згаданого виду є встановлений Конституцією специфічний порядок призначення на посаду та звільнення з посади керівників

згаданих вище органів (п. 24 ч. 1 ст. 85, п. 14 ч. 1 ст. 106 Конституції України) [25]. Водночас, утворення такого роду ЦОВВ із спеціальним статусом у кінцевому результаті тягне за собою не виправдане звуження сфери впливу уряду на діяльність деяких органів виконавчої влади. Відповідно, доцільна ліквідація як окремого виду органів ЦОВВ із спеціальним статусом, з подальшою передачею компетенції міністерствам, або як варіант – перетворення їх на органи виконавчої влади без статусу центральних.

Територіальним (місцевим) рівнем структури органів державної виконавчої влади є місцеві органи виконавчої влади, найнижчим рівнем яких, згідно з положеннями Конституції України, є місцеві державні адміністрації. За ч. 1 ст. 118 Конституції України, виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації, які, згідно із п. 1 ст. 119 Конституції, на відповідній території забезпечують виконання актів Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади [25].

Місцеві державні адміністрації, здійснюючи повноваження в галузі забезпечення законності, правопорядку, прав і свобод громадян, відповідно до ст. 25 Закону України «Про місцеві державні адміністрації» від 09.04.1999 року, забезпечують виконання Конституції та законів України, рішень Конституційного Суду України, указів Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів державної влади [92]. З метою виконання наданих повноважень, місцеві держадміністрації мають право отримувати відповідну статистичну інформацію та інші дані від державних органів і органів місцевого самоврядування, їхніх посадових осіб, політичних партій, громадських та релігійних організацій, підприємств, установ та організацій, їх філіалів і відділень незалежно від форм власності (ст. 28 згаданого Закону) [92].

Враховуючи зазначені обставини, питання необхідності створення суворо ієрархічної системи управління правовідносинами в інформаційному середовищі неодмінно постає при розгляді повноважень наведених органів, діяльність яких спрямована на внутрішнє інформаційне забезпечення системи органів виконавчої влади. Такі чинники, як:

- слідування структурному та функціональному принципів при утворенні органів виконавчої влади, компетенція яких поширюватиметься на інформаційну сферу;
- забезпечення відповідного матеріального і технічного рівня діяльності, належного рівня інформаційної безпеки;
- прийняття законодавчих актів, які регулюватимуть відносини в інформаційному середовищі;
- забезпечення професійної розстановки, добору та навчання кадрів у згаданій сфері для подальшої роботи в органах виконавчої влади – сприятимуть, на наш погляд, створенню такої системи.

Аналізуючи викладені повноваження зазначених вище органів державної влади та місцевого самоврядування в контексті проведення адміністративної реформи, слід зазначити, що положення Концепції містять досить суперечливі підходи в частині діяльності та компетенції зазначених органів. Наголосимо, що Концепція до своїх першочергових завдань відносить реформування системи державного управління в Україні, у тому числі на засадах принципу ефективності функціонування державних органів, дозволяючи створення багатогалузевих міністерств. Так, у результаті створення Державної фіскальної служби (раніше Міністерства доходів і зборів України) та Міністерства інфраструктури України здійснено об'єднання різнофункціональних галузей управління, що у тому числі підтверджується існуванням значної кількості повноважень

цих міністерств у сфері інформації. З огляду на зазначений принцип, у зв'язку із збільшенням протягом останнього часу об'єму інформаційних потоків у суспільстві було створено Міністерство культури та інформаційної політики України з подальшим наданням йому повноважень в галузі інформації, інформатизації та зв'язку, які на даний час мають інші міністерства та відомства. На нашу думку, таке міністерство реалізовуватиме положення Концепції у частині принципу функціональності утворення та діяльності міністерств.

Одним із чинників функціонування інформаційного суспільства в Україні є забезпечення надійних гарантій додержання прав та свобод громадян і юридичних осіб, що задекларовані у Конституції України. Важливим способом забезпечення таких гарантій є юридична відповідальність. Як необхідний фактор правомірної поведінки, вона виховує почуття моральних, правових та політичних обов'язків перед державою та суспільством на усіх рівнях юридичного регулювання суспільних відносин у сфері інформації. Юридична відповідальність передбачає вжиття до особи, яка вчинила правопорушення, примусових заходів, які передбачені санкцією правової норми, в установленому для цього процесуальному порядку від імені держави та на підставі закону. Взагалі, юридична відповідальність є способом державного примусу, який вживається уповноваженими органами держави до порушника правових норм. Як вид юридичної відповідальності, адміністративно-правова відповідальність, в першу чергу, є досить важливим методом примусу, що покликаний забезпечувати належне виконання завдань та функцій держави, надійну охорону відповідних суспільних відносин. По-друге, реалізація заходів адміністративної відповідальності повинна ґрунтуватися на якнайсуворішому додержанні принципів гуманізму, соціальної справедливості, законності тощо [93, с. 76].

З урахуванням наведеного, порушники вимог законів України, що регулюють правовідносини у сфері інформації, згідно з вимогами законодавства та теорії права, несуть дисциплінарну, адміністративну, цивільну, матеріальну чи кримінальну відповідальність. Розділом 4 Закону України «Про інформацію» і ст. 24 Закону України «Про доступ до публічної інформації» встановлено юридичну відповідальність за порушення законодавства про інформацію. Зокрема, винні у вчиненні таких порушень особи несуть відповідальність за:

- ненадання відповіді чи інформації на запит;
- несвоєчасне надання інформації;
- безпідставну відмову в задоволенні запиту на інформацію;
- неоприлюднення інформації чи надання або оприлюднення недостовірної, неточної або неповної інформації;
- необґрунтоване віднесення інформації до інформації з обмеженим доступом;
- нересстрація документів;
- навмисне приховування або знищення інформації чи документів [11, 94].

Сама специфіка юридичної відповідальності в інформаційній сфері полягає у тому, що в нормативно-правових актах, що встановлюють юридичну базу, гарантії та порядок одержання і використання інформації, зазначено диспозиції відсилочного характеру, які мають посилання на відповідні законодавчі акти, кодекси або підзаконні нормативні акти чи визначають склад порушення інформаційного законодавства, у той же час не вказуючи санкції щодо правопорушників.

При спричиненні суб'єктом інформаційної діяльності матеріальної чи моральної шкоди інтересам фізичних або юридичних осіб, завдана шкода відшкодовується

порушниками в добровільному чи примусовому порядку (за рішенням суду). Водночас, будучи позивачами в справах про захист честі, гідності й ділової репутації, органи державної влади чи місцевого самоврядування вправі вимагати тільки у судовому порядку спростувати недостовірну інформацію. Моральна шкода, в цьому випадку, не відшкодовується. Проте, зазначене не позбавляє службових осіб можливості особисто захищати в органах суду свою честь, гідність та ділову репутацію.

Закон України «Про звернення громадян» передбачає як обов'язок органів державної влади, місцевого самоврядування, а також підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, об'єднань громадян, засобів масової інформації, їхніх керівників та інших посадових осіб вживати заходи щодо відшкодування в установленому законом порядку матеріальних збитків, якщо їх було завдано внаслідок обмеження прав або поушення законних інтересів громадян та вирішувати питання відповідальності осіб, з вини яких було допущено порушення [95].

У відповідності до Закону України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», за зловживання свободою діяльності друкованих засобів масової інформації, поряд із авторами інформаційних матеріалів до відповідальності притягаються журналіст редакції, її редактор (головний редактор) або інші особи, з дозволу яких було поширено певні матеріали [96].

Закон України «Про інформацію» гарантує, що ніхто не може бути притягнутий до відповідальності за висловлення оцінних суджень, якими є висловлювання (за винятком образ або клепу), що не містять фактичних даних. Мова йде про критику оцінювання дій, а також висловлювання, що містять гіперболи, алегорії або сатиру. Оскільки ці судження не підлягають спростуванню й доведенню їх правдивості [11].

Законодавством передбачено і підстави звільнення від відповідальності за розповсюдження певної інформації. Зокрема, Законами України «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації» передбачено звільнення особи від відповідальності за розголошення інформації з обмеженим доступом, якщо судом встановлено її суспільну значущість. Інші законодавчі акти: Закони України «Про телебачення і радіомовлення», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про інформаційні агентства», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» також містять підстави звільнення від відповідальності працівників ЗМІ та журналістів.

Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачено відповідальність за вчинення адмінправопорушень, які пов'язані з одержанням, використанням та зберіганням інформації. Справи про адміністративні правопорушення розглядаються органами внутрішніх справ, митними органами, судами та іншими державними органами й посадовими особами, уповноваженими законом [24].

Зокрема, ст. 41-3 КУпАП встановлює адміністративну відповідальність за порушення порядку доступу до інформації, необхідної для ведення колективних переговорів і здійснення контролю за виконанням колективних договорів, угод. Статтею 53-2 КУпАП передбачена адміністративна відповідальність за перекручення даних державного земельного кадастру і приховування інформації про наявність земель запасу або резервного фонду.

Аналогічно, встановлена відповідальність ст. 82-3 КУпАП за приховування, перекручення відомостей або відмову від надання повної й достовірної інформації за запитами посадових осіб і зверненнями громадян та їх об'єднань щодо безпеки утворених технологічних відходів і

поводження з ними, в тому числі про їх аварійні скиди й відповідні наслідки. Ст. 91-4 КУпАП передбачає санкції для порушників при відмові у наданні або несвоєчасному наданні за запитами повної й достовірної інформації у сфері екології.

Статтею 164-3 КУпАП встановлено відповідальність за отримання, використання та розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця. У ст. 164-14 КУпАП передбачається відповідальність за неоприлюднення інформації щодо закупівлі товарів, виконання робіт і послуг за державні кошти відповідно до вимог законодавства, відображення недостовірних відомостей у звіті про результати здійснення зазначеної процедури.

Згаданим Кодексом передбачено й інші статті, що містять адміністративні санкції за порушення законодавства у сфері інформації.

Наведені види правопорушень від кримінально-караних діянь відрізняє порівняно невелика суспільна небезпека, що виникає чи може виникнути у результаті їх скоєння. У той же час, кримінальна відповідальність – найсуворіший вид юридичної відповідальності, який настає лише внаслідок вчинення кримінального правопорушення – суспільно небезпечного діяння, склад якого передбачає кримінальне законодавство. На даний час йде вдосконалення кримінального законодавства, оскільки розширено склад кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням новітніх інформаційних технологій – так званих «комп'ютерних злочинів» (суспільно-небезпечних кримінально караних діянь, які завдають шкоди інформаційним відносинам, предметом вчинення яких є електронно-обчислювальні машини, їх системи чи комп'ютерні мережі).

Розділ XVI Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем і комп'ютерних мереж, а також мереж електрозв'язку. Зокрема:

- несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж або мереж електрозв'язку – стаття 361 КК України;

- створення з метою використання, поширення або збуту шкідливих програмних або технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут – стаття 361-1 КК України;

- несанкціоновані збут або поширення інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або носіях такої інформації – стаття 361-2 КК України;

- несанкціоновані дії, вчинені особою, яка має право доступу до інформації, що обробляється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації – стаття 362 КК України;

- порушення правил експлуатації електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж, мереж електрозв'язку або порядку додержання правил захисту інформації, яка в них обробляється – стаття 363 КК України;

- перешкоджання роботі електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж або мереж електрозв'язку шляхом масового поширення повідомлень електрозв'язку – стаття 363 -1 КК України [97].

Кримінальним законодавством також встановлено відповідальність і за вчинення злочинів, пов'язаних з недодержанням порядку доступу до інформації:

- передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства (стаття 114 КК України) [97];

- державна зрада – діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності й недоторканності, обороноздатності, державній, економічній або інформаційній безпеці України, зокрема у формі шпигунства (стаття 111 КК України) [97];

- неправомірні дії особи щодо доступу до інформації (стаття 127 КК України) [97];

- розголошення відомостей про результати проведення медичного огляду людини на виявлення зараження вірусом імунодефіциту або іншої невиліковної інфекційної хвороби (стаття 132 КК України) [97]. Дана стаття регулює право на інформацію у широкому його змісті, а не право на доступ до неї.

- порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної або іншої кореспонденції, що передається засобами зв'язку або через комп'ютер (стаття 163 КК України) [97].

Цивільно-правова відповідальність настає внаслідок порушення винними особами договірних зобов'язань майнового характеру чи спричинення майнової або немайнової (моральної) шкоди. Такий вид відповідальності може виявлятися у позбавленні правопорушника певних матеріальних благ, заміні обов'язку, що невиконаний іншим, або покладенні додаткового обов'язку. Водночас, цивільно-правова відповідальність державних службовців в

інформаційній сфері, застосовується на загальних підставах та, як правило, не є самостійною формою відповідальності [98, с.96-97].

Слід зазначити, що правовідносини, які виникають з приводу доступу до інформації, найчастіше пов'язані з авторським правом чи правом інтелектуальної власності. У зв'язку з цим, більшість способів захисту права власності шляхом застосування цивільної відповідальності є актуальним для правовідносин доступу до інформації.

Згідно з положеннями ст. 55 Конституції України, ст. 15 ЦК України, кожна людина має право на судовий захист [25, 99]. При чому, більшість цивільно-правових спорів є підсудними судам загальної юрисдикції. Не виняток і цивільно-правові спори з приводу порушень у сфері інформаційних правовідносин. Оскільки ЦК України інформацію віднесено до об'єктів цивільних прав. Так, статтею 200 ЦК України передбачено, що суб'єкт відносин у сфері інформації може вимагати усунення порушень його права та відшкодування майнової і моральної шкоди, завданої такими правопорушеннями [99]. У свою чергу, ст. 49 Закону України «Про інформацію» зазначає, що матеріальна або моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам правопорушенням, вчиненим суб'єктом інформаційної діяльності, відшкодовується добровільно або на підставі рішення суду [11]. Враховуючи наведене, однією з основних гарантій реалізації та захисту прав у сфері інформації є право учасника інформаційних правовідносин на звернення за захистом своїх порушених прав до міжнародних судових органів, зокрема, до Європейського суду з прав людини (з умовою – після використання всіх внутрішньодержавних засобів правового захисту).

Також особа, яка вважає, що її права порушені, має право самостійно захищати свої права та законні інтереси. Способи такого захисту можуть бути обрані або самою

особою або їхніми підставами (положення договору чи акти цивільного законодавства). За положеннями статті 19 ЦК України, одним із способів захисту цивільних прав є дії, які охоплює поняття «самозахист цивільних прав» [99]. Вказана юридична категорія може бути розтлумачена як самостійне вживання особою заходів протидії, які не заборонені законом і не суперечать моральним засадам суспільства. Зокрема, Законом України «Про захист прав споживачів» передбачено наступні способи самозахисту в залежності від настання суспільно-небезпечних наслідків. Так, у разі коли надання недоступної, недостовірної, неповної або несвоєчасної інформації про продукцію та про виробника (виконавця, продавця) спричинило: 1) придбання продукції, яка не має потрібних споживачеві властивостей – споживач має право розірвати договір і вимагати відшкодування завданих йому збитків; 2) неможливість використання придбаної продукції за призначенням – споживач має право вимагати надання належної інформації; 3) заподіяння шкоди життю, здоров'ю або майну споживача – споживач має право поставити продавцю (виробнику, виконавцю) вимоги щодо відшкодування шкоди у повному обсязі [100].

Слід зазначити, що як і будь-яка юридична відповідальність, відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері реалізується в межах правоохоронних правовідносин, суб'єктами яких виступають порушник правових норм у інформаційній сфері та держава в особі уповноважених на застосування санкцій органів.

2.2. Адміністративно-правові основи регулювання діяльності суб'єктів інформаційних відносин. Суб'єктивне право на інформацію

На підставі проведеного аналізу вітчизняної та зарубіжної літератури можна констатувати, що у правовій

науці існує два основних підходи до характеристики суті правовідносин в інформаційному середовищі [32, 60, 101]. В одному випадку вони розглядаються як особливий вид правовідносин, такий, що відмінний від будь-яких інших галузевих. В іншому трактуванні – характеризуються саме як різновид галузевих правовідносин (наприклад, цивільні або адміністративні інформаційні правовідносини).

При дослідженні різних галузей права, деякі вчені стверджують, що кожна з них має свій особливий метод правового регулювання. Однак, по суті, всі вони в регулятивних цілях використовують єдині правові механізми, закладені в природі права. Слід погодитись з тезою, що будь-яка галузь права використовує як засоби правового регулювання юридичні можливості, які виражаються в примусі, забороні або дозволі.

Примус – це покладення на учасників суспільних правовідносин юридичних обов'язків діяти в повній відповідності з вимогами правових норм. Цей спосіб найчастіше використовується в адміністративному праві, де більша частина норм має наказовий (імперативний) характер. Заборона – це покладення на учасників суспільних правовідносин юридичних обов'язків утримуватися від вчинення дій, передбачених правовою нормою. Найчастіше цей спосіб застосовується в кримінальному праві. Дозвіл – це надання учасникам суспільних відносин можливості робити ті або інші юридично значимі дії, зазначені в правовій нормі, або утримуватися від їхнього вчинення за своїм розсудом. Наведений спосіб правового регулювання характерний для цивільного права, у якому більша частина норм побудована на способі диспозитивного регулювання (рівність сторін).

В інформаційному праві застосовується вся сукупність перерахованих способів регулятивного впливу на відносини. Дійсно, інформація супроводжує практично всі сфери

діяльності людей. В залежності від її виду та призначення, характеру поведінки суб'єкта застосовують різні методи публічного й приватного права. При цьому також потрібно враховувати і відносини, які виникають між суб'єктами інформаційної сфери.

Головну роль при становленні в Україні інформаційного суспільства серед різноманітних напрямків державного регулювання відіграє державне управління діяльністю суб'єктів інформаційних правовідносин. Зазначене регулювання базується на нормах права, які покликані врегульовувати та впорядковувати відповідні управлінські процеси, забезпечувати їх збалансованість, системність та стабільність. За таких обставин, вдосконалення управління державою інформаційною сферою, збільшення ефективності державного впливу, залежить від формування належної для його здійснення нормативно-правової бази. Це в свою чергу обумовлює необхідність ґрунтовного дослідження відповідної системи та окреслення її властивостей.

Особливе місце серед суб'єктів інформаційної політики та серед суб'єктів інформаційної безпеки займає сама держава. Лише вона володіє унікальними засобами та силою протидії погрозам у інформаційній сфері. Незважаючи на те, що її діяльність проводиться одночасно з суспільством та його членами, визначальним є саме вплив держави на діяльність суб'єктів інформаційних відносин.

Роль інформаційних факторів у ході ухвалення управлінських рішень збільшує науковий та технічний прогрес, розвиток нових інформаційних потреб. Саме із формуванням та реалізацією державної інформаційної політики пов'язується стан інформатизації у державі. У даний час створена нормативно-правова та технічна основи інформаційної сфери. Зокрема, запроваджено Закони України «Про основні засади розвитку інформаційного

суспільства в Україні на 2007-2015 роки», «Про доступ до публічної інформації», «Про Національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», ряд підзаконних актів Кабінету Міністрів України і Указів Президента України, про які йшла мова в попередніх підрозділах дослідження.

Процес розподілу праці нерозривно пов'язаний з виникненням та розвитком інформаційної діяльності. Відповідно, розвиток інформаційних служб, які б входили до штатної структури підприємств, установ та організацій, вирішення поставлених перед ними завдань, вимагає підготовки фахівців інформаційно-управлінського спрямування. Згідно з державним стандартом (ДСТУ) №2392-94 «Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення», інформаційна діяльність визначається як постійне та систематичне збирання та оброблення записаної інформації з метою її зберігання, пошуку, використання чи пересилання, що здійснюється якою-небудь особою чи організацією [102]. Необхідно вказати, що ряд аналітичних завдань розв'язується шляхом прямого інформаційного моделювання та спостереження за інформаційною сферою.

Характерні проблеми моніторингу, ситуаційного аналізу, використання електронних ресурсів засобів масової інформації, Інтернету, неформальних джерел, даних соціологічних опитувань, інтелектуалізованих способів контекстного пошуку вимагають у структурі управління існування або створення підрозділів, обов'язками яких має бути діяльність в інформаційній сфері.

Результати проведеного анкетування показали, що посадові особи органів державної влади, місцевого самоврядування (65% з числа опитаних), суб'єкти адміністративно-правової інформаційної політики (68,90%) підтримують необхідність створення в системі органів

державної влади спеціальних підрозділів, які б займались виключно інформаційною діяльністю.

Слід зазначити, що основою формування сучасних методів управління інформаційною діяльністю на підприємствах, установах і в організаціях є концепції, засоби та методи інформаційного менеджменту. Як наукова галузь, інформаційний менеджмент, об'єктом вивчення якого є поняття «інформація», з одного боку, має характерною ознакою багатоваріантність, а з іншого – займається дослідженням загальноуправлінської проблематики, пов'язаної з інформаційним забезпеченням такого виду управління.

Дослідження соціально-психологічних аспектів управління інформаційною сферою, необхідно розпочинати з вивчення соціально-психологічних аспектів управління взагалі. Державні органи управління по-суті являють собою соціально-психологічний простір з діловими та особистісними взаємовідносинами, якими врегульовано діяльність певного кола осіб. При цьому, такий простір наділено чітким розподіленням компетенції, ієрархічно побудованою системою цілей та задач, функціональною спеціалізацією і незалежністю структурних підрозділів. Поведінка людини у соціумі відзначається як соціальними, так і організаційно-технічними аспектами. Соціальні аспекти залежать від оточення та є по своїй суті відображенням організаційно-технічних аспектів, хоча і не зводяться до них. У той же час, організаційно-технічні аспекти залежать від технологічного процесу, виробничої ситуації, організаційних структур виробництва та управління. За таких обставин, для забезпечення ефективності взаємозв'язків у галузі управління, потрібно вивчати соціальну психологію організації, досліджувати факти свідомості її членів, і тим самим визначати важливість інформації для колективу, рівень їх задоволення нею.

Необхідно вказати, що функціонування інформаційних комп'ютерних систем в системі управління визначає технологічний аспект психологічної поведінки користувачів інформації. Важливим для структури апарату управління в організаціях є соціально-психологічний простір керування потоками інформації. Інформаційне забезпечення такого простору полягає у встановленні потреб в інформації, через мотивацію трудової діяльності окремого співробітника чи групи працівників. Це, в свою чергу, сприятиме прийняттю ефективних рішень при досягненні цілей організації.

Аналіз специфіки управління інформаційною сферою, з соціально-психологічної точки зору, свідчить про те, що воно тісно пов'язане із задоволенням об'єктивних та суб'єктивних інформаційних потреб органів держави в процесі здійснення ними професійної діяльності. За таких обставин слід наголосити, що одним з основних суб'єктів правових відносин у сфері інформації є держава. Вона покликана гарантувати інформаційну безпеку суспільства та є одним з головних суб'єктів процесу створення інформаційного суспільства.

Загалом, адміністративним правом дефініція «суб'єкт управлінських відносин» тлумачиться як: 1) носій (власник) прав та обов'язків у сфері державного (публічного) управління, які передбачені адміністративно-правовими нормами, здатний надати права реалізовувати, а покладені обов'язки виконувати [103, с.74-75]; 2) конкретні учасники (сторони) цих відносин, що наділені законодавчо (нормативно) закріпленими правами та обов'язками, які реалізуються у сфері владно-управлінської діяльності або в галузі адміністративно-правового захисту [104, с.44].

Зміст адміністративно-правового становища суб'єктів діяльності в інформаційній сфері формують суб'єктивні права та обов'язки, адміністративна правоздатність (можливість мати права та обов'язки в інформаційній сфері),

адміністративна дієздатність (здатність реалізовувати надані права та обов'язки в інформаційній сфері). Фізична особа набуває адміністративної правоздатності з моменту народження (спочатку – часткової, згодом – повної). Юридична – з моменту державної реєстрації, тобто засвідчення факту створення юридичної особи, шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру [105, с. 98]. Правоздатність фізичної особи припиняється з моменту смерті, а юридичної – з моменту припинення діяльності (ліквідації, реорганізації, злиття, приєднання, поділу, тощо), тобто з дати внесення відповідних відомостей про припинення юридичної особи до Єдиного державного реєстру.

Під адміністративною дієздатністю ми розуміємо здатність суб'єкта певних (у даному випадку, інформаційних) правовідносин самостійно, свідомими діями реалізовувати надані йому права і виконувати покладені на нього обов'язки. Частиною дієздатності є адміністративна деліктоздатність, тобто можливість юридичної відповідальності суб'єкта у разі порушення вимог адміністративного законодавства.

Отже, передумовою виникнення інформаційних правових відносин є інформаційна правоздатність суб'єкта. Вона виражається в обумовлених нормами інформаційного права можливостях суб'єкта здобувати права та обов'язки у сфері інформації та нести юридичну відповідальність за практичну їх реалізацію. Будь-яка особа, наділена правами й обов'язками в сфері інформації нормами інформаційного права, здатна бути суб'єктом інформаційного права, який у свою чергу може набути статусу суб'єкта інформаційних правовідносин тільки будучи інформаційно дієздатним. Інформаційна дієздатність – здатність суб'єкта своїми діями здобувати права, створювати для себе юридичні обов'язки, а також відповідати за свою поведінку у сфері інформації. У

монографії розглядається практична здатність суб'єкта в умовах конкретних інформаційних правовідносин реалізувати свою інформаційну правоздатність.

Наявність значної кількості управлінських відносин у суспільстві пояснюється наділенням правосуб'єктністю великого кола учасників суспільних відносин адміністративним правом. Слід зазначити, що структура суб'єктів інших галузей права є менш складною, ніж ієрархічна структура суб'єктів адміністративного права. Загалом, суб'єкти адміністративно-правових відносин, що формуються у ході провадження діяльності державними органами влади, можна умовно поділити на наступні групи: (1) фізичні особи; (2) юридичні особи. До фізичних осіб відносяться громадяни, іноземні громадяни, особи без громадянства, працівники державних органів, представники підприємств, установ, організацій тощо. До юридичних осіб можна віднести органи державної влади та місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи, організації тощо. У свою чергу, зазначені вище суб'єкти умовно можна поділити на дві групи за характером їх повноважень: (1) управлінці та (2) виконавці. До першої групи належать особи, які мають право видавати обов'язкові для виконання управлінські рішення – тобто мають владні повноваження, до другої – підпорядковані особи, тобто особи, зобов'язані виконувати розпорядження, що вказані в управлінських рішеннях.

Суб'єктами державної та відповідно, і адміністративно-правової інформаційної політики є державні органи влади і управління, до компетенції яких входить регулювання правових відносин в інформаційній сфері. Суб'єктами названої політики також є і недержавні суб'єкти даної діяльності, які залучаються органами державної влади і управління для вирішення завдань державного регулювання в інформаційній сфері.

Зазначені суб'єкти підрозділяються на три основні групи, які різняться за видами бажаних наслідків від здійснення такої діяльності: фізичні особи, суспільні об'єднання та органи державної влади. Крім того, суб'єктів державної інформаційної політики умовно можна розділити на такі основні категорії:

- владні чи наділені владними повноваженнями щодо державної інформаційної політики;

- учасники масового інформування й комунікації.

Також, за певними категоріями можна умовно поділити на групи суб'єктів, які наділені владними повноваженнями у системі державної інформаційної політики:

- за об'ємом використання владних повноважень – місцевий, загальнодержавний;

- за гілками державної влади – законодавча, виконавча, судова;

- за напрямом діяльності державного органу – правоохоронні органи, органи економічного управління, зовнішньополітичні установи.

Учасників масового інформування й комунікації як суб'єктів державної інформаційної політики можна умовно поділити на групи за:

- власність ЗМІ – державні, недержавні (приватні) ЗМІ;

- спосіб розповсюдження інформації – друковані, електронні ЗМІ.

Слід зазначити, що з'ясування сутності правовідносин конкретного виду, в даному випадку, інформаційних, невіддільна від розкриття сутності та механізму взаємодії елементів всієї структури правовідносин. Тобто, питання суб'єктивного права на інформацію необхідно розглядати як складову проблеми регулювання правовідносин в інформаційній сфері, з урахуванням системного підходу до вивчення правовідносин у даній сфері, з огляду на

положення суб'єктивного права в юридичному змісті правовідносин.

Важливими різновидами фактичного змісту правовідносин в інформаційній сфері є такі дії щодо інформації, як її пошук, одержання, виробництво, поширення й використання [11]. Як вважає І.Л.Бачило, пошук інформації – поняття, яке можна розкрити як звернення особи (фізичної, юридичної, уповноважених суб'єктів органу державної влади й місцевого самоврядування, суб'єктів, що представляють інші форми організацій) до органу, організації або іншого суб'єкту за одержанням необхідної інформації. Одержання інформації – одержання у встановленій формі необхідної інформації від суб'єкта (інформаційної системи), що володіє такою на законній підставі. Виробництво інформації – створення, генерація інформаційних продуктів і ресурсів у процесі творчої, виробничої й іншої суспільно корисної діяльності людини й громадянина, юридичних осіб, органів та інших суб'єктів права на інформацію. Поширення інформації – передача інформації у встановленій законом формі іншим суб'єктам права на інформацію, у тому числі, інформаційне обслуговування, послуги, службовий і діловий обмін, ринкові форми обміну. Використання інформації – застосування суб'єктом права інформації, створеної ним самостійно і отриманої з інших інформаційних ресурсів з метою підтримання свого життєзабезпечення та реалізації свобод, прав і обов'язків, встановлених законодавством [45, с. 88].

Проаналізуємо юридичний зміст правовідносин. На нашу думку, варто погодитися із С.С.Алексеевим, який вважає, що матеріальний і юридичний зміст – це різні сторони або стадії (стану) єдиного змісту, одна з яких виступає як можливість і необхідність (юридичний зміст), а інша – як дійсність (матеріальний зміст). На думку вченого,

матеріальний зміст являє собою реалізацію юридичного змісту правовідносин, втілення їх у життя. У матеріальному змісті правовідносин немає нічого такого, що не було б надано у вигляді можливості й необхідності в його юридичному змісті [55, с. 112-114].

Враховуючи наведене, матеріальний зміст правових відносин в інформаційній сфері – це лише реалізація, втілення в реальне життя юридичного змісту правових відносин – тобто відповідних прав і обов'язків, наприклад, фактичне одержання, надання, поширення інформації.

Зрозуміло, що матеріальний зміст правовідносин не у кожному випадку повною мірою відповідає тій ідеальній моделі належної й можливої поведінки, яка закріплена в юридичному змісті. Однак, якщо поведінка учасників правовідносин виходить за межі наданих прав та обов'язків і не відповідає визначеному ними типу поведінки – це являє собою правопорушення. Зазначене тягне за собою виникнення правовідносин правоохоронного типу, у рамках якого до порушника будуть застосовані відповідні заходи юридичного впливу. З урахуванням того, що дане дослідження має інший предмет, увага на детальному вивченні цих відносин не зосереджувалась.

Юридичний взаємозв'язок суб'єктів правових відносин полягає у юридичному змісті правовідносин – у взаємних правах і обов'язках, причому визначеному праву відповідає подібний йому обов'язок а кожному обов'язку – право. Тобто, розгляд прав, які є складовою юридичного змісту правовідносин, насправді є вивченням всіх істотних ознак юридичного змісту правовідносин.

Головна ознака що відрізняє статус суб'єктивного права від інших прав є те, що суб'єктивне право входить до юридичного змісту правовідносин і відіграє значну роль як при вирішенні законотворчих проблем, так і для практичної діяльності. Однак, зазначений елемент інформаційних

правових відносин відрізняється теоретичною недослідженістю. Враховуючи наведене, проблема виникнення права на інформацію повинно узгоджуватись з більш широкою проблемою виникнення правовідносин сфері інформації і має розглядатися у комплексі. Тому дослідження змісту правовідносин у сфері інформації має у першу чергу ґрунтуватися на вивченні якраз юридичного змісту правовідносин, з цієї причини в даній роботі ми проаналізуємо лише суб'єктивне право на інформацію як складову юридичного змісту правовідносин у інформаційній сфері, а не усі явища, включені до такого змісту.

Водночас, враховуючи здатність суб'єктивного права на інформацію бути присутнім у правовідносинах, які по своїй суті не є правовідносинами в інформаційній сфері – до прикладу, право на інформацію, що виникає у споживачів при укладенні договору купівлі-продажу, вивчення даної проблематики є досить значимим. Так, поряд з питанням регулювання інформаційних правовідносин, проблематика права на інформацію має наукову новизну й лише починає займати своє місце у вітчизняній правовій науці. Тому детальне вивчення поняття й правової природи права на інформацію, його місця у правовідносинах, його видів має нагальну потребу.

На наш погляд, при вивченні проблематики суб'єктивного права слід окреслити загальнотеоретичні уявлення про нього через призму теорії держави та права у пізнанні його сутності.

Вперше ще у радянській літературі розглядати суб'єктивне право як міру можливої або дозволеної поведінки правомочної особи запропонував С.Н. Братусь [106, с. 17]. Поряд з тим, С.С. Алексєєв суб'єктивне право визначає як приналежну правомочному (суб'єкту) з метою задоволення його інтересів, міра дозволеної поведінки, забезпечена юридичними обов'язками інших осіб [55, с.

114]. У даному випадку ми не погодимося із С.С. Алексєєвим, який вважає, що вислів «міра» тлумачиться в понятті суб'єктивного права з метою окреслення змісту та меж дозволеної поведінки уповноваженого суб'єкта. До цього варто додати, що таке визначення узгоджується із загальною характеристикою правовідносин як певної визначеної міри, а не меж поведінки учасників суспільних відносин.

Великий тлумачний словник сучасної української мови надає декілька визначень поняття «міра»:

1. філософська категорія, що виражає діалектичну єдність кількісного і якісного визначення об'єкта; показує межу, за якою зміна кількості веде за собою зміну якості і навпаки.

2. у метрології – засоби вимірювання, призначені для відтворення фізичних величин якогось предмета (об'єкта). Міри використовуються як еталони, зразкові або рівні засоби вимірювання [107, с. 678].

Міра, дійсно, є поняття з галузі кількісного, такого, що можна вимірювати, порівнювати. Інакше кажучи, міра є показником розміру, кількості, величини визначеного явища. У даному ж випадку – це кількість, розмір можливої поведінки. Перш ніж характеризувати величину явища, слід визначити його якісні характеристики, вказати на те, що відокремлює його від явищ іншого характеру. При тлумаченні поняття суб'єктивного права як міри можливої поведінки, одночасно відзначається його кількість, без врахування якості належної поведінки. На нашу думку, це не є правильним. Тому більш коректно визначати суб'єктивне право як насамперед різновид можливої поведінки. Інакше кажучи, необхідно спочатку наголошувати на якісних характеристиках, конкретизуючи при цьому, в чому полягає дана поведінка. На питання «яка поведінка?», можна відповісти, лише використовуючи якісні, а не кількісні

категорії. І лише після відповіді на це питання, можна приступати до характеристики кількісної сторони. Зважаючи на це, необхідно під поняттям «суб'єктивне право», у першу чергу, слід розуміти вид можливої поведінки. Невдалий характер (у змісті точності передачі тлумачення дефініції «суб'єктивне право») словосполучення «міра поведінки» зовсім справедливо підкреслювався С.Ф.Кечекьяном, тому що «міра» є щось кількісне, і позначає порівнянні один з одним кількості [108, с. 56-57]. За твердженням М.І.Магузова, суб'єктивне право визначається як гарантовані законом вид і міра можливої або дозволеної поведінки особи. В основі суб'єктивного права лежить юридично забезпечена можливість [64, с. 74]. На думку Ф.Н.Фаткуліна, суб'єктивне право – це суворо індивідуалізовані вид і міру можливої поведінки уповноваженого у тих або інших конкретних правовідносинах [109, с. 163].

У зв'язку з виниклою потребою у юридичному забезпеченні ряду інформаційних вимог держави, громадян, суспільства і його окремих структур, сформувались суспільні передумови для виникнення суб'єктивного права на інформацію. З врахуванням цього, І. Д. Тиновицька відзначає, що одним з показників рівня цивілізації суспільства є рівень інформованості членів суспільства та їхніх колективів про всі явища економічної, політичної, соціальної й правової дійсності, інформацією про які «володіють» відповідні структури [110, с.32].

Слід зауважити, що саме окремі статті чи розділи законодавчих актів України містять у назві словосполучення «право на інформацію», отже констатуємо, що дане поняття у чинному законодавстві присутнє. Враховуючи те, що Конституція України є законодавчим актом вищої юридичної сили, ряд її норм врегульовують встановлення суб'єктивного права на інформацію. Проаналізуємо ряд цих норм крізь

призму адміністративного права. У відповідності до ст. 34 Конституції України, кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [25]. Без урахування зовнішньої простоти викладеного тексту, все ж таки виникає ряд питань щодо закріпленого права кожного на інформацію: чи є положення, викладені у вказаній статті Конституції України, реалізованим на практиці в повному змісті суб'єктивним правом на інформацію? Чи закріплена норма є конституційною основою суб'єктивного права на інформацію, яка має розвинути у спеціальній структурі правових норм? Як варіант відповіді на поставлені питання, слід зазначити, що попри зафіксоване у Конституції України право кожного на інформацію, потреба у спеціальному законі, який встановлював би механізм реалізації конституційного права на інформацію залишається актуальною, а за таких обставин недостатньо одного конституційного права.

Крім цього, Конституцією України викладено декілька норм спеціального спрямування, якими закріплено інституційні основи державного управління у інформаційній сфері – такі, як нормативні положення, якими встановлено особливості створення Національної Ради України з питань телебачення і радіомовлення, як спеціального органу державного управління інформаційною сферою, що закріплені п. 20 ст. 85 та п. 13 ст. 106 Конституції України [25].

Також, норми Конституції України, як норми вищої юридичної сили, значно розширені та доповнені рядом Законів України – «Про доступ до публічної інформації», «Про Національну програму інформатизації», «Про телекомунікації» та іншими, що покликані врегульовувати інформаційну сферу з боку держави. Іншими словами, правову основу для функціонування системи державного

управління інформаційною сферою складають норми Конституції та Законів України, які є первинним юридичним інструментом правового регулювання з боку законодавчих органів. Поряд з цим, найбільший нормативно-правовий масив, яким урегульоване державне управління інформаційною сферою міститься у постановах Кабінету Міністрів України, актах міністерств, державних комітетів, інших центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій тощо, тобто – у підзаконних нормативно-правових актах.

Як вторинний юридичний інструмент правового регулювання, підзаконні нормативні акти направлені на забезпечення дієвості норм Конституції України та законів, а у зв'язку з необхідністю оперативного реагування правостановлюючих органів державної виконавчої влади на проблеми, що виникають у ході суспільного розвитку і виникає потреба у прийнятті зазначеного нормативного матеріалу. Так само, указами Президента України, рішеннями засідань Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення тощо та підзаконними нормативно-правовими актами інших органів, які не входять структурно до гілки виконавчої влади, встановлено багато юридичних норм, що регулюють вказану вище сферу.

Враховуючи вищенаведене, на наш погляд, при характеристиці закріплених у статті 34 Конституції України норм та гарантій варто враховувати той факт, що конституційним правам та свободам, які надаються людині, притаманні далеко не однакові механізми їхньої реалізації. Дійсно, окремі гарантії, передбачені Конституцією, в залежності від їх правового закріплення теоретично можуть бути однорівневими, а їхня реалізація може ґрунтуватися безпосередньо на нормах Конституції, без застосування інших джерел законодавства. У цьому випадку, суб'єктивним правам, якими природно наділена людина та

які є неподільними із самим фактом її існування (право на життя, наприклад), спеціальні механізми реалізації розроблення не потребують. В даному випадку не йде мова про правоохоронні норми, такі як норми кримінального права, до уваги беруться норми позитивного регулювання. Хоча необхідно зауважити, що з регуляторними правовими нормами може бути зв'язана і сама реалізація природного права людини на життя. Тобто, не варто зазначати про можливість реалізовувати конституційне право тільки на підставі норм Конституції для тих конституційних прав в активних правовідносинах, де неминуче присутня юридична пов'язаність із конкретним суб'єктом, який при цьому повинен вживати активні дії, за допомогою яких реалізується таке право.

В кінцевому результаті, саме суб'єктивне право на інформацію юридично опосередковує конкретні інформаційні потреби у процесі реалізації правових норм, в зв'язку з чим, потребує детального дослідження правової сутності суб'єктивного права на інформацію. На нашу думку, питання суб'єктивного права на інформацію варто узгоджувати з більш широкою проблемою регулювання правовідносин в інформаційній сфері, з огляду на його місце в юридичному змісті правовідносин та з урахуванням системного підходу до вивчення правовідносин зазначеного виду.

Слід зазначити, що проблематика суб'єктивного права на інформацію вже одержала розвиток у літературі – до прикладу, право на інформацію розглядається як право на одержання інформації. Зокрема, І. Д. Тиновіцька вказує, що в загальноприйнятому розумінні право на інформацію є правом на отримання різного роду даних та відомостей, що необхідні для виконання всіх життєвих функцій як кожної людини окремо, так і різних об'єднань людей, суспільства в цілому, всіх його структур [110, с. 29]. Так само, на думку Л.

К. Терещенко, право на інформацію, є правом на одержання та використання реально виражених даних та відомостей, які виходять від реальних суб'єктів, що володіють цими даними та відомостями [111, с. 30]. В.С.Хижняк розуміє право на інформацію як право будь-якої людини на пошук, одержання, передавання, поширення будь-яких відомостей про факти, події, процеси і явища будь-яким законним способом [112, с. 52].

Поряд з наведеним, існує і трактування поняття права на інформацію у ширшому розумінні – В. А. Дозорцев право на інформацію розділяє на дві складових – право одержувати інформацію та права її поширювати. При цьому, перша відноситься не до часток, а до публічних прав, а право на поширення інформації має цивільно-правовий зміст та є виключним правом [113, с. 225]. У своїх дослідях Л. А. Сергієнко та І. Д. Тиновицька, крім права на одержання інформації, суб'єктивним правом на інформацію вважають і право громадян на захист інформації, яка містить персональні дані [114, с. 25-26].

Позицію ж множинності типів прав на інформацію у своїх дослідях підтримує і В. Н. Лопатін [115, с. 139-142]. У дослідженнях В. І. Михайлова поруч із категорією «право на інформацію» співіснують інші види суб'єктивних прав: (1) право отримати інформацію відносно себе – таке право мають фізичні особи; (2) право отримати інформацію про навколишній світ; (3) право на таємницю. Право на вироблення, одержання та поширення інформації В. І. Михайлов визначає як одне з найважливіших конституційних прав, але з іншого боку, на його думку, існує не менш важливе право громадянина, держави та інших суб'єктів на таємницю [116, с. 36]. У праці Т. М. Шевелевої правом на інформацію є право на комерційну таємницю [117, с. 10]. В. Н. Монахов взагалі поділяє права громадян у сфері інформації на такі умовні групи: (1) право на

інформацію – загальне право громадянина одержувати та використовувати інформацію, що необхідна для його діяльності, що є корисною та не суперечить закону; (2) право на охорону інформації – загальне право громадянина на збереження інформації щодо своєї життєдіяльності у суспільному та особистому житті [118, с. 85].

Крім того, з урахуванням поділу системи права, яким закріплено право на інформацію, можна виділити:

- право на інформацію внутрішньодержавного рівня - публічно-правове (конституційне, адміністративне) та приватно-правове: (цивільне, трудове, сімейне);
- право на інформацію міжнародного рівня.

Підсумовуючи наведене вище, є можливість виокремити два доктринальних підходи до тлумачення дефініції «суб'єктивне право на інформацію» – широкий та вузький. У межах вузького підходу зазначена дефініція охоплює лише право на доступ до інформації, а при застосуванні широкого підходу до визначення права на інформацію, слід вказати, що його складовими є усі права суб'єктів, які спрямовані на інформацію чи вчинення дій з нею. Водночас, навіть у випадку застосування вузького підходу, право на інформацію не буде унікальним, тому що право на одержання інформації у правовідносинах адміністративного, кримінального, цивільного, трудового виду буде істотно різнитися.

Право на інформацію у вузькому розумінні можна визначити як відносне право – суб'єктивне право на її одержання. Проте, з урахуванням існування адміністративного, цивільного та інших прав на одержання інформації (кожне з яких при цьому є відображенням відповідної галузі права), і у наведеному випадку право на інформацію не є однорідним явищем.

На дві групи суб'єктивних прав можна умовно розділити право на інформацію у широкому розумінні:

1) право, що складає інформацію-об'єкт, тобто, абсолютне право на інформацію. До даної групи відносяться, наприклад, суб'єктивні адміністративні права на інформацію публічного характеру, яка складає державну або службову таємницю;

2) відносне право на інформацію, яким, до прикладу, є право на одержання інформації та право вимагати нерозголошення особистої інформації.

Взагалі, при розгляді проблематики суб'єктивного права на інформацію у межах законодавства України варто почати з основоположних юридичних норм – норм конституційного права та слід взяти до уваги головний конституційний принцип, що викладений статтею 3 Конституції, яким передбачено, що «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави...», а «...утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [25]. Інакше кажучи, здійснюючи державне управління правовідносинами у інформаційній сфері, як основну мету держава має забезпечити практичну реалізацію інформаційних прав і свобод людини, а також їх гарантій, вказаних у окремих статтях Конституції України. Зокрема, однією з основних гарантій вільного формування інформаційної сфери в Україні є положення ст. 15 Конституції, якою заборонено цензуру (дана гарантія більш детально уточнено статтею 24 Закону України «Про інформацію», згідно з якою, органам державної влади заборонено вимагати попереднього узгодження інформації, що поширюється засобами масової інформації, забороняти (крім випадків, коли така заборона накладається судом або таке узгодження передбачене відповідним законом) або перешкоджати у будь-якій іншій формі тиражуванню і поширенню інформації [11]). Статтею 17 Основного Закону визначено, що захист інформаційної безпеки України, поряд

із захистом її суверенітету і територіальної цілісності, економічної безпеки є однією з найважливіших функцій держави; стаття 31 Конституції гарантує таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; стаття 32 гарантовано недопущення збирання, зберігання, використання конфіденційної інформації про особу без її згоди; надається право громадянам знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе тощо; статтею 34 надається право на свободу слова, право на вільне вираження своїх поглядів і переконань, право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб [25].

Необхідно зазначити, що в основному конституційні засади суб'єктивного права на інформацію відображаються через правовідносини різного характеру і типу, тобто, опосередковано – у тому числі, через приватно- і публічно-правові відносини. Суб'єктивне право на інформацію, реалізоване в рамках адміністративно-правових відносин становить важливу частину правового статусу державних органів. До прикладу, статтею 8 Закону України «Про прокуратуру», закріплено право безкоштовного отримання на вимогу прокурора або слідчого статистичної чи іншої інформації або їх копій, необхідних для здійснення прокурорського нагляду чи розслідування [119]. Положення майже аналогічного змісту передбачені статтею 25 Закону України «Про службу безпеки України» [120], статтею 5 Указу Президента України «Про Міністерство доходів і зборів України» - тепер Державна фіскальна служба України [121], статтею 10 Закону України «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» [122].

У публічно-правових відносинах право на інформацію є за своїм характером різноманітним. Так, власником права на інформацію або уповноваженою стороною у правовідносинах з участю часток фізичних або юридичних осіб може виступати і приватна особа, і орган держави. Поряд з цим, як на приватну особу, так і на орган публічної влади може бути покладено обов'язок надати певну інформацію. Також, складовою юридичного змісту ряду приватноправових відносин є суб'єктивне право на інформацію. Зокрема, пунктом 1 ст. 700 Цивільного кодексу України, передбачене право покупця одержувати необхідну та достовірну інформацію про товар, продаж якого здійснюється. Таке ж право на одержання інформації закріплено у статтях 703, 861, 868, 933 Цивільного кодексу України [99]. Дане право має місце і в інших актах цивільного законодавства - наприклад, воно є складовою зобов'язальних цивільних правовідносин за участю громадян-споживачів.

Статтею 4 Закону України «Про захист прав споживачів», якою визначено права та обов'язки споживачів, передбачено право споживача на необхідну, доступну, достовірну та своєчасну інформацію про продукцію, її кількість, якість, асортимент, а також про її виробника (виконавця, продавця) [100], що гарантує можливість правильного вибору споживчої продукції.

Вагомий внесок у гарантування інших прав та законних інтересів суб'єктивне право на інформацію робить також і в частині забезпечення права на охорону здоров'я: зокрема, пацієнт при зверненні за медичною допомогою та при її одержанні, згідно зі статтями 39 та 39-1 Основ законодавства України про охорону здоров'я, має такі суб'єктивні права:

- право на отримання достовірної і повної інформації про стан свого здоров'я, у тому числі на ознайомлення з відповідними медичними документами, що стосуються його здоров'я;

- право право на таємницю про стан свого здоров'я, факт звернення за медичною допомогою, діагноз, а також про відомості, одержані при його медичному обстеженні [123].

Крім того, у окремих законодавчих актах закріплено адміністративні права та обов'язки об'єктів владного та організуючого впливу з боку держави, які є учасниками відносин, що виникають у ході здійснення державного управління інформаційною сферою, тобто одночасно є суб'єктами інформаційних правовідносин. Наприклад, відповідно до Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», право такої підтримки мають ЗМІ для дітей та юнацтва, спеціалізовані наукові видання, які видають наукові установи та навчальні заклади та ЗМІ, які цілеспрямовано сприяють розвитку мов та культур національних меншин України [124].

Характерними рисами суб'єктивного права на інформацію є не лише можливість обирати спосіб поведінки у залежності від ситуації, що склалася, (абсолютні і відносні права), але й значний його суб'єктний склад – згадане право притаманне:

- а) фізичним особам;
- б) юридичним особам, об'єднання громадян;
- в) держава, її органи, органи місцевого самоврядування.

При цьому, кожна з вищеназваних категорій суб'єктів має власні види суб'єктивного права на інформацію – наприклад, власником особистої таємниці може бути лише фізична особа, комерційної – юридична особа, господарюючий суб'єкт, а право на інформацію, яка є державною таємницею, має лише держава. За своєю сутністю ці права є досить специфічними та властиві лише певно визначеному колу суб'єктів. Крім того, деякі види суб'єктивного права є універсальними – так, акціонером, який має право на одержання інформації (внаслідок

наділення цивільним правом), може бути як фізична особа так і держава або громадська організація.

Підсумовуючи викладене, право на інформацію необхідно визнати комплексною, збірною категорією. В зв'язку з цим постає проблема класифікації суб'єктивних прав на інформацію, вирішення якої б сприяло осмисленню всієї їхньої сукупності.

Правові режими інформації є досить різноманітними. На думку О. В. Кирдяшової, суб'єктивне право на інформацію може мати як майновий, так і немайновий характер [125, с. 3]. Слід погодитись з даною думкою, тим більше, що подібна класифікація має загальноправовий зміст: до прикладу, право держави на таємницю має немайновий характер, однак, не слід приписувати всім без винятку видам прав на інформацію майновий характер, оскільки за своєю сутністю вони не є однорідними та можуть мати:

- 1) майновий характер;
- 2) немайновий характер:
 - а) немайновий, пов'язаний з майновим (наприклад, право акціонера на інформацію, право громадянина-споживача на інформацію);
 - б) немайновий, не пов'язаний з майновим (таким може бути право на інформацію, що становить таємницю).

Класифікація видів суб'єктивного права на інформацію може проводитися за різними критеріями, оскільки це досить об'ємна сукупність прав. Так, самотійну цінність, безсумнівно має право на державну таємницю, право на інформацію, що становить комерційну, особисту або сімейну таємницю, відповідно, суб'єктивні права цієї групи є єдиною складовою юридичного змісту відповідних правовідносин, а подібні види суб'єктивних прав виникають і існують заради цінності самої інформації. Однак, є поряд із цим іншого

роду права на інформацію. Зокрема, у своїх дослідженнях А. В. Малько справедливо зауважує, що при реалізації прав і свобод людини, інформація в ряді випадків відіграє провідну роль. Так, у більшості випадків, за умов невизначеності, відсутності необхідних знань не може повноцінно реалізовуватись право власності. Так само, права споживача не можуть втілюватись в життя без достатніх і достовірних відомостей про якісні й неякісні товари, без правдивої інформації в галузі порівняльного тестування однотипних товарів, сертифікування продукції, послуг, від своєчасної, повної й достовірної інформації залежить і реалізація права на сприятливе навколишнє середовище [126, с. 19-20]. Крім того, суб'єктивне право на одержання інформації, яким володіють учасники господарських суб'єктів та товариств так само має першочергове значення. Так, стосовно майнових та немайнових прав акціонера, суб'єктивне акціонера на інформацію має дві основні функції: (1) забезпечувальну функцію як юридичну гарантією реалізації інших прав і законних інтересів акціонерів; (2) функцію сприяння найбільш повній реалізації інших прав та законних інтересів акціонерів [127, с. 22-23]. Слід наголосити, що наведений приклад виду права на інформацію має цінність тільки через свої взаємозв'язки з суб'єктивними правами іншого роду та покликаний на їхнє забезпечення.

Резюмуючи наведене, варто сказати, що у ядро юридичного змісту правових відносин в інформаційній сфері входить суб'єктивне право на інформацію. Водночас, воно є приступним і в інших, «неінформаційних», правових відносинах, проте у такому випадку право на інформацію не є складовою ядра юридичного змісту правовідносин у інформаційній сфері, а виконує лише правозабезпечувальну, допоміжну функцію.

На сьогодні навряд чи можна досліджувати певне універсальне суб'єктивне право на інформацію, за

допомогою якого можуть бути забезпечені всі різноманітні потреби держави, суспільства та людини в інформаційній сфері. Саме по собі, суб'єктивне право на інформацію є різноплановим і може бути результатом дії норм публічного і приватного права – як і самі правовідносини, в зміст яких воно входить. Вузкий або широкий підхід до розуміння суб'єктивного права на інформацію застосовується у залежності від конкретних потреб у законодавстві. У вузькому розумінні маємо право на одержання інформації, у широкому – сукупність різних за змістом суб'єктивних прав, а не єдине універсальне право.

2.3. Принципи адміністративно-правового забезпечення діяльності суб'єктів у сфері інформаційних відносин

Україна взяла на себе зобов'язання гарантувати право на інформацію та дотримуватись встановлених правил щодо забезпечення прав, обов'язків і свобод, внаслідок приєднання до Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Такі гарантії можуть забезпечуватись різними способами – безпосередньо органами влади надається громадянам та іншим особам інформація, що необхідна для реалізації своїх прав, обов'язків і свобод або органами влади забезпечується доступ громадян до інформації про свою діяльність. Важливим при цьому є те, щоб інформація, яка становить суспільний інтерес, перебувала у постійному полі зору суспільства та під спеціальним захистом держави. За таких обставин, необхідно наголосити, що органи державної влади будь-якого рівня повинні взаємодіяти функціонально з кожною фізичною чи юридичною особою, або об'єднанням громадян.

Не лише політичні, економічні, технічні але і соціальні проблеми постають на шляху створення інформаційного суспільства як нової форми взаємодії людини та інформації. Процес переосмислення ролі інформації в житті держави і в житті громадянина є однією з наведених проблем, при цьому, даний процес є одним з важливих етапів створення інформаційного суспільства.

Правовідносини, що виникають при збиранні, опрацюванні, передаванні, зберіганні та використанні інформації становлять суть управлінської діяльності в інформаційній сфері. Органами державної влади та управління крізь свої структурні елементи пропускають великий за об'ємом, розмаїтістю та динамікою масив інформації, опрацьовуючи його.

Слід зазначити, що процес інформаційного забезпечення складається з етапів певної послідовності (рис. 1).

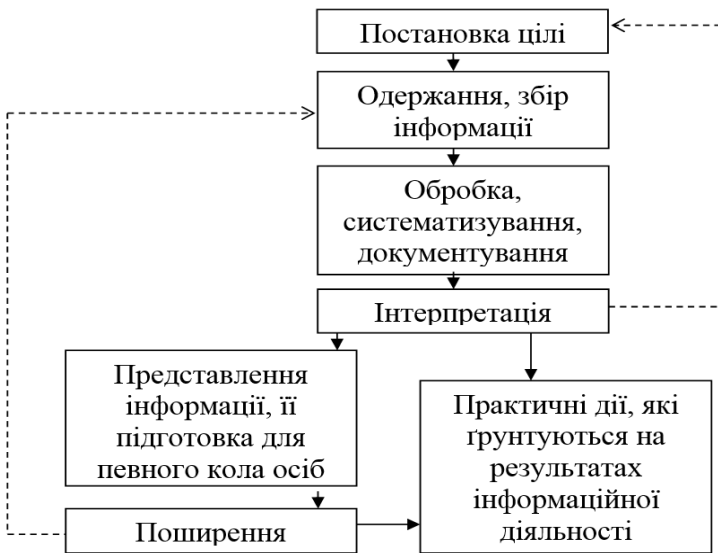

Рисунок 1. Послідовність етапів діяльності з забезпечення інформацією (пунктиром показані можливі варіанти повернення до попередніх етапів).

На сьогодні, пріоритетним в Україні є розбудова інформаційного суспільства, соціально спрямованим за своєю сутністю та динамічним, у якому визначального змісту набуває зростання ролі інформації як одного з продуктів соціальної діяльності людей, за якісними характеристиками якої вимірюється рівень загальної культури соціуму у частині здатності виробляти, сприймати і раціонально застосовувати відомості, дані, знання для потреб життєдіяльності [32, с. 14]. При цьому, кожен член даного суспільства міг би створювати і накопичувати знання та інформацію, мати до них вільний доступ, використовувати їх та обмінюватися ними, для надання можливості кожній людині у повній мірі реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному й особистому розвитку та підвищуючи якість життя. З метою досягнення вказаної мети, Закон України «Про інформацію» [11] визначає принципи інформаційних відносин, які у своїй діяльності мають дотримуватись суб'єкти правовідносин у сфері інформації.

Спершу необхідно розкрити саме поняття «принцип», яке походить від латинського «*principium*» – початок, основа, тобто, базове положення певної науки, теорії або вчення. За своєю природою, на відміну від закономірностей, принципи є суб'єктивними і формулюються людьми на основі пізнання закономірностей та досвіду практичної діяльності [128, с. 40]. Тлумачним словником української мови під поняттям «принцип» розуміються основні вихідні положення будь-якої наукової системи, теорії, ідеологічного напрямку; особливість, покладена в основу створення або здійснення чого-небудь, спосіб створення або здійснення чогось; переконання, норма, правило, яким керуються під час здійснення чогось [107, с. 1125].

Теорією управління поняття «принцип» визначено як позитивні закономірності, пізнані наукою і практикою,

закріплені у правових нормах [129, с. 107; 130, с. 27]; закономірності, відносини, взаємозв'язки, керівні засади, на яких ґрунтується певна діяльність [131, с. 4]; основні положення, які відображають пізнані та засвоєні людиною об'єктивні закони та закономірності, якими керуються органи управління в процесі створення і функціонування соціальних систем управління [132, с. 28]; фундаментальні істини, закономірності, керівні правила, основні положення, норми поведінки, виражені у вигляді певного наукового положення (вимоги), закріпленого переважно у правовій формі, якого повинні дотримуватися органи державного управління та державні службовці у своїй діяльності [133, с. 13]; результат узагальнення людьми об'єктивно чинних законів і закономірностей, притаманних їм загальних рис, характерних фактів і ознак, які стають загальним началом їх діяльності [134, с. 190].

З наведеного можна зробити висновок, що така кількість підходів до тлумачення зазначеного поняття обумовлюється їхньою багатоаспектним багатогранним характером у залежності від сфер діяльності. У той же час, якраз різні підходи до тлумачення суті принципів формує труднощі у встановленні їхніх характеризуючих ознак та у дослідженні їхнього походження та утворення.

У статті 19 Загальної декларації прав людини уперше було на світовому рівні гарантовано право особи на інформацію [135]. У подальшому наведені положення знайшли відображення у Конституції України, зокрема в статті 34 [25], а статтею 2 Закону України «Про інформацію» визначено перелік головних принципів інформаційних правових відносин:

- гарантованість права на інформацію;
- відкритість, доступність інформації та свобода її обміну;
- достовірність і повнота інформації;

- свобода вираження поглядів і переконань;
- правомірність одержання, використання, поширення зберігання та захисту інформації;
- захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя [11].

При цьому, фундаментальний принцип гарантованості права на інформацію, закріплений у Законі України «Про інформацію» у багатьох випадках порушується шляхом створення установ, що займаються захистом інформації, надання окремим державним органам права засекречувати документи, встановлення особливостей доступу до архівних матеріалів. Вказане до того ж призводить до ігнорування істотного конституційного принципу – відкритості та публічності влади [136, с. 498]. За таких обставин, обов'язковим є гарантування дієвого рівня забезпечення права на інформацію, як необхідної норми демократичного суспільства. Слід при цьому наголосити, що конституційно обумовленим є гарантованість права на інформацію, оскільки воно дає суб'єктові інформаційних правовідносин змогу вільно одержувати, створювати, передавати і поширювати інформацію у будь-який законний спосіб. Поряд з цим, така категорія, як свобода слова і свобода преси не охоплює у повному обсязі поняття права на інформацію, оскільки останнє має власне покликання у задоволенні відповідних інтересів суб'єктів, є багатшим та змістовнішим, а тому обмеження даного права не є обгрунтованим. Так, статтею 34 Конституції України окреслено як взаємозв'язок вказаних вище понять, так і їх самостійність – у частині закріплення гарантій свободи думки, слова, та закріплення права на інформацію [25].

Принцип відкритості, доступності інформації та її вільного обігу тісно пов'язаний з принципом гарантованості права на інформацію. Так, досить складним суб'єктивним правом є право на інформацію, оскільки його складовими є

ряд юридичних можливостей, наприклад, право на ознайомлення з нормативними правовстановлюючими актами. Положення ч. 3 ст. 57 Конституції України якраз закріплюють можливості реалізації такого права та передбачають, що закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права й обов'язки громадян, не доведені до відома населення в порядку, встановленому законом, є нечинними [25].

Наступні правомочності складають зміст принципу відкритості, доступності та свободи обміну інформацією:

– право отримати достовірну фінансову інформацію, достовірну інформацію про стан навколишнього середовища тощо;

– право володіти інформацію про створення та діяльність інформаційних баз у яких акумулюють яку-небудь інформацію про громадянина, право на доступ до такої інформації з метою її перевірки, одержання необхідних довідок, право знати про користування зазначеними даними з відповідною метою та конкретним колом осіб;

– право погоджувати збір особистої інформації для економічних, соціальних, культурних або інших потреб.

На нашу думку, принцип відкритості інформації, має виражатись: у забезпеченні можливості суб'єктів інформаційних правовідносин отримати доступ до інформації, яка становить суспільний інтерес або особистісний інтерес самого суб'єкта інформаційних правовідносин; у систематичному інформуванні суб'єктів про рішення що прийняті або які заплановані до прийняття; у контролюванні діяльності органів державної влади, їхніх посадових осіб суб'єктами інформаційних правовідносин, у тому числі за ухваленими цими органами чи посадовими особами рішеннями, які пов'язані з додержанням, захистом та охороною прав та інтересів суб'єктів згаданих відносин.

Поняття об'єктивності інформації є відносним. Більш об'єктивною прийнято вважати ту інформацію, у яку методи вносять менший суб'єктивний елемент. Так, наприклад, вважається, що в результаті спостереження фотознімку об'єкта утвориться більш об'єктивна інформація, ніж у результаті спостереження малюнку того ж об'єкта, виконаного людиною. У ході інформаційного процесу ступінь об'єктивності інформації завжди знижується. Цю властивість і враховують, наприклад, у ході проведення досудового чи судового слідства, коли різноманітним чином обробляються покази осіб, які безпосередньо спостерігали події, і осіб, що одержали інформацію непрямым шляхом (за допомогою власних висновків чи зі слів третіх осіб).

Достовірність інформації – це її властивість відбивати реально існуючі об'єкти з необхідною точністю. Взагалі, у теорії інформації, дані (інформація) виникають у момент реєстрації сигналів, але не всі сигнали є «корисними» - завжди є присутнім певний рівень сторонніх сигналів, у результаті чого корисні дані супроводжуються визначеним рівнем «інформаційного шуму». Якщо корисний сигнал зареєстрований більш чітко, ніж сторонні сигнали, вірогідність інформації може бути більш високою. При збільшенні рівня шумів вірогідність інформації знижується. У цьому випадку для передавання тієї ж кількості інформації потрібно використовувати або більше даних, або більш складні методи її передавання.

Принцип повноти інформації полягає у тому, що суб'єктові правовідносин у сфері інформації, у тому числі законодавцеві чи суб'єктові владних повноважень для прийняття управлінських рішень рішення необхідна повна інформація. Цикл управління має 3 стадії – (1) збір та обробка інформації, (2) аналіз інформації крізь призму чинної нормативної бази, (3) прийняття рішення, якими безпосередньо врегульовується конкретні правовідносини. У

зв'язку з наведеним, суб'єкт, з метою прийняття відповідного рішення, доцільного для конкретної ситуації, повинен мати максимальний обсяг інформації.

Додержання згаданого принципу мають забезпечувати відповідні гарантії з боку держави. Складовими даних гарантій мають бути умови, якими створюється механізм його здійснення та забезпечується реалізація такого права без будь-яких перешкод. Такими гарантіями є гарантії законодавчого, організаційно-технічного та політичного спрямування.

Крім Конституції України та Закону України «Про інформацію» як базових актів законодавства, що встановлюють законодавчі гарантії діяльності суб'єктів інформаційних правовідносин, як позитив необхідно відзначити набуття чинності з 09.05.2011р. Законом України «Про доступ до публічної інформації», який визначив засади інформаційної системи держави, окреслив юридичні риси інформації, правового режиму інформаційної діяльності та їх видів, визначив права та обов'язки суб'єктів інформаційних правовідносин [94].

Гарантії політичного спрямування мають сильний взаємозв'язок з потребою у проведенні демократичних реформ, що у кінцевому результаті тягне за собою найбільш повній реалізації права на одержання інформації.

Саме браком ефективних нормативно-правових інструментів для реалізації закріпленого статтею 34 Конституції України права осіб на доступ до інформації, а також статтею 50 щодо вільного доступу до інформації, яка складає суспільний інтерес (про стан довкілля, якість харчових продуктів тощо) і перебуває у власності суб'єктів владних повноважень обумовлено прийняття Закону України «Про доступ до публічної інформації». Цей законодавчий акт покликаний реалізувати статті 18 та 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, Рекомендацій Ради Європи: № R (2008) «Про доступ до офіційних документів»

та № R (81) 19 «Про доступ до інформації, що перебуває в розпорядженні органів влади», сприятиме виконанню вимог Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи № 1466 від 05.10.2005 року «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною», Плану заходів з виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи, затвердженим Указом Президента України № 39 від 20.01.2006 року, Концепції подолання корупції в Україні «На шляху до доброчесності», затвердженої Указом Президента України № 742 від 11.09.2006 року.

Положення Закону України «Про доступ до публічної інформації» не є унікальними, при прийнятті даного закону Україною використано правовий досвід ряду розвинутих країн світу, адже законодавчі акти майже аналогічного змісту діють у США, Франції, Німеччині та в інших країнах. Крім того, з урахуванням необхідності формування юридичного інструментарію реалізації прав людини на інформацію та його захисту, з метою подальшої інтеграції правової системи України до правових систем Європейського Союзу, у статті 55 Конституції України передбачено право кожного звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна після використання всіх національних засобів правового захисту [25].

Розглядаючи систему організаційно-технічних гарантій, слід наголосити на існуванні проблеми комунікацій в Україні як на одній з основних, оскільки реалізація права на отримання та вільне розповсюдження інформації при умові відсутності демократично спрямованих установ у сфері комунікацій, не може бути гарантоване. При реформуванні конкретної інфраструктури з урахуванням новітніх інформаційних технологій, виникає можливість перетворення Конституційних положень та слоганів у реальність. На нашу

думку, за умов відкритості доступу до всіх інформаційних баз та джерел, суб'єкт правовідносин у сфері інформації за ступенем інформаційної обізнаності здатний перевершити держслужбовців. Впровадження систем зв'язку, пов'язаних між собою, сприяє появі необмежених можливостей розвитку підприємництва, налагодження зв'язків, що у свою чергу допомагає зформувати розвинуте у соціально-економічному плані інформаційне суспільство, побудоване на засадах демократії. Основним чинником для цього є самоорганізація мереж та систем інформації, для чого створені всі передумови, наприклад, впровадження локальних інформаційних баз даних, що покликані сприяти інформаційному обслуговуванню фізичних та юридичних осіб: з питань працевлаштування, розподілу житла та інших, що полегшує отримання відповідей на запити, усуває дублювання, надає змогу проводити оперативний обмін інформацією, що у кінцевому результаті сприяє економії зусиль та часу. Будучи здатним отримати відповідну інформацію у певній інформаційній базі, суб'єкт інформаційної діяльності тягне зменшує документообіг та бюрократичні процедури, усуває посередників в подібних процесих, що у свою чергу тягне позбавлення державних структур монополії на інформацію, що у кінцевому результаті призводить до реалізації та втілення на практиці принципу рівності доступу до інформації всіма суб'єктами правовідносин у інформаційній сфері.

Інформація на сьогодні є провідним ресурсом та чинником розвитку суспільства. Водночас, в окремих випадках інформація використовується не лише в корисних цілях, а з метою заподіяння шкоди інтересам суспільства, держави або окремих осіб, крім того, глобалізація інформаційних процесів теж спричиняє настання небажаних соціально-економічних та правових наслідків. Зокрема, актуальною є проблема порушення правил та порядку обігу

інформації на міждержавному рівні, порушення авторських прав суб'єктів інформаційних правових відносин тощо. Таким чином, на перше місце виходить необхідність посилення гарантій убезпечення інформаційного простору, що має стати пріоритетним завданням реалізації національної безпеки держави, а вирішення даної проблеми дасть змогу розв'язати економічні, політичні, соціальні та інші проблеми у сфері національної безпеки. Так, поряд із закріпленням статтею 2 Закону України «Про інформацію» принципу правомірності одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, статтею 11 згаданого Закону не допускаються збирання, зберігання, використання та поширення інформації про особу без її згоди [11]. Поряд з цим, є виключення з даного встановленого правила – крім випадків, визначених законом, лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та захисту прав людини. Однак, навіть за наявності обґрунтованих підстав, гарантії та правові інструменти охорони зазначених особистих прав особи має бути передбачено законами.

Одночасно з формуванням інформаційного суспільства, гарантування державою дотримання базових принципів інформаційної діяльності є процесом надто складним. З урахуванням наведеного, ряд вітчизняних та іноземних науковців-правників, такі як І. В. Арістова, В. С. Цимбалюк, О.В. Соснін, М. Я. Швець, В. О. Горобцов, Р. А. Калюжний, В. М. Брижко у своїх наукових дослідженнях наголошують на існуванні проблематики закріплення та забезпечення реалізації принципів інформаційної діяльності держави.

Протягом встановленого часового періоду у Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 09.01.2007 року [39] закріплено основні принципи реалізації інформаційної політики та діяльності держави у інформаційній сфері. А вже конкретні заходи, спрямовані на виконання поставлених

зазначеним Законом завдань розроблені у Розпорядженні Кабінету Міністрів України № 653-р від 15.08.2007 року «Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [137].

Слід наголосити, що поява можливостей для збільшення та трансформації обсягу знань суспільства і людини спричинено появою та розвитком інформаційних, електронних, комп'ютерних та телекомунікаційних технологій, а головним фактором впливу на даний процес є саме інформація. Приєднанню до світового інформаційного простору сприятиме активна інформаційна політика України, що розв'яже проблеми інтеграції держави до ЄС, що відповідно спричинить розвиток інформаційного суспільства. Основними ж напрямками здійснення інформаційної політики державою, закріпленими у статті 3 Закону України «Про інформацію» є: забезпечення доступу кожного до інформації; забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації; створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства; забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень; створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування; постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів; забезпечення інформаційної безпеки України; сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору [11]. Беручи до уваги поняття «державна інформаційна політика», то його, аналізуючи положення вищевказаної статті Закону, можна визначити як діяльність держави в інформаційній сфері, яка спрямована на задоволення потреб кожного в інформації шляхом

забезпечення рівних інформаційних можливостей з відкритістю та прозорістю суб'єктів владних повноважень, через створення умов для формування інформаційного суспільства, його інтеграції у світовий інформаційний простір при забезпеченні інформаційної безпеки.

З метою досягнення та реалізації поставлених цілей, кожен вид інформаційної діяльності має бути належним чином інформаційно забезпечений – аналітичною, науковою, технічною, економічною та іншими видами інформації. У низці наукових досліджень [26, 28, 33] саме поняття «інформаційне забезпечення» визначається через встановлення його мети, об'єктів, способів та методів реалізації, його інформаційного, ресурсного та процесуального змісту як сукупність уявлень, понять, даних, які отримані від внутрішніх і зовнішніх джерел надходження, що систематизовані, збережені та поширені в межах компетенції зацікавленим особам у зручному для них вигляді.

У багатьох випадках збалансованість державної інформаційної політики, забезпечення законності державно-владної діяльності за умов дотримання інтересів суспільства та громадянина є залежним від розвитку та удосконалення національних інформаційних ресурсів, інформаційних технологій та інформаційних систем. Ми вважаємо, що поруч з визначеними у вітчизняному законодавстві загальними принципами інформаційних правовідносин, існують і принципи діяльності держави в інформаційній сфері. За таких обставин, основними принципами здійснення державою інформаційної діяльності є розвиток інформаційної культури, забезпечення свободи преси та інформації згідно з рекомендаціями Ради Європи у сфері діяльності ЗМІ, ефективний контроль за додержанням законодавства у сфері інформації та в інших сферах суспільного життя, забезпечення безпеки внутрішньо- і зовнішньополітичних державних інтересів.

Водночас, оскільки саме суб'єктами інформаційних відносин розкривається зміст адміністративно-правового забезпечення інформаційної діяльності, обов'язковим є визначення принципів такої діяльності в Україні. Зазначеним принципам притаманні ті характерні риси, які мають основи інформаційного забезпечення органів державної служби. Поряд з цим, їхнє наукове визначення є передумовою правового закріплення у законодавчих актах принципів інформаційної діяльності органів державного управління, що регламентують державну службу та управлінську діяльність. Такі принципи впливають на ефективність діяльності органів державної влади, їх службовців та посадових осіб і на стабільність державно-службових відносин [33, с.333-334]. Крім того, необхідно зважати, що вплив на ефективність функціонування центральних та найвищих органів державного управління справляє функціонування державних управлінських органів у регіонах держави. Загалом, принципи діяльності держави в цілому, державних органів та державного управління зокрема зумовлюють існування адміністративно-правових принципів функціонування органів державного управління в інформаційній сфері. Вивчення проблематики даних принципів дає змогу окреслити межі діяльності інституту держслужби в інформаційній сфері, яким супроводжується вся ієрархія державно-службових правовідносин.

Слід наголосити, що дослідження принципів функціонування органів державного управління у сфері інформації не набули широкого висвітлення у наукових дослідженнях. Водночас, висвітлення деякої проблематики цієї теми відображено у наукових публікаціях С.Дубенко, Ю.Бурила, О.Бандурки, І.Ібрагімової, В.Троня, Р.Калюжного, С.Чукут, О.Литвиненка, Н.Нижник тощо.

У даній главі монографії через визначення принципів діяльності органів державної влади у сфері інформації

зроблено спробу встановити їхні характерні ознаки.

Як вже зазначалось, принципи державної служби, як основні засади управління, вказують напрями та відображають закономірності реалізації завдань, функцій та повноважень державних органів, окреслюють компетенцію держслужбовців, з ними суттєво пов'язані адміністративно-правові принципи діяльності державних органів влади в інформаційній сфері. Дані принципи встановлюють основні закономірності функціонування та організаційну основу органів державного управління, зумовлюють соціальну значимість, цінність і закономірність правовідносин, які формуються у системі державної служби.

На думку Ю. О. Тихомірова, управлінська діяльність – це, понад усе, соціально-політична діяльність, процес цілеспрямованого впливу на свідомість людини та її волю. В ній застосовуються численні засоби та методи, зокрема прогнози, плани, прийняття рішень, методи організаційної та інструктивної роботи, державного та суспільного впливу, методи використання матеріально-технічних дій. Відповідно, інформацію правомірно розглядати як умову будь-якої діяльності органів державної влади, посадових осіб. Особливо це стосується розробки та прийняття управлінських рішень, яким не тільки передуює збір та обробка інформації, але які самі містять великий інформаційний потенціал [138, с. 20]. При правовому регулюванні першочергове значення має системний збір, аналіз і використання повної та достовірної інформації. Інформація збирається «зобов'язаними» структурами й передається тим суб'єктам, які повинні її використати у відповідності до встановлених законодавством необхідних юридичних режимів [139, с. 180].

Інакше кажучи, сутність управлінської діяльності в інформаційній сфері зводиться до забезпечення досягнення державою поставленої мети, у даному випадку – побудови інформаційного суспільства, видання управлінських рішень

та виконання таких рішень як заходів для втілення такої мети. Тобто, сутність управління по суті концентровано виражає розроблення, видання та виконання рішень.

Слід наголосити, що у ході здійснення будь-якого роду діяльності виникають ситуації, коли особа або група осіб стикаються з потребою вибору одного з декількох можливих варіантів дії. Результатом такого вибору буде рішення [139, с. 152, 154]. Отже, рішення – це вибір альтернативи, що будується на основі певних інформаційних масивів.

Зазначене вище дозволяє зробити наступний висновок: у ході прийняття управлінського рішення з питань інформаційної діяльності, поряд з загальними принципами діяльності управлінських органів держави у сфері інформації, діють відповідні спеціальні принципи діяльності органів державного управління, що зумовлені специфічними особливостями інформації у сфері державного управління.

Принципи діяльності органів державної влади у сфері інформаційних правовідносин необхідно визначати крізь призму спеціальних принципів. Управлінське рішення, як загально відомо, є вибором альтернативи, яка застосовується керівником відповідного органу у межах його посадової компетенції та спрямована на досягнення конкретно поставлених цілей. У зв'язку з тим, що управлінське рішення є комплексним явищем, важливим для розуміння природи управлінського рішення є інформаційний аспект, а сутність прийняття рішень окреслюється саме його інформаційною складовою. Більше того, саме рішення є нічим іншим, як інформацією, спеціально зібраною, проаналізованою і переробленою суб'єктом управління, а процес його прийняття є процесом трансформації наявної інформації на інформацію управлінського рішення.

Враховуючи наведене, основними положеннями, які впливають на процес використання інформації є спеціальні принципи діяльності адміністративних органів держави у

сфері інформації як принципи інформування. До переліку таких спеціальних принципів діяльності можна віднести: принцип своєчасності, принцип науковості, принцип адаптованості, принцип змістової узгодженості, принцип достатності, принцип формалізації, принцип документарності. Проаналізуємо зміст кожного принципу окремо.

Принцип своєчасності. Встановлено, що будь-яке рішення, яке розраховане на досягнення найбільшого ефекту від управлінської діяльності, може у подальшому бути некорисним, при умові надто пізнього або несвоечасного його прийняття. Навіть більше – рішення, прийняте несвоечасно, може потягнути за собою завдання значних організаційних, матеріальних або часових витрат (для виправлення ситуації), розбалансувати управлінську систему.

Принцип науковості передбачає урахування об'єктивних закономірностей суспільного, економічного та політичного розвитку суспільства; акумуляцію знань та виявлення тенденцій формування управлінського об'єкта; наявність кваліфікації, спеціальних знань та освіти в особи, що приймає відповідне рішення; наявність повної, достовірної та науково обробленої інформації.

Принцип адаптованості. Часовий чинник, що суттєво впливає на процес видання рішень, зумовлює виникнення потреби адаптації процесу поширення інформації у відповідності з можливостями оцінювання та сприйняття її з боку відповідних суб'єктів державного управління як її споживачів.

Принцип змістової узгодженості. Даний принцип передбачає урахування інформаційних масивів різного рівня, для нього визначальним фактором є змістова однаковість інформації, тобто, відповідність змісту інформації що надається центральними органами управління інформації, яка поширюється місцевими органами влади.

Принцип достатності. Суть такого принципу у тому,

що кожен суб'єкт інформаційної діяльності у системі органів державного управління має одержати такий об'єм та масив інформаційних даних, який буде достатнім для реалізації поставлених цілей та задач регулювання інформаційної діяльності з боку держави, а для прийняття правильних рішень з метою розв'язання проблеми, яка вирішується необхідним є наявність у суб'єкта державного управління повної і достовірної інформації. Недостатність інформування є у більшості випадків наслідком неможливості кількісно оцінити ймовірність наслідків, що плануються до настання. Зменшення належного обсягу інформування спричинить відсутність можливості вибирати серед наявного масиву інформації правильну та призведе до ризику виникнення ймовірності помилок у ході здійснення діяльності з управління. Попри це, надмірне збільшення об'єму інформації спроможне зупинити процес у зв'язку з необхідності переробки, оцінювання та аналізу значного масиву одержаної інформації. Подібні випадки мають місце при розв'язанні нетипових та нових ситуацій, коли внаслідок складності існуючих чинників немає можливості одержати достатнього інформування стосовно них. Слід при цьому сказати, що окремим рішенням, що приймаються у динамічних умовах, теж може бути притаманна така невизначеність. З урахуванням таких обставин, суб'єкт державного управління повинен одержати додаткову інформацію і проаналізувати проблему повторно для зменшення її складності, що надасть змогу оцінити суб'єктивно передбачувану ймовірність бажаних результатів, або, при вузьких часових межах чи за умов відсутності засобів збирання додаткових даних, враховувати інтуїцію або наявний досвід вирішення поставлених задач.

Принцип формалізації. Розкрити сутність даного принципу можливо наступним чином. У державно-управлінській сфері окремі типові рішення можуть бути

формалізовані, іншими словами, може бути визначений задалегідь алгоритм їх прийняття – визначена типова форма одержання, перероблення та використання інформації, яка може бути корисною за умов застосування різного характеру інформаційно-технологічних факторів, наприклад, програмного забезпечення, яке дозволяє приймати формалізовані рішення як наслідок дій раніше встановленої нормативно-правовою базою послідовності. Зазначена формалізація процесу прийняття рішень надає можливість підвищити ефективність управління внаслідок економії часу та шляхом зменшення допущення помилок. Як правило, процес формалізації інформування полягає у застосуванні низки кількісних показників окремих явищ, до прикладу, отримана інформація про збільшення рівня безробіття у конкретному регіоні, впливає на рівень бюджетного забезпечення допомогою, передбаченою законодавством.

Принцип документарності. Документарна форма допомагає обробити, використати та зберегти інформацію (відомості), яка є важливою у ході процесу державного управління.

Поряд з наведеними, є наступні загальні принципи діяльності державних органів управління в інформаційній сфері: принцип трансляційності, інструментальності, синдикативності, компенсованості несиметричної інформації.

Принцип трансляційності інформації виражений в тому, що вся наявна інформація у сфері державного управління має перш за все застосовуватись з метою передачі програм та критеріїв оцінки діяльності державного органу.

Принцип інструментальності виражається в тому, що з метою виконання конкретних управлінських дій, сама інформація в державно-управлінській сфері повинна бути суттєвою.

Принцип синдикативності передбачає, що інформація, наявна у згаданій сфері дасть змогу об'єднати особистісні

якості суб'єкта, який вирішує поставлені йому суспільні задачі. За таких обставин, дана інформація допомагає не тільки переданню інформації від її джерела до споживача – суб'єкта оцінки, але й містить у собі значну кількість критеріїв оцінювання та деколи й цілі програми оцінювання. Взаємодіючи зі психологічними стереотипами суб'єкта оцінки, наявна інформація сприяє синдикації, тобто, поєднанню даних з приводу відповідних обставин, подій, явищ та відображується у конкретних управлінських рішеннях. В цей же час, особа фактично набуває статусу свідка втілених в цій інформації подій та, шляхом розумової діяльності, із застосуванням своєї уяви, керуючись критеріями допустимості, належності, достовірності та достатності, надає оцінку таким подіям. До прикладу, для визначення розміру завданих стихійним лихом збитків, найкращим є виклад інформації у фіксованому вигляді – за допомогою відеозапису, що дає змогу продемонструвати інформацію, більш чітко усвідомити характер дій, що необхідні в даній ситуації та як наслідок призводить до формування відповідних особистих переконань.

Принцип компенсованості несиметричної інформації означає, що ситуація наявності у суб'єктів державного управління доступу до вичерпних об'ємів інформації з приводу тої чи іншої події, що є об'єктом організаційного та управлінського впливу є майже неможливою. У цьому випадку необхідно врахувати той чинник, що недостатній ступінь інформованості центральних органів влади має компенсуватись інформацією, яка походить з джерел інформації органів влади місцевого рівня.

В інформаційній сфері загальні і спеціальні принципи правовідносин мають бути гарантовані відповідною системою управління, для цього необхідно сформулювати ефективну систему управління державними інформаційними ресурсами.

Додержання та втілення вказаних принципів на організаційному рівні покликана забезпечувати розумне сполучення принципів централізованого та децентралізованого управління інформаційними правовідносинами, а ефективному функціонуванню системи державних владних органів повинна сприяти за рахунок швидкого й надійного обміну даними та координації дій її різних ланок вертикальна і горизонтальна інтеграція технологій інформаційного забезпечення різного рівня.

Наведені підходи, на нашу думку, забезпечать можливість тлумачити поняття принципів діяльності адміністративних органів держави у сфері інформації як сукупності основоположних, вихідних передумов та заходів забезпечення владно-управлінських процесів інформацією та її безпосереднього застосування у процесі прийняття рішень управлінського характеру. При цьому, застосування зазначених принципів на практиці у ході державного управління інформаційною сферою, дасть можливість сформувати ефективну систему інформаційного забезпечення діяльності управлінських органів та сприятиме виробленню юридичних норм, якими забезпечуватиметься результативність даної діяльності.

Управлінська діяльність адміністративних органів держави, як і будь-яка діяльність, без застосування заходів примусу неможлива. Відповідно, на нашу думку, слід чітко визначити права і обов'язки суб'єктів інформаційних правовідносин з метою ефективного забезпечення додержання основних принципів адміністративно-правового регулювання правовідносин в сфері інформації. Крім того, необхідно окреслити конкретні диспозиції правових норм, якими б визначались правопорушення та які б передбачали санкції за порушення законодавства у сфері інформаційних відносин шляхом запровадження до Кодексу України про

адміністративні правопорушення та Кримінального Кодексу України окремих глав.

Одним з актуальних напрямів реформування адміністративного права України на даний час є приведення інституту адміністративно-правової відповідальності до умов сьогодення, зокрема, впровадження відповідальності за правопорушення у інформаційній сфері, оскільки у більшості випадків зазначені правопорушення тягнуть саме такий вид юридичної відповідальності.

Відомо, що КУпАП, введений в дію 07.12.1984 року, не містить окремої глави, якою приділена увага власне правопорушенням у сфері інформації, натомість правопорушення, санкції за вчинення яких можна було би запровадити до такої глави, вміщено у інших главах Особливої частини КУпАП, наприклад: приховування, перекручення або відмова у наданні повної та достовірної інформації за запитами посадових осіб та зверненнями громадян та їх об'єднань щодо безпеки утворення відходів та поводження з ними, в тому числі про їх аварійні скиди та відповідні наслідки (ч. 1 ст. 82-3 КУпАП); ненадання посадовою особою емітента інвестору в цінні папери (в тому числі акціонеру) на його письмовий запит інформації про діяльність емітента в межах, передбачених законом, або надання йому недостовірної інформації (ч. 1 ст. 163-5 КУпАП); безпідставне засекречування інформації (п. 3 ч. 1 ст. 212-2 КУпАП) [24] та ін.

Інші нормативно-правові акти, поряд з зазначеними нормами КУпАП, також містять положення, що запроваджують адміністративну відповідальність у інформаційній сфері. Так, статтю 16 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 року, містить норми адміністративної відповідальності за відмову фізичним та юридичним особам в інформації, надання якої передбачено

правовими актами, умисне затримування її, надання недостовірної чи неповної інформації [140].

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що адміністративно-правове регулювання одержання інформації має певні недоліки і потребує подальшого вивчення та вдосконалення. Законодавцю необхідно об'єднати всі правопорушення у сфері інформації в одній главі КУпАП, подібно до того, як це зроблено відносно інших правопорушень, наприклад, правопорушень на транспорті, в галузі шляхового господарства і зв'язку (глава 10 КУпАП) тощо.

Висновки до розділу 2

Встановлено наступні особливості адміністративних правовідносин у сфері інформації: 1) у ході провадження діяльності між суб'єктами інформаційної сфери виникають правовідносини зовнішнього та внутрішнього характеру, де переважають останні; 2) склад суб'єктів цих правовідносин є особливим, оскільки одним із їхніх суб'єктів є орган державної влади чи управління, який наділений компетенцією приймати рішення – у процесі зовнішньо-адміністративних правовідносин або керівник даного органу – у процесі внутрішньо-організаційних правовідносин; 3) нормами адміністративного права окреслено межі рекомендованої, належної та допустимої поведінки учасників таких правовідносин та врегульовані самі відносини; 4) загальнодержавна воля влади відображається через норми адміністративного права і є підставою для конкретизації вираження державної волі в ході здійснення суб'єктами правовідносин у сфері інформації своєї діяльності; 5) учасники адміністративних правовідносин в інформаційній сфері за своїм юридичним статусом можуть бути різні – як рівні, однакові, так і нерівні, до того ж,

домінуючою в більшості випадків є юридична нерівність, яка полягає у підпорядкуванні одного з суб'єктів волі іншого; 6) адміністративно-правові відносини у інформаційній сфері нерозривно пов'язані з практичним втіленням завдань, функцій та владних повноважень їхніх суб'єктів; 7) зовнішні та внутрішні адміністративно-правові відносини між суб'єктами інформаційної діяльності, які виникають з приводу як матеріальних, так і нематеріальних благ є предметом публічного інтересу; 8) імперативний метод є провідним методом адміністративно-правових відносин у даній сфері, що впливає з аналізу прав та обов'язків суб'єктів інформаційних відносин, наділених владними повноваженнями; 9) основою для формування юридичного зв'язку між суб'єктами адміністративно-правових відносин у сфері інформації є управлінське рішення, що може мати форму правового чи не правового, усного чи письмового, нормативного або індивідуального; 10) примус до виконання суб'єктами інформаційних правовідносин своїх обов'язків як і охорона їхніх прав здійснюється або через вжиття до них спеціальних заходів адміністративного впливу, або шляхом застосування судового порядку; 11) адміністративні права та обов'язки суб'єктів адміністративних правовідносин в інформаційній сфері захищені та охоронювані нормами адміністративного права, а в ряді випадків – цивільного, кримінального або інших галузей права; 12) у сфері інформації адміністративні правовідносини можуть виникати з ініціативи будь-якої сторони цих відносин, при цьому, бажання чи згода іншої сторони у більшості випадків не є обов'язковою передумовою для їхнього виникнення. Такі правовідносини формуються деколи й незалежно від згоди або навіть і всупереч бажанню іншої сторони.

Проведений аналіз системи суб'єктів владних повноважень, що реалізують державне управління інформаційним середовищем в Україні та їх компетенції,

свідчить про доцільність утворення у жовтні 2014 року Державного агентства з питань електронного урядування України, що, як центральний орган виконавчої влади, реалізовував державну політику у сферах інформатизації, електронного урядування, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, розвитку інформаційного суспільства 2 вересня 2019 року прийнято Постанову Кабінету Міністрів про перетворення зазначеного агенства на Міністерство цифрової трансформації України. Наведене дало можливість підвищити ефективність діяльності адміністративних органів, забезпечити побудову єдиного інформаційного простору та сприятиме більш тісній взаємодії органів влади і фізичних та юридичних осіб за предметно-функціональною ознакою, а також персоналізації відповідальності при організації інформаційної взаємодії.

Аналізом інформаційної сфери та дій суб'єктів правовідносин у ній доведено, що існує три основні категорії даних суб'єктів: 1) виробники інформації, якими у тому числі розробляються інформаційні ресурси, продукти, послуги, інформаційні системи чи технології; 2) власники інформації, у тому числі її ресурсів, продуктів, систем, технологій; 3) споживачі інформації, її ресурсів, послуг, продуктів.

Органи державної влади та місцевого самоврядування, на які покладено обов'язки з інформаційного забезпечення фізичних та юридичних осіб є в адміністративному змісті основними суб'єктами інформаційних правовідносин. Головним засобом практичної реалізації наданої компетенції, а відповідно, і адміністративної правоздатності для органів державної влади й місцевого самоврядування є участь цих органів в інформаційних правовідносинах, що є їхнім прямим юридичним обов'язком.

Обґрунтовано, що методи адміністративного права щодо регулювання відносин, які утворюються при здійсненні

органами державної влади та місцевого самоврядування обов'язків з формування інформаційних ресурсів і видачі інформації з них її споживачам, в галузі масової інформації активно використовується й інформаційним правом.

Принципами адміністративно-правового забезпечення функціонування суб'єктів у сфері інформаційних правовідносин є вихідні ідеї, якими встановлюється сутність, організаційна побудова, напрями, мета, функції, задачі інформаційної діяльності, форми та методи її здійснення та юридичний статус її суб'єктів. Базові принципи заріплено у Конституції України, їх перелік та розширено Законом України «Про інформацію».

Встановлено та доведено, що основоположним, похідним щодо інших, принципом адміністративно-правового забезпечення функціонування суб'єктів інформаційних правовідносин є принцип правомірності одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації. Саме даний принцип передбачає неухильне додержання та виконання суб'єктами матеріальних і процесуальних юридичних норм при здійсненні ними інформаційної діяльності.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИКА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

3.1. Порядок адміністративно-правового регулювання з надання інформаційних послуг для суб'єктів у сфері інформаційних відносин

Запровадження ринкових відносин справило вплив на напрямки і механізм перетворення інформаційної сфери в Україні, оскільки лише товарно-грошові відносини є основним чинником розвитку даної сфери. При цьому, фінансовий вплив держави на забезпечення інформаційної діяльності суспільства помітно зменшується. Водночас, такий процес має негативні результати для таких стратегічних напрямків інформаційної діяльності, як наука, враховуючи значне зменшення державного фінансування.

У побудові та у розвитку інформаційного ринку, в умовах якого інформація та інформаційні послуги є товаром, перш за все проявляється безпосередній вплив товарно-грошових відносин на інформаційну сферу. За таких обставин, сформовано різноманітну за напрямом діяльності категорію суб'єктів господарювання, діяльність яких тісно пов'язана з виготовленням інформаційних продуктів, торгівлею інформацією та наданням інформаційних послуг. Проте, необхідно наголосити, що у розвинутих іноземних країнах інформаційний ринок досягнув значно більшого рівня свого розвитку, ніж в умовах сучасної України.

Опосередкований вплив товарно-грошових відносин на розвиток інформаційної сфери виявляється у встановленні чітких фінансових (бюджетних) обмежень поведінки суб'єктів праввідносин у сфері інформації – органів державної влади, місцевого самоврядування,

громадян тощо. Згадане, у свою чергу, вплинуло на певні параметри пропозиції інформації на ринку та потягнуло за собою зміну загального обсягу та структури попиту на неї.

Водночас, згаданий опосередкований вплив товарно-грошових відносин на інформаційну діяльність в Україні є досить потужним оскільки внаслідок нього змінюється роль самої інформації у суспільному житті в цілому. В першу чергу, у ході підсилення суспільного розподілу праці, інформація в Україні стала предметом комерції, і з урахуванням діяльності споживачів інформації, набуває характерних ознак інформації виробничого та невиробничого призначення (хоча, у залежності від ситуації, такий поділ є досить умовним). По-друге, ціленаправлена діяльність у сфері інформації, будучи при цьому засобом впливу, обумовлює перетворення економічного капіталу на політичний, що у кінцевому результаті допомагає власнику грошових потоків у розв'язанні відповідних фінансових проблем, інакше кажучи, утворюється певне коло, яке походить з фінансів й повертається до них же.

Впродовж багатьох років державна інформаційна політика зводилась лише до врегулювання проблемних питань, що пов'язані з діяльністю ЗМІ. У 90-х роках ХХ століття сформувались, набули розвитку та вираження у різного роду програмах з питань інформатизації принципи та підґрунтя державної інформаційної політики. При цьому, державна інформаційна політика такого змісту намагалась вирішити проблематику організаційно-економічних, науково-технічних, виробничих та технологічних умов створення та використання системи формування інформаційних ресурсів, інформаційної інфраструктури, інформаційних технологій та ін. У той же час, така інформаційна політика була відокремленою від політики, яка проводилась державою в галузі ЗМІ, зв'язку та телекомунікацій. Вже до 2010 року зміст державної

інформаційної політики був розширений певною мірою – згідно з положеннями Конституції України, до нього включено окремі аспекти інформаційної безпеки та складові забезпечення прав фізичних та юридичних осіб на загальнодоступну інформацію.

Підвищення ефективності управління з боку держави на сучасному етапі розвитку суспільства неможливо без запровадження електронних інформаційних технологій, що у свою чергу дозволяє реалізовувати фізичним та юридичним особам свої права на доступ до інформації та отримувати ефективні послуги. Слід зазначити, що, з одного боку, завдання підвищення ефективності взаємодії державних і муніципальних органів базується на основі інтенсивного використання інформаційних технологій, наприклад: розвиток системи внутріорганізаційного та міжвідомчого електронного документообігу за умови забезпечення сумісності стандартів і технічних протоколів обороту інформації; розвиток систем взаємодії на рівні державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування, які забезпечують високу якість прийнятих управлінських рішень.

Закон України «Про доступ до публічної інформації» [94] є правовим засобом забезпечення розвитку сайтів державних органів у мережі Інтернет, що, у свою чергу, є одним з головних напрямків реалізації технологій електронного урядування в Україні. Як ми вже відзначали, основним способом реалізації ідей електронної держави служать офіційні сайти державних і муніципальних органів. Вони повинні бути не тільки інструментом доступу до інформації про їхній діяльності, але й одним з основних способів надання інформаційних послуг, при цьому для їхнього надання необхідно організувати інтерактивну взаємодію. Послуги, надавані системами електронного уряду можуть полягати в наступних сервісах: опублікування

документів; публікація зразків документів, відповіді на звернення електронній формі. Таким чином, основне завдання процесу впровадження інформаційних технологій у роботу державних і муніципальних органів полягає в підвищенні ефективності їхньої діяльності. Вирішення такої проблеми дозволить фізичним та юридичним особам безперешкодно реалізувати право на доступ до інформації, у тому числі, отримання інформаційних послуг.

У інформаційній політиці держави шляхом прийняття ряду законодавчих актів, про які йшлося вище, на даний час закладено підґрунтя для розв'язання проблем утворення єдиного інформаційного простору всередині суспільства і входження держави у інформаційний простір світу, триває розвиток сфери інформаційних послуг, розширюються межі правового регулювання правових відносин, що пов'язані з одержанням, використанням, поширенням, зберіганням та захистом інформації, збільшуються гарантії інформаційної безпеки держави в цілому, а також суспільства та окремих громадян. Сприяння прискоренню задекларованої мети побудови інформаційного суспільства вимагає акумулювання зусиль для розвитку державою власного інформаційного виробництва, становлення ринку інформаційних продуктів, послуг та технологій, управління всіма різновидами інформаційних ресурсів та складовими інформаційної системи держави, врегулювання електронних, так і друкованих вітчизняних ЗМІ.

У даний час реальний сектор економіки держави хоч і перебуває в стані глибокої економічної кризи, однак ним здійснюється неабиякий вплив на механізм реалізації першочергових практичних заходів державної інформаційної політики. Сфера високих технологій, яка притаманна інформатизації, має ґрунтовну науково-технічну основу, яка шляхом збільшення державного регулювання та посилення державної інформаційної політики, стимулює

зростання вироблення засобів інформатизації, телекомунікацій, інформаційних продуктів і послуг, створюючи при цьому попит на них.

Упродовж тривалого періоду часу в адміністративно-правовій доктрині не знаходило свого відображення з'ясування питань у сфері надання інформаційних послуг. Такий стан речей можна пояснити в першу чергу станом української економіки, що дісталася в спадок від командно-адміністративної системи, у якій велика частина послуг такого роду надавалася на безоплатній основі.

Водночас, надання державними органами відповідного виду послуг на платній основі не означає, що запроваджено ще один різновид оплатної діяльності публічної адміністрації. Саме проблема платності послуг потребує упорядкування, оскільки за певний вид послуг стягується держмитом (наприклад, за видачу реєстраційних документів транспортного засобу), за інші передбачено стягнення податкових зборів (до прикладу, за надання дозволу на розміщення об'єктів торгівлі) або передбачено зовсім інакші форми платежів – збір за реєстрацію суб'єкта підприємництва тощо. В окремих випадках сама платність адміністративних послуг заперечується, натомість пропонується безоплатність розгляду заяв осіб на отримання адмінпослуг, при цьому, за отримання бажаного документу – дозволу, ліцензії, свідоцтва тощо, збиралася оплата в сумі собівартості такого документа. Однак даний підхід видається не досить послідовним: за умов безкоштовності процедури виготовлення документа для особи (хоча саме з неї і складаються основні витрати), є незрозумілим, яку саме економічну вигоду очікується отримати від стягнення оплати за документ, собівартість якого у більшості випадків не є значною. Відповідно, логічним кроком було б зробити згадану процедуру безоплатною. Але на сьогоднішній день про перетворення більшості адміністративних послуг для

споживачів на безкоштовні не йдеться і навіть у економічно розвинутих державах світу. Справляння чітко визначеної та відповідної плати за надання адміністративних послуг може запобігти проявам корупції, оскільки невизначеність з оплатою у багатьох випадках наслідком має підшукування шляхів для визначеності, яка у свою чергу є не завжди законна. Також, справляння оплати за надання послуг може слугувати дієвим засобом мотивації державних службовців для надання якісних послуг, особливо, коли від такої оплати прямо залежить преміювання держслужбовців, а також фінансування відповідного адміністративного органу.

Сучасний стан вітчизняної економіки характеризується інноваційною спрямованістю. Перехід до інформаційного суспільства від постіндустріального зумовив різке зростання попиту на інформаційно-консультаційні послуги і сформував нові погляди на роль інформації у розвитку суспільства. Водночас, ні науковою літературою, ні нормативно-правовими актами досі не вироблено єдиної думки щодо розуміння змісту інформаційних і консультаційних послуг, принципів і порядку їх надання.

Законодавець, при прийнятті Цивільного Кодексу України, вказавши в статті 177 Кодексу надання послуг як об'єкт цивільних прав, надав зобов'язанням про надання послуг нормативний характер. Однак, запропонована законодавцем договірна модель Глави 52 ЦК України містить лише загальні положення щодо норм, тлумачення яких демонструє явну їхню недостатність для ефективного регулювання послуг у сфері інформації [99]. Слід визнати, що в науковому обігу поняття «інформаційна послуга» поширене, проте при глибокому аналізі цієї сфери діяльності виявляється, що ця категорія вивчена недостатньо, а існуючі дослідження ґрунтувалися на теоретичному постулаті – інформації як об'єкті цивільного права.

Відсутність в цивільному законодавстві самого визначення поняття «послуга», є основною проблемою при розгляді інформаційних правовідносин, що тягне за собою суперечність і неповноту розробленості понятійного апарату в нормативно-правових актах, якими регулюється надання окремих видів послуг. Водночас, законодавством визначено поняття адміністративної послуги. Так, згідно із Законом України «Про адміністративні послуги» від 06.09.2012 року, адміністративна послуга – це результат здійснення владних повноважень суб'єктом надання адміністративних послуг за заявою фізичної або юридичної особи, спрямований на набуття, зміну чи припинення прав та/або обов'язків такої особи відповідно до закону [145].

Враховуючи наведене, у адміністративно-правовому значенні поняття «послуги» акцентує увагу на виконанні обов'язків саме управлінськими органами держави перед споживачами послуг, які спрямовані на нормативно-правове оформлення умов, необхідність у яких виникає при забезпеченні належної реалізації ними своїх прав і охоронюваних законом інтересів. З урахуванням цього, з метою удосконалення механізму надання адміністративних послуг населенню країни, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 918-р схвалено Концепцію розвитку системи електронних послуг в Україні. [146]. Даною постановою уряду адміністративна послуга вперше виокремлена як різновид послуг не лише органів держави, державних підприємств, установ та організацій, але і тих осіб, які уповноважені на виконання функцій, делегованих державою.

Враховуючи викладене, проблема регулювання правовідносин у сфері надання інформаційних послуг може вирішуватись лише шляхом комплексного аналізу існуючих норм адміністративного та цивільного законодавства, правозастосовної практики, вироблення рекомендацій,

пропозицій і формування на цій основі нормативно-правової бази сфери надання інформаційних послуг.

Також, застосування системного підходу до розгляду терміну «послуга» призводить до висновку, що послуга та бажаний від неї результат – взаємозалежні категорії. Досягнення нематеріального результату може свідчити про відповідність послуг, які надаються, певному рівню їхньої якості.

Взагалі, вивчення проблематики надання послуг населенню завжди викликала посилений інтерес серед українських науковців, який збільшився з реалізацією концепції адміністративної реформи в Україні, одним із напрямків є формування інституту надання послуг в сфері управління. З урахуванням цього, у сфері державного управління більшість науковців приділяють увагу аналізу процедур і методів надання органами державної виконавчої влади послуг населенню – В. М. Гаращук, В. Б. Авер'янов, Н. Р. Нижник, І. Б. Коліушко. В юридичній літературі пропонується дефініція «послуга» – дії (діяльність) юридичної особи або громадянина-послугодавця, які скеровані на досягнення певних наслідків нематеріального характеру та спрямовані на задоволення потреб суб'єктів-споживачів, яким вони необхідні, при цьому, такі дії мають самостійну майнову цінність та споживаються при наданні послуг [147, с. 152].

Проаналізувавши наукову літературу, можна виокремити три специфічні риси, притаманні інформаційній послугі, а саме: цільова спрямованість послуги, що визначається завданням замовника; виконання послуги шляхом пошуку, збору, зберігання, переробки, систематизації, надання і поширення інформації; фіксація послуги, виражена в її нематеріальному результаті.

При всій багатомірності оцінки якості інформаційної послуги, на критерії якої впливають об'єктивні і суб'єктивні

фактори, при оцінці надаваних послуг, необхідно враховувати об'єктивні фактори, які впливають на їхній позитивний результат. Враховуючи наведене, можна виокремити наступні критерії оцінки якості інформаційної послуги: 1) доступність інформації, що характеризує ступінь адекватності вибору форми надання інформації для споживання її суб'єктом; 2) релевантність, що показує ступінь достовірності, точності, повноти інформації.

Слід наголосити, що інформація як товар існує у формі прав інтелектуальної власності на інформацію та інших, призначених для продажу немайнових прав на неї, будь-якої інформаційної продукції, інформаційних робіт, інформаційних послуг.

Форми функціонування інформації є різними – від короткотерміновими за своїм змістом інформаційних потоків до довготривалих даних, які накопичувались за роки досліджень та які збережені на електронних носіях, у бібліотечних чи архівних фондах. Інформація утворюється в інформаційному середовищі, яке є кардинально відмінним від індустріального, заснованого на ресурсах матеріальних. Слід наголосити, що сам процес формування інформаційної продукції є стадією утворення інтелектуального продукту. Відповідно при застосуванні більшого обсягу знань працівників, інформаційних аналітиків, інформаційна продукція стає більш організованою, дорожчою та вагомішою.

Як відомо – людина не є суто біологічним організмом, здатним сприймати та перетворювати інформацію, одна з передумов виживання людини як виду – одержання інформації зі зовнішніх джерел, середовища, яке її оточує. Будучи в позаінформаційному полі, людина не здатна існувати та займатися будь-якою діяльністю. Способи отримання інформації та інформаційні потреби осіб постійно змінюються, інформація накопичувалась у вигляді

знань у різних сферах суспільного життя за час еволюції суспільства, при цьому, в кожній із даних сфер інформаційний ресурс є одним з основних механізмів, оскільки знання трансформуються у систему, яка справляє зворотній вплив на всі сторони життя саме за його допомогою. Час та знання, що здатні накопичуватись, матеріалізовуватись та бути постійними слід віднести до нематеріальних ресурсів суспільства. Відповідно, що більший обсяг знань здобувається та матеріалізується в одиницю часу, то вищий темп задоволення матеріальних і духовних потреб людини, тим ефективніше використовуються ці ресурси. Тому стан розвитку національних інформаційних ресурсів і засобів їх активізації визначають потенційні можливості успішного розвитку держави, забезпечення її національних інтересів. [148, с. 57].

Різноманітні явища економіки засновані на єдиній суспільній основі, яка містить у собі функціональне існування інформації або інформаційні взаємовідносини, впливає на спорідненість різноманітних за своїм змістом економічних явищ. У той же час, зовнішня форма вираження змісту та кількісне співвідношення, які характеризують різнопланові економічні явища, можуть бути умовно поділені на інформаційні складові, що набувають форму єдиних універсальних інформаційних одиниць.

На відміну від інших товарів, інформація при неодноразовому продажу на ринку не відчужується від її власника, а найголовніше – не втрачає своїх споживчих якостей. Якщо промислове використання енергії, матеріалів, сировини, палива веде до їх фізичного використання та своєрідного «знищення», то використання доцільної інформації дає цілковито позитивний ефект – сприяє примноженню та накопиченню наукових знань, підвищенню ступеню впорядкованості зовнішнього середовища та сталості суспільно-економічних систем [149, с. 227, 269].

Як і будь-яка інша, інформаційна діяльність, складається зі використання ресурсів, процесу виробництва, випуску продукції та надання послуг. Сутність зазначених складових полягає в наступному. Згідно з нормами статті 54 Закону України «Про інформацію», до інформаційних ресурсів України входить вся належна їй інформація, незалежно від змісту, форм, часу і місця створення [11]. Взагалі, інформаційний ресурс є категорією економічною, визначальним фактором для провадження діяльності будь-якого виду, такий ресурс є об'ємом знань, який зафіксований на будь-яких матеріальних носіях інформації, використовується суспільством та є відчуженим від його автору. Інформаційний ресурс суттєво відрізняється від інших нематеріальних ресурсів, як виробничих чинників, він має специфічні властивості, основними з яких є наступні:

- споживання інформаційних ресурсів не веде до зменшення їх;
- взаємний обмін інформацією збільшує інформаційний потенціал усіх учасників обміну;
- тиражування й поширення інформації стають відносно простішими та дешевшими;
- споживання інформаційних ресурсів не призводить до зростання невизначеності господарської ситуації та сприяє її впорядкованості та прогнозованості [150, с. 107].

Поряд з наведеним, інформаційні ресурси, подібно до матеріальних, мають певну цінність, відповідно – здатні бути оціненими. Нова інформація утворюється або існуюча інформація набуває іншої форми якраз внаслідок поєднання інформаційних ресурсів та інформаційних технологій. Такий процес власне і є продукцією, отриманою внаслідок інформаційної діяльності, тобто – інформаційним продуктом (інформаційними послугами). Визначення зазначених термінів надано Законом України «Про інформацію».

Зокрема, інформаційна продукція – це матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ та організацій. Інформаційна послуга – це здійснення у визначеній законом формі інформаційної діяльності по доведенню інформаційної продукції до споживачів з метою задоволення їх інформаційних потреб. [11]

Поряд з цим, у низці законодавчих актів надано інші визначення поняття інформаційної послуги. Так, Законом України «Про Національну програму інформатизації», зокрема положеннями статті 1 передбачено, що, «інформаційна послуга» – це дії суб'єктів щодо забезпечення споживачів інформаційними продуктами [61]. Крім того, згідно зі статтею 5 Закону України «Про соціальні послуги», інформаційні послуги – це надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги); розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги); поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги) [151]. Згідно з наказом Державного комітету зв'язку та інформатизації України №97 від 06.06.2003 року «Про затвердження Методики визначення належності бюджетних програм до сфери інформатизації», інформаційна послуга – це дії суб'єктів щодо забезпечення споживачів інформаційними продуктами, у тому числі фінансовими, маркетинговими, транспортними, освітянськими, телемедичними тощо [152]. Наказом Міністерства транспорту та зв'язку України №115 від 03.02.2009 року «Про затвердження Правил плавання та лоцманського проведення суден у Феодосійській затоці, на рейдах Феодосійського морського торговельного порту та на

підходах до нього», передбачено, що інформаційні послуги – інформаційне забезпечення мореплавства шляхом передачі на судна гідрометеорологічної інформації, відомостей про зміни в роботі засобів навігаційного оснащення, про зміщення плавучих засобів навігаційного обладнання із штатних місць та іншої навігаційно-гідрографічної і гідрологічної інформації, а також інформації про стан руху суден у зоні дії служби регулювання руху суден та про фактори, що ускладнюють плавання [153]. Також існує думка у сучасній науковій літературі, згідно з якою інформаційна послуга є отриманням і наданням до розпорядження користувача інформаційних продуктів. Головним видом інформаційних продуктів є інформація [154, с. 13].

Велика кількість інформаційних послуг, пропонованих споживачам засновані та пов'язані з різного роду базами даних. Слід зазначити, що бази даних є сукупністю пов'язаних даних, правила організації яких засновані на загальних принципах опису, зберігання та маніпулювання даними. У них поміщені різні відомості щодо об'єктів, подій, явищ, публікацій та ін. Бази даних є першоджерелом та первинною інформаційною сировиною для підготовки інформаційних послуг відповідними структурами [155, с. XVII].

Необхідно вказати, що інформаційні бази даних є внутрішні та зовнішні. Зокрема, внутрішня інформаційна база даних складається з інформації, що надходить з різних внутрішніх джерел, з приводу здійснення діяльності суб'єктом бази даних – фізичною чи юридичною особою. Розглянемо це на прикладі юридичної особи, бухгалтерія якої є джерелом утворення внутрішніх даних про діяльність – різного роду фінансова звітність, інформація щодо обсягів продажу, цін та руху готівки; відділ матеріального та технічного забезпечення – звітність про облік матеріальних ресурсів, їхнє надходження та постачання, стан збереження

майна, його постачання; виробничий відділ – плани виробництва, використання запасів тощо. Відповідно, ефективна діяльність суб'єкта господарювання залежить від подібних внутрішніх інформаційних баз даних.

База інформаційних даних зовнішнього характеру перш за все є базою даних щодо споживачів товарів та послуг, організованим масивом детальних відомостей про коло наявних та потенційних споживачів товарів, послуг, та інформації про особливості їхньої поведінки. До прикладу, інформаційна база даних про покупців товарів може містити інформацію про конкретних покупців, споживачів, про те, які саме ними придбані товари, які послуги отримані, які саме товари або послуги придбавались в минулому, який об'єм придбання. Зовнішні бази даних можуть містити інформацію про вироблення та постачання продукції іншими виробниками, про характеристику кола клієнтів тощо. Такі бази, крім того, формуються з метою продажу інформації, зокрема, для надання споживачам необхідних інформаційних послуг.

З врахуванням характеру інформації, яку містить та чи інша база даних, слід виокремити наступні види послуг у сфері інформації:

- публікація інформаційних матеріалів;
- проведення маркетингових досліджень;
- пошук необхідної інформації серед наявної;
- дистанційний доступ до віддалених баз даних і пошук у них інформації;
- послуги зв'язку;
- підготовка і надання інформаційних послуг [156, с.161].

Публікація інформаційних матеріалів включає готування та видання відповідної друкованої продукції.

Проведення маркетингових досліджень включає збирання, аналізування, планування та опис інформації, що

необхідна для розв'язання тих чи інших проблем. Такі дослідження проводяться для вивчення потенціалу інформаційного ринку взагалі та частки ринку, що належить виробнику інформаційного продукту зокрема; оцінювання ризиків, утворення цін, просування та розподілу.

Пошук необхідної інформації серед вже наявної включає пошук інформації на замовлення споживача з наступним надісланням результатів у електронному чи друкованому, тобто, у бажаному споживачеві, вигляді.

Підготовка та надання інформаційних послуг – це інформаційна діяльність з доведення до користувача інформаційної продукції, яка проводиться в певній формі; дії суб'єктів (власників і розпорядників) щодо забезпечення користувачів інформаційними продуктами; надання користувачам необхідних їм інформаційних продуктів у документальній або електронній формі, а також поширення за допомогою інформаційних мереж користувачів інформації або інформаційних продуктів [157, с.35]. Головні постачальники послуг у сфері інформації – держава та різноманітні структури – як комерційні, так і некомерційні (наприклад, громадські організації). Конкретні умови щодо надання інформаційних послуг, справляння за них плати, розміри її, можуть бути передбачені як відповідними нормативними актами або організаційно-розпорядчими документами (у тому числі і відомчого характеру), так і бути узгоджені між собою його сторонами – за умов укладення відповідного договору.

За умов розвитку та вдосконалення інформаційних технологій, як вбачається з досвіду розвинутих світових країн, інформація трансформується у звичайний товар, що з урахуванням значного попиту, дедалі перетворюється на масовий об'єкт купівлі-продажу. За таких обставин, формування адекватного інформаційного ринку є на даний час характерною рисою розвитку правовідносин у сфері

обігу інформації. При цьому, прискорення розвитку такого ринку є основною засадою інформатизації усіх сфер інформаційної діяльності та чинником переходу до інформаційного суспільства.

Поняття «інформаційний ринок» Законом України «Про науково-технічну інформацію» визначено як сукупність правових, економічних та організаційних відносин з приводу продажу та купівлі інформаційних ресурсів, технологій, продукції та послуг [158]. Вони якраз і є наслідком цілеспрямованої діяльності, що для свого здійснення потребує наявності ринку засобів виробництва та робочої сили, існування управлінських структур та органів (у тому числі, матеріальних, юридичних тощо), якими визначено взаємозв'язок усіх складових даного ринку. Варто при цьому зазначити, що саме поняття інформаційного ринку є визначеним не у повному обсязі, його зміст змінюється у залежності від способу окреслення меж інформаційної сфери економіки.

При визначенні характерних рис інформаційного ринку, слід брати до уваги теорію маркетингу, якою ринок поділено на певні сегменти та сектори. Зазначимо, що на інформаційному ринку, в силу його специфіки, предметами продажу та обміну є інформаційні ресурси, технології та системи, товарні знаки, ліцензії, патенти, інженерні та технічні рішення, інформаційні послуги іншого характеру та інформація сама по собі.

За наслідками узагальнення низки критеріїв поділу інформаційного ринку, необхідно виокремити елементи, які якнайбільше є відповідними міжнародним стандартам:

1. апаратні засоби оброблення інформації;
2. телекомунікаційне обладнання;
3. програмні продукти;
4. послуги;
5. електронна інформація;

6. електронні угоди;
7. інтегровані інформаційні системи [159, с.4].

Взагалі, глобальний інформаційний ринок в основному складається з купівлі та продажу інформаційних послуг шляхом використання інформаційних баз даних різного роду. Предмет даного ринку також складають матеріали та інформація, підготовлена центрами аналізу інформації або спеціальними науково-дослідними установами. Так само можна включити до світового інформаційного ринку різноманітні засоби електров'язку та телекомунікацій для автоматизованого пошуку у мережних інформаційних базах даних.

У той же час, з урахуванням загального економічного стану країни, для України притаманні власні реалії. Слід врахувати, що порівняно з іншими сферами економіки, український ринок інформації, інформаційних технологій, послуг, продуктів та засобів на сьогодні є одним з найбільш динамічних сегментів українського ринку. Всі програмно-технічні засоби, що забезпечують процес інформатизації та розвитку телекомунікацій, українським інформаційним ринком забезпечується повністю, при цьому, усі новітні засоби і технології в Україні з'являються практично одночасно з їхньою презентацією на зарубіжних ринках. Водночас, своя специфіка притаманна інформаційному ринку України, яка істотно його вирізняє подібних ринків країн зарубіжжя. Так, враховуючи існуючі реалії, можна виділити наступні особливості інформаційного ринку України. Зокрема, основною особливістю такого ринку є те, що у ньому держава відіграє пасивну роль, оскільки нею практично не здійснюється його врегулювання ні організаційними, ні економічними методами, що певним чином перешкоджає забезпечити сталість вітчизняного ринку при відданні переваг на ньому національному виробнику, тим самим вирішивши основну задачу держави в

ринковій економіці. Неоднорідність ринку у залежності від регіонів держави є другою особливістю, оскільки розвиток інформаційного ринку традиційно йде з центру держави до її регіонів. Третьою особливістю є те, що сектор внутрідержавного споживання інформаційних послуг та продуктів розвинутий недостатньо, а держава, у той же час, є основним споживачем на даному ринку. Недостатність правового регулювання інформаційного ринку крім іншого, так само суттєво впливає на його розвиток.

Наведені характерні особливості дають можливість сформулювати основну ціль державної інформаційної політики щодо національного інформаційного ринку. Так, має бути створена та знайти належне застосування така нормативно-правова база, яка у першу чергу сприяла би стабільності ринку та його орієнтуванню на задоволення інформаційних потреб суспільства та окремих громадян, а крім того, на ринку надавала би пріоритет вітчизняному виробникові інформаційних технологій, продуктів, інформації, послуг і засобів.

На даний час можна вести мову про стійкі тенденції та перспективи розвитку та вдосконалення вітчизняного інформаційного ринку, однак, втілення цих тенденцій в реальне життя повинно відзначатись активною політикою держави, направленою на правове регулювання відносин даної сфери.

Слід зазначити, що спроби відгородити суспільство від впливу зовнішнього інформаційного впливу, зробити замкнену (внутрішньодержавну) інформаційну сферу, підпорядкувати ЗМІ обслуговуванню певної догматичної ідеології, намагання забезпечити планомірне та жорстке управління народним господарством через незрозумілі причини, як демонструє історична практика організації належного державного управління, тягне за собою зниження стійкості, дієвості та стабільності державного управління.

Проте, способи управління господарством на основі повної відкритості й свободи розвитку інформаційної сфери, без будь-яких обмежень, супроводжуються анархією, асоціюються з хаосом і безцільним розвитком. Суспільство, самоорганізуючись, як правило, саме захищає себе від таких речей, як деспотизм, тоталітаризм або анархія. Зрозуміло, що вільний розвиток суспільства є самоврегульованим деякими інформаційними обмеженнями, законами й нормами, культурними, релігійними й моральними установками. Відповідно, цілеспрямованість розвитку, дієвість і адекватність використовуваних механізмів управління залежить від суворості заходів, що вживаються та обмежень, що накладаються регуляторами.

У реформуванні системи управління принципове місце займає розв'язання проблем, які пов'язані з розвитком у суспільстві інформаційного середовища, комунікацій та ЗМІ, використанням для здійснення державного управління більших інформаційних систем. Принциповість розв'язання таких проблем пов'язана з тим, що будучи політичним, економічним та суспільним явищем, інформаційна сфера є насамперед середовищем для реалізації державної інформаційної політики, ухвалення рішень державних органів, функціонування механізму управління суспільством, формування методів регулювання подій, запровадження управлінських впливів та комплексної оцінки їхньої ефективності. Від того, наскільки розвинута інформаційна сфера, залежить відкритість суспільного устрою, дієвість феномена громадської думки, ступінь зрілості суспільства. Інформаційна сфера забезпечує умови співучасті громадян у прийнятті суспільно значущих рішень обумовлює рівень доступу громадян до правової інформації.

Для реформування сучасної інформаційної сфери українського суспільства, природно, показовим є закордонний досвід. Однак, специфічні умови не

дозволяють безпосередньо імплементувати цей досвід, оскільки є ліміт часу й засобів, невизначеність ситуації для прийняття коректних рішень, морально й фізично застарів інформаційно-технологічний базис, не відразу долається догматичний менталітет. Усе це вимагає розстановки пріоритетів у державній політиці формування інформаційної сфери суспільства.

Процеси управління та інформаційні процеси, у процесі свого розвитку відшукують та знаходять вихід із створених обмежень. Отже, при організації управління інформаційною сферою з боку держави, необхідно досліджувати та враховувати дані закономірності. У кращому випадку, ігнорування закономірностей вдосконалення та розвитку інформаційної сфери призведе до зниження дієвості управлінських рішень, зменшить ефективність запровадження коштовних інформаційних систем в роботі державних органів влади, що, у свою чергу, призведе до об'єктивної потреби в реформуванні самої системи управління. Для декларування доцільності інтенсифікації розвитку та вдосконалення інформаційної сфери застосовуються досить ефектні загальновідомі метафори на кшталт «створення міжнародного інформаційного співтовариства», «входження світової цивілізації в інформаційне ХХІ століття», однак, як відомо, декларації не завжди є високоефективними, а місце питань розвитку інформаційної галузі і українському суспільстві, в умовах економічної кризи та великого дефіциту ресурсів не безмежне.

Взагалі, доцільним є розглядати інформаційну сферу як феномен самостійний, на розвиток якого по-перше, впливають певні закономірності, а по-друге – відповідне державне регулювання. Можливість управляти цим феноменом, використовувати закономірності його поведінки дасть змогу забезпечити стабільність курсу державного

управління, що у свою чергу забезпечить безпеку в розвитку суспільства.

Базисом, на основі якого формується й діє інформаційна сфера у державі є закони та правові норми, які очевидно, є основним механізмом державного регулювання розвитку інформаційного громадянського суспільства. Необхідно погодитись, що вирішення проблеми правової інформатизації є одним з важливих чинників прискорення побудови правопорядку в суспільстві, з цією метою необхідно використовувати всі переваги сучасних інформаційних технологій і телекомунікацій. Однак, на даний час в Україні ще існує зазначена проблема, іншими словами, закони, підзаконні нормативні акти, відомчі документи (що не є інформацією з обмеженим доступом) не є доступні фізичним та юридичним особам. Водночас, в сучасних умовах, коли законодавча база містить низку прогалин, не завжди можна роз'яснити наслідки вирішення вказаної вище проблеми. За таких обставин, саме прискоренням процесу правової інформатизації вирішується питання оптимізації державного регулювання, його повноти та спроможності. Очевидним є те, що з метою забезпечення населення юридичними знаннями державі, у тому числі і державним установам та організаціям займатись розробкою інформаційних систем, які б містили повну законодавчу базу є малоефективним. Однак, за умов існування значної кількості суб'єктів державного управління, слабкості ринку та недостатності фінансування у всіх сферах, свобода процесу правової інформатизації призводить до невиправдано надмірного витрачання зусиль та коштів. Ціла низка факторів має впливати на регулювання державою процесу правової інформатизації, а механізмом державного регулювання має стати концептуально обґрунтоване державне замовлення на розробку правових інформаційних систем.

З огляду на вирішення питань управління, заміна тоталітарного устрою правовим є по своїй суті заміною замкнутого тоталітарно-ієрархічного способу управління на інформаційно відкрите державне регулювання суспільно-політичних та економічних явищ. За умов інформаційної відкритості, через припинення обмежень механізму жорсткого директивного управління, суспільство починає самореалізовуватися, застосовуючи механізми самоврядування, водночас, такі процеси не повинні мати довільний, хаотичний характер. За умов інформаційної відкритості процесів управління, суспільство по-перше, знижує жорсткість управлінських механізмів досягнення поставлених завдань, а по-друге, такі процеси відбуваються самі по собі, збільшується незрозумілість ситуації, розмивається мета та напрямки розвитку. Надмірна інформаційна відкритість системи держуправління супроводжується зростанням неврегульованих, хаотичних тенденцій, що може мати наслідком зниження рівня стабільності державного управління і безпеки суспільства, та спричинити неконтрольованість розвитку ситуації. За умов недостатності і слабкій дієвості законодавчої бази, низькому рівню розвитку правової свідомості громадян та зниження інформаційно-технологічної підтримки процесів управління, хаотичні тенденції можуть потягнути за собою конфлікти, кризи та інші негативні наслідки.

Запровадження такої стратегії їхнього розвитку, яка б забезпечила менш жорстке управління та монополізацію ринку інформаційних ресурсів є вкрай необхідним для розвитку механізмів правового регулювання. Свобода потрібна, однак вона повинна стримуватися природними чи штучними методами, а визначальним компонентом не повинна бути відносна незалежність ринку інформаційних послуг, в іншому випадку можливе виникнення загроз для стабільності державного регулювання інформаційної сфери.

Попередні досліді показують, що впливати на усталеність державного управління соціальними об'єктами можуть справляти такі чинники, як рівень та швидкість наведення інформаційного порядку в об'єктах; розмір, кількість, організованість та значимість керованих складових цих об'єктів; здатність об'єктів на швидке інформаційне відкриття або закриття; розмір та швидкість розповсюдження інформаційного шуму та ін. Ці фактори впливають на ефективність процесів цілеспрямованого державного управління об'єктами.

Останнім часом процес взаємної інтеграції інформаційних та телекомунікаційних послуг призвів до того, що правила, які встановлені виключно з метою регулювання ринку телекомунікаційних послуг, проєктуються і на інформаційні послуги. В законодавстві при цьому ігнорується необхідність виділення у самостійну групу організацій, якими надаються винятково інформаційні послуги, та встановлення спрощеного порядку їх ліцензування, або ж повної відмови від ліцензування в цій галузі (крім послуг зв'язку). Діяльність по наданню інформаційних послуг у даний час пов'язана з необхідністю подолання великої кількості адміністративних бар'єрів (крім ліцензування) – реєстрації, одержання дозволів, сертифікації.

Невизначеність повноважень наглядових та контролюючих органів в інформаційній сфері, розширене їх тлумачення у відомчих нормативних актах, викликає значне коло проблем. Невизначеність норм законодавства України тягне відмінності в тлумаченні його положень. Законодавством, що врегульовує правовідносини в інформаційній сфері, у тому числі, в частині надання інформаційних послуг, не встановлюється конкретних організаційно-технічних механізмів інтеграції у світові інформаційні системи та мережі.

Розглядаючи правові форми реалізації сучасних інформаційних послуг, слід відзначити, що в житті сучасного суспільства обробка, зберігання й передача інформації не можливі без добре розгалужених і стійко функціонуючих інформаційних та телекомунікаційних систем, у тому числі, систем зв'язку. Слід прийти до висновку, що сучасні засоби зв'язку та обчислювальної техніки становлять технічну базу інформаційних послуг, а у сукупності з інформацією вони стають інформаційно-телекомунікаційними мережами.

Організація надання інформаційних послуг насамперед вимагає налагодження міжвідомчої електронної взаємодії, за таких обставин необхідним є впровадження уніфікованої системи міжвідомчої електронної взаємодії, призначеної для зв'язку інформаційних систем різних відомств. Однак, без підвищення вимог до забезпечення безпеки інформації, інтеграція відомчих інформаційних систем персональних даних неможлива. У зв'язку з цим, створення такої системи є надскладним завданням, успішне вирішення якого можливо за допомогою делегування даної функції багатофункціональним сервісним центрам, які можуть запитувати відсутню інформацію при подачі заяв у будь-які державні органи.

Деякими авторами навіть наголошується на створенні єдиного наглядово-регулюючого органу у сфері електронних комунікацій, що позитивно вплине на економічний і технологічний розвиток електронного інформаційного середовища в Україні [30, с. 7].

За таких обставин існує ситуація, у якій законом про адміністративні послуги передбачається надання послуг в електронній формі, а технічна можливість такого надання законодавством чітко не регламентована. На нашу думку, основною причиною проблеми відсутності міжвідомчого співробітництва – небажання керівництва державних

органів, установ та відомств впроваджувати технології, які зроблять їхню роботу прозорою (наприклад, запровадження можливості оперативного доступу правоохоронних органів до баз даних митних та прикордонних органів).

Ефективне здійснення функції надання інформаційних послуг державними органами виконавчої влади та підвідомчими їм установами вимагає вдосконалення існуючої нормативно-правової бази. На нашу думку, необхідним є прийняття законодавчого акту про стандарти та регламент інформаційних послуг, що надаються державними органами; у нормативно-правових актах, якими регламентовано діяльність органів державної влади, слід чітко сформулювати мету та завдання їхньої діяльності, конкретизувати повноваження; вирішити питання про надання юридичної значимості електронним документам, активніше запроваджувати у практичну діяльність електронні адміністративні регламенти надання інформаційних послуг; усунути дублювання повноважень по наданню інформаційних послуг.

3.2. Кадрове та матеріально-технічне забезпечення діяльності суб'єктів у сфері інформаційних відносин

Комплексне і всеосяжне забезпечення діяльності будь-якого органу влади, до напрямків якого відноситься кадрове, організаційне, правове, аналітичне, інформаційне і матеріально-технічне забезпечення справляє неабиякий вплив на ефективне виконання цим органом своїх повноважень.

На даний час, характер відносно незалежного виду діяльності у великих установах та організаціях набуває інформаційно-аналітичне управління або інформаційна діяльність. В той же час, саме шляхом застосування загальних методів та механізмів управління, має

проводитись інформаційна діяльність держави з метою набрання нею ефективності. Водночас, без врахування характерних рис, притаманних інформаційній діяльності як окремому виду послуг, здійснювати належне управління нею неможливо. Так, враховуючи системний підхід в ієрархії інформаційної діяльності, можна виділити процесуальну підсистему, якою утворено інформаційні продукти або послуги і яка у свою чергу є об'єктом управління з боку управлінської підсистеми як суб'єкта управлінського впливу. Зазначена підсистема є по своїй сутності функціоналом для організації інформаційної діяльності.

Відсутність спеціальних структур в органах влади, уповноважених забезпечувати доступ до інформації, багатьма практиками називається одним з проблемних моментів кадрового забезпечення діяльності органів державної влади в інформаційній сфері України. На даний час можна виокремити чотири основних рівня інформаційного забезпечення органів державної влади, якими створюється повна інформаційна картина про стан керованої галузі. Це рівні забезпечення вирішення оперативних, стратегічних, тактичних і політичних завдань, що є взаємозалежними між собою. З урахуванням наведеного, усе більше органів влади потребують використання у своїй роботі інформаційно-аналітичних служб.

Однак, обробкою запитів про надання інформації на практиці займаються ті ж відділи (відповідно, ті ж особи), які працюють зі зверненнями громадян, хоча, на наш погляд, аналіз інформаційних потоків, відповіді на інформаційні запити – робота зовсім іншого характеру.

Взаємодію із ЗМІ здійснюють прес-служби. Вони ж займаються забезпеченням ведення веб-сторінок установ (сайтів), при цьому, є випадки, коли за кожен розділ сайту відповідає окремий структурний підрозділ відповідного

адміністративного органу. З врахуванням наведеного, можна підсумувати, що в цілому, забезпеченням доступу до інформації в органах влади займаються різні структурні підрозділи, при тому, результати подібного «розподілу праці», можуть бути різноманітними.

Інформаційна діяльність, попри це, може бути розглянута як важливий самостійний напрямок роботи державного органу влади. Відтак, існують погляди як з теоретичної, так і з практичної точок зору на з'ясування цієї проблеми.

Теоретична точка зору. О. С. Устинович відзначає, що вже сьогодні є всі підстави виокремити «інформаційну діяльність» як самостійний напрямок роботи органу влади [160, с. 79].

Автор вважає здійснення такого виду діяльності органами виконавчої влади особливим, специфічним видом їхньої професійної діяльності, який спрямований на розв'язання завдань інформаційного забезпечення власної функціональної діяльності, організаційно-правового забезпечення доступу до інформації про свою діяльність, публічного інформування громадян та надання їм значущої для них соціально-політичної, економічної й духовно-патріотичної інформації, інформаційної взаємодії між самими органами влади, а також їх взаємодії із громадянами, організаціями та інститутами громадянського суспільства, надання їм інформаційних і електронних послуг. У своєму дослідженні автор зазначає, що на сьогоднішній день система «інформаційної діяльності» вже сформована, але поки нею не отримано самостійного законодавчого оформлення [160, с. 85, 87].

Практична точка зору. Інформаційна діяльність, як специфічна діяльність органу державної влади, у чинному законодавстві, яким врегульовано правовідносини в інформаційній сфері на даний момент свого закріплення не

знайшла. Однак, на даний час вкрай необхідною є системна організація інформаційної діяльності, її кадрове, технічне та матеріальне забезпечення, утворення окремих, інформаційних, підрозділів в кожному адміністративному органі держави.

За таких обставин, враховуючи потреби забезпечення відповідного рівня інформаційного обслуговування населення, ефективності діяльності системи органів адміністративного управління, та з метою подальшого їх розвитку, у структурі органів виконавчої влади чи місцевого самоврядування необхідно утворювати інформаційно-аналітичні відділи.

Розподіл по функціональних підсистемах за допомогою належної кадрової політики, встановлює основу структури інформаційної системи адміністративних органів державного управління, оскільки інформація в них легко структурується за предметною ознакою, забезпечуючи необхідну уніфікацію для автоматизації процесів збору, обробки, зберігання, нагромадження в банках даних і використання інформації в межах підсистеми. З метою спільного виконання поставлених завдань, між підсистемами проводиться автоматизований обмін інформацією, який забезпечує у цілому функціонування системи.

Адміністративне управління ґрунтується на широкому застосуванні загальних і спеціалізованих програмних продуктів. Інформатизація діяльності такого виду має забезпечувати:

- роботу з нормативно-довідковою інформацією посадових осіб;
- ведення звітності і проведення обліку матеріально-технічних, фінансових й інших ресурсів;
- планування роботи та контроль виконання таких планів;

- застосування в процесі діяльності посадових осіб розрахункових завдань і моделювання ситуацій;
- здійснення проектування та макетування документації;
- статистичну обробку даних;
- ведення службової переписки;
- оформлення нормативно-розпорядчої й фінансової документації.

Значення кадрової політики держави як важливого фактору ефективного соціального управління у сучасних умовах в українському суспільстві зростає. Роль такої політики поступово збільшується разом із зростанням впливу людських факторів на розв'язання проблем у суспільстві. Оптимізація кадрової політики держави як соціального інституту необхідна для її дієвості та результативності. Кадрова політика держави як соціальний інститут покликана підвищувати ефективність роботи самої системи державного управління шляхом формування кадрового складу професійно навчених державних службовців, яким притаманні необхідні якості служіння народові та суспільству.

Кадрова політика включає в себе такі складові:

- визначення цілей та розробку загальних її засад;
- здійснення організаційно-штатної політики: встановлення потреб у трудових ресурсах, формування штату працівників, побудова ієрархічної структури, призначення, переміщення на посадах, утворення кадрового резерву;
- здійснення інформаційно-кадрової політики: утворення системи руху інформації про кадри;
- здійснення фінансової політики: забезпечення ефективної системи належного стимулювання праці через розподіл коштів;

- здійснення політики розвитку персоналу: гарантування програм розвитку, профорієнтації та адаптації робітників, чітке планування кар'єрного просування кожного, професійна підготовка та підвищення кваліфікації;
- оцінка результатів діяльності, аналіз відповідності кадрової політики стратегії організації, виявлення проблем у кадровій роботі, оцінка кадрового потенціалу.

Частиною загального процесу планування в організації є планування потреби в персоналі. Успішним кадровим плануванням є таке, що засноване на інформації, яка включає в себе низку оцінок:

- скількох працівників, якої кваліфікації, коли й де буде потрібно;
- яким чином можна залучити потрібних працівників і зберегти або оптимізувати використання зайвого персоналу;
- як краще використати персонал у відповідності зі здібностями й уміннями працівників та їх внутрішньою мотивацією;
- яким способом забезпечити умови для розвитку персоналу;
- яких витрат зажадають заплановані заходи.

Діяльність по нормуванню праці в управлінні персоналом переслідує кілька цілей:

1. планування виробництва й визначення потреби в персоналі;
2. розрахунки витрат на заробітну плату;
3. оцінка зміни продуктивності праці.

Відмова від одних теоретичних та ідеологічних парадигм кадрової політики призвели до того, що як її домінуючих засади фактично на усіх рівнях державного управління стали розглядатися інші – вона є не винятково інструментом влади, а діяльністю, яка залежить від об'єктивного процесу ускладнення праці, процесів розвитку суспільства та самої людини. Кадрова політика держави в

органах влади та управління є системою офіційно встановлених у державному апараті пріоритетів, цілей, задач і принципів регулювання та організації кадрових процесів та відносин. Державній кадровій політиці як соціальному інституту притаманна складна структура рівнів і видів, об'єктів, суб'єктів та засобів її реалізації. Професійно-кваліфікаційний розвиток та найважливіше конституційне право державних службовців – право на працю, без з'ясування сутності державної кадрової політики як соціального інституту ефективно забезпечити неможливо.

Набуття державною кадровою політикою характеру соціального інституту за умов модернізації суспільства, дає змогу в органах влади й управління стабілізувати соціальні відносини. Розгляд такої політики як соціального інституту надає можливість дослідити той зріз громадського життя, що містить форми поведінки людей, які є стійкими та загальнозначущими. Відсутність усталеного середовища, інституціональних правил і норм у суспільстві – одна з істотних причин уповільнення реформ та гальмування позитивних зрушень у соціально-економічному розвитку.

Кадрове забезпечення державної служби є визначеною системою цілеспрямованих кадрових процесів (по прогнозуванню й плануванню підготовки управлінських кадрів, по відновленню й збереженню спадковості державних службовців, їхнього професійного розвитку, по стимулюванню якості праці й службового просування та ін.). У кожному з них виникають свої зв'язки, відносини, закономірності та тенденції розвитку.

Механізм кадрового забезпечення державної служби – це не просто набір принципів, форм, методів кадрової роботи, а і певний порядок, система кадрової діяльності в ім'я досягнення поставлених цілей. Цей механізм створюється й запускається з урахуванням призначення

державного органу, кадрової ситуації, що склалася у цьому органі [161, с. 256].

Керівник конкретного державного органу є головним суб'єктом кадрового забезпечення апарату цього органу, лише ним, на засадах єдиноначальності, здійснюється діяльність по забезпеченню реалізації державної кадрової політики в органах влади та управління як в окремому соціальному інституті. Як показує аналіз діяльності кадрових служб, які функціонують у цій системі, лише на основі визначення чіткого місця й ролі кадрових служб як соціальних інститутів у системі управління персоналом можливо підвищити ефективність їхньої роботи.

Організацію кадрового забезпечення діяльності суб'єктів інформаційних правовідносин чи їх структурних підрозділів необхідно проводити враховуючи можливості переміщень та ротації виробничих ресурсів, у тому числі, з урахуванням поставлених перед ними завдань та стану їхнього ресурсного забезпечення в цілому.

Інформаційна діяльність, як зазначалося вище, є частковою або повною ланкою щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації. Кожна зі вказаних стадій потребує певного підходу до її кадрового забезпечення, враховуючи режиму використання робочої сили та її кваліфікаційно-професійні характеристики. Стадії оброблення (трансформації) та використання інформації, вимагають залучення найкваліфікованіших кадрів. Ступінь кадрового забезпечення саме цих ланок виступає основним фактором, що може обмежувати всю інформаційну діяльність організації або її структурних підрозділів. Адже при виконанні складних робіт фахівця високої кваліфікації, як правило, неможливо замінити більшою кількістю працівників нижчої кваліфікації [162, с. 64].

Одним з головних чинників усієї кадрової організації у сфері інформаційної діяльності є ротація кадрів. До прикладу, у структуру Національної бібліотеки України імені В.Вернадського входить Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів влади, якою організовано забезпечення процедури кадрової ротації наступним способом. Пошук та збирання первинної інформації виконують працівники з бібліотечною освітою, що залучаються до при виникненні потреби в обробленні значного обсягу друкованих інформаційних джерел (за умов розв'язання проблем для аналізу вперше або підшукування матеріалів інформаційного змісту). У подальшому, при більш детальному розробленні тематики, після збирання первинної інформації, до стадії підготовки матеріалів залучаються аналітики. Тобто, можливості маневрування кадрами залежать від складності поставлених завдань.

У всіх сферах суспільної діяльності відбувається документування знань та інформації, зокрема у сфері соціально-державного управління, науково-освітній, технологічно-проектувальній і комерційній тощо. Традиційно документалізовані знання та інформація зберігалися у бібліотеці. Специфіка бібліотеки як соціокультурного інституту полягає в тому, що вона на відміну від інших сховищ інформації, виконує у суспільстві ще й ціннісно-орієнтуючу функцію. Це ретельно підібране, системно упорядковане зібрання, де зосереджені основоположні знання з усіх галузей науки і суспільної практики [163, с.31]. Такі перетворення притаманні архівним, музейним установам, засобам масової інформації, які від збереження або ретрансляції інформації, трансформувались у виробників власних недійних продуктів. На даний час актуальним є застосування нової генерації кадрів на напрямку утворення нових форм –

інтернет-видань, розроблення стандартів таких видань, що відповідали б новим вимогам оприлюднення.

Документообіг також є однією з позицій спеціалізації при підготовці кадрів. Електронне середовище диктує створення нових ознак документообігу. Сталі галузі – поштовий і телеграфний зв'язок, діловодство, номенклатурно-правова сфера державного управління набули новітніх форм та засобів реалізації. В окремих ситуаціях вказані галузі перетворюються на складові елементи інтегрованих систем інформації. Мережевий та системні рівні інформаційних технологій прагнуть застосування професійних рішень, направлених на інтеграцію документально-комунікаційних структур та технологій до інформаційних систем. Відповідно, є потреба у системних аналітиках, тобто фахівцях, знайомих із специфікою утворення, зміни інформаційних потреб споживачів, а також знанням інтегрованих системно-мережевих інформаційних комунікацій, здатних забезпечувати їх проектування [164, с. 132, 135].

Враховуючи наведене, доцільним є планування роботи з кадрами у сфері інформаційної діяльності, а саме: підбір кадрів, навчання (перенавчання) персоналу, мотивацію дій працівників, контроль та оцінку їхньої роботи. При цьому треба брати до уваги взаємозв'язок означених елементів кадрової роботи. Так, підбір кадрів доцільно проводити з урахуванням можливих механізмів мотивації їхньої роботи та перспектив підвищення кваліфікації (фахового навчання) персоналу. У зв'язку із зростанням швидкості старіння інформації на сучасному етапі схильність до постійного підвищення своєї кваліфікації стає важливим критерієм підбору фахівців-аналітиків [165, с.52-53].

Застосування в суспільних інформаційних системах та мережах документарної інформації та знань вимагає підготовки фахівців у сфері інформатизації. При цьому,

входження документованого знання, що існує в електронному вигляді, до документальної сфери спричинено формуванням інформаційної сфери сучасного інформаційного суспільства. Тут йдеться про застосування відповідних меж документальної пам'яті ноосфери, про які у середині 80-х років ХХ століття зазначав К. Б. Гельман-Виноградов: «дослідження проблем документального потоку ноосфери дозволить визначити роль, значення і місце інформаційних і документаційних процесів у прогресуючих змінах у сфері розуму, сприятиме оцінці макроявищ минулого, виявленню мегатенденцій, розробці надійних глобальних прогнозів» [166, с. 8]. Вказане визначає важливість проведення в інформаційно-документальній сфері робіт аналітичного спрямування, які сприяли б гармонізації культурного середовища у суспільстві, його змістовному наповненню, забезпечувала би інформаційну підтримку прийняття рішень на будь-якому рівні життєдіяльності людини: особистому, колективному, громадському [167, с. 7]. Документознавець-аналітик стає значною фігурою в галузі визначення спеціалізації цієї діяльності, оскільки він здатен забезпечити потреби споживача інформації будь-якої галузі знань, будучи озброєним сучасними технологіями інформаційного пошуку. Його кваліфікація дасть змогу уникнути дублювання зусиль на розв'язання науково-технічних питань, наукового пошуку, оптимізувати обробку інформації, у тім числі документної [168, с. 16]. Існуючі соціально-культурні та інформаційні проблеми, пов'язані з становленням інформаційного суспільства, процесом суспільної інформатизації обумовлює потребу у зменшенні обсягу первинних документів та псевдо-первинних джерел інформації, забезпечення прозорості документарно-інформаційних систем, структурування носіїв інформації, які циркулюють у інформаційних системах суспільства та документальних

носіїв інформації. Здійснення аналітичної діяльності спрямоване на вирішення ситуації із відмовою від інформації у документальному виді та підвищенням ефективності застосування документарно-інформаційних ресурсів.

Враховуючи наведене, для якнайшвидшого вирішення проблеми кадрової підготовки спеціалістів у сфері інформаційної діяльності, необхідно створити відповідні умови з метою:

– системного аналізу процесів, які мають місце у професійній сфері інформаційної діяльності;

– відповідного оприлюднення у професійних ЗМІ стану розвитку ринку освіти;

– напрацювання змісту курсу підготовки за спеціалізацією освітньої спеціальності «Інформаційна діяльність та документознавство»;

– громадського обговорення концепції освітнього стандарту за вказаною вище спеціальністю та його створення.

У сфері організації інформаційної діяльності також доцільно впроваджувати такі важелі мотивації працівників:

– механізми матеріального заохочення;

– перспективи професійного та кар'єрного зростання;

– інші стимули та умови праці.

З метою контролювання ефективності діяльності аналітиків, у широкому значенні цього терміна, доцільно скористатись дещо відкоригованими принципами визначення продуктивності роботи працівників розумової праці, окресленими відомими дослідником в галузі менеджменту П. Друкером:

1. Перш за все працівникові треба чітко визначити суть виробничого завдання.

2. Працівник розумової праці повинен бути незалежним у виконанні поставленого завдання, працювати

на засадах самоуправління і нести повну відповідальність за якісне і своєчасне виконання завдання.

3. Постійна інноваційна діяльність повинна бути невід’ємною складовою аналітичної роботи.

4. Аналітик повинен, з одного боку, постійно навчатись сам, а з іншого – постійно навчати інших. Тут доречно нагадати, що американський фахівець зі стратегічної розвідки генерал Вашингтон Плет ще в середині минулого століття наголошував на нагальній необхідності постійного спілкування аналітика з відповідними фахівцями, колегами у процесі підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів.

5. Продуктивність праці аналітика визначається перш за все якісними, а не кількісними характеристиками виконаної роботи.

6. Для підвищення продуктивності праці працівників інтелектуальної сфери їх треба розглядати як капітал і відповідним чином до них ставитись. Треба, щоб ця категорія співробітників віддавала перевагу роботі саме в цій організації [169, с. 7-8].

Саме ігнорування того факту, що працівники розумової праці є капіталом, а не просто робочою силою, може мати вкрай тяжкі наслідки для організації. У сферах діяльності, де робота з інформацією відіграє ключову роль (реклама, маркетингові дослідження, банківська діяльність тощо), досить розповсюджені випадки, коли втрата висококваліфікованих працівників, передусім з числа менеджерів, призводила до втрати частини клієнтури, а то й посилення конкурентів чи навіть появи нових. Тому у сфері інформаційної діяльності надзвичайно важливо враховувати функціонування неформальної структури організації. Для цього керівникові доцільно використовувати анонімне анкетування співробітників, інші методи психологічних досліджень [170, с. 89].

Професійна компетентність - одна з найважливіших сторін професійної культури фахівця, міра професіоналізму державного службовця. Підстави для типологізації моделі професійно компетентного службовця можуть бути різні: рівень загальної й спеціальної освіти, спосіб мислення (інноваційний, активно-творчий, пасивно-виконавський), управлінські здатності.

Чільне місце поміж ряду форм та напрямків роботи, які сприяють підвищенню професійної підготовки, посідає освітня діяльність та самоосвіта. На сьогоднішній день в Україні наявні декілька навчальних закладів та центрів, якими проводиться навчання державних службовців. Однак, їхніми загальними недоліками є відсутність конкуренції та сильна віддаленість теоретичних засад, які викладаються у вказаних освітніх закладах від практичної діяльності органів державної служби. За таких обставин, слід розробити та запровадити таку концепцію ціленаправленого навчання та перепідготовки держслужбовців, яка відповідає ситуації в державі. З огляду на це, позитивним кроком є видання Указу Президента України № 806/2010 від 12.08.2010 року «Про першочергові заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної кадрової політики». При цьому, розробленим на виконання даного Указу проектом «Стратегія державної кадрової політики на 2011-2020 роки», передбачено прийняття Закону України «Про післядипломну освіту» для забезпечення перепідготовки держслужбовців, організацій їх безперервного навчання. Також позитивним є прийняття у 2012 році Закону України «Про професійний розвиток працівників», яким встановлено засади державної політики у сфері професійного розвитку працівників, професійного навчання та підвищення фахового рівня працівників. Даним законом визначено, що метою вказаної політики держави є підвищення конкурентоспроможності працівників відповідно до суспільних потреб шляхом

сприяння роботодавцю в ефективному використанні праці та забезпеченні досягнення належного професійного рівня працівниками [171].

Навчальними програмами мають обов'язково бути передбачені такі розділи теорії управління, як фінансове право, бюджет, людські ресурси, інформатика, застосування комп'ютерів для вирішення управлінських проблем. Студенти та слухачі навчальних програм мають бути належним чином підготовлені у галузі якісного аналізу та кількісних методів, мати обізнаність у політичних процесах, що відбуваються як всередині країни, так і за її межами. Сама система кар'єрного зростання має бути напряму пов'язана з результатами перепідготовки й навчання.

Взагалі, головна мета освітніх програм – навчання студентів аналітичним та адміністративним професійним навичкам поряд із забезпеченням засвоєння соціально-політичного й нормативного контексту взаємин між державою й громадянським суспільством.

Керівники-аналітики повинні мати знання про урядові інститути, владні відносини, процеси прийняття рішень. Вони повинні вміти аналізувати й інтерпретувати політичні, соціальні й економічні тенденції, мати вміння оцінювати наслідки управлінських дій, володіти здатністю переконувати й вести переговори, знаходити компроміси й відстоювати свою думку для досягнення поставлених перед органом влади завдань.

За допомогою ситуаційного підходу державні службовці, яких навчають, здобувають навички аналізу конкретних обставин, що впливають на дану управлінську організацію на певному етапі: економічні умови (вплив інфляції, наявні фінансові ресурси), сукупність політичних факторів (рівень політичної участі, вплив політичних партій), соціально-культурні фактори (освітній рівень, етнічна структура). Тому важливо ввести програму

математичного моделювання соціальних процесів при розробці управлінських рішень на місцевому рівні, а також прогнозування у службовій діяльності позитивних та негативних тенденцій при розвитку явищ суспільного життя та їх облік. Практичні дії мають проводитись шляхом використання раціональних та наукових прийомів пошуку, перероблення, зберігання та використання необхідної соціальної, економічної, політичної інформації.

Кадровою політикою органів державної служби є функціонально-диференційована, соціально-управлінська діяльність з формування кадрового складу органу державної служби, його ефективного використання й професійного розвитку. Кадрова політика органу державної служби як соціально-управлінська діяльність своєю основною функцією має пошук і використання мотивуючих факторів професійної діяльності та зростання професійного рівня державних службовців. З метою підвищення ефективності функціонування кадрового складу державної служби необхідним є постійне й диференційоване оцінювання держслужбовців з огляду на спрямованість їхньої професійної діяльності. Інтегральним показником ефективності кадрової політики є вмотивованість кадрів до професійного зростання в рамках їхньої професійної спрямованості, а також вмотивоване прагнення до професійного чи кар'єрного зросту.

Як відомо, першочергове значення поряд із кадровою основою для організації діяльності суб'єктів у сфері інформаційних відносин має також і матеріально-фінансове підґрунтя, поняття якого у науковій літературі тлумачиться як сукупність матеріально-фінансових ресурсів (природні ресурси, бюджетні кошти, рухоме та нерухоме майно), якими володіють органи влади з метою реалізації своїх завдань та повноважень, виконання покладених обов'язків [172, с. 175].

Специфіка підбору і використання робочої сили справляє суттєвий вплив на матеріальне, фінансове та технічне забезпечення діяльності в інформаційній сфері. Додержання відповідного рівня матеріального забезпечення висококваліфікованих працівників має бути однією з ключових ланок фінансового плану будь-якого органу або організації, оскільки саме через наявність та роботу таких кадрів визначається ефективність інформаційної діяльності, при цьому слід враховувати необхідність збалансованості фінансових потоків в організації в цілому.

У той же час, сфера інформаційних відносин має певні характерні особливості матеріально-технічного забезпечення її суб'єктів. По-перше, матеріально-технічні ресурси інформаційної діяльності у залежності від її обсягів та специфіки у відповідній організації повинні мати мінімально необхідний набір кількісних та якісних параметрів. Такі параметри, як правило, визначаються з урахуванням функціональних обов'язків того чи іншого працівника та його досвіду роботи, керівництвом відповідного рівня. Крім того, мають бути розраховані «виробничі потужності» матеріально-технічної основи інформаційної діяльності, враховуючи «пікові» навантаження, можливість маневрування та взаємозамінності матеріальних та кадрових ресурсів. При цьому необхідно врахувати, що взаємозамінність фінансових ресурсів з матеріально-технічними є значно вищою, ніж матеріально-технічних ресурсів з кадровими, оскільки, наприклад, проведення аналітичної роботи не можливо забезпечити виключно технічними засобами.

У вітчизняній правовій науці проблематика матеріально-технічного забезпечення діяльності суб'єктів сфери інформаційних відносин та органів державної влади рядом вчених розглядалась (С. Г. Давтян [173], А. М. Онупрієнко [174], Т. О. Проценко [175], О. І.

Сушинський [176], Ю. З. Торохтій [177] тощо). Однак, незважаючи на актуальність, окремі дослідження проблеми матеріально-технічного забезпечення в її взаємозв'язку з іншими основами діяльності органів влади, не проводились.

Водночас, джерела фінансування органів державної влади конкретно визначені Законом України «Про джерела фінансування органів державної влади». Зокрема, дані органи мають здійснювати свою діяльність виключно за рахунок бюджетного фінансування в межах, передбачених Законом України про Державний бюджет України на відповідний рік [178]. Саме через дану норму Закону державою гарантується певна фінансова основа діяльності органів державної влади та запобігає зловживанню владними повноваженнями, виключаючи можливість фінансування з інших джерел.

Слід зазначити, що за наслідками обробки даних анкетування посадових осіб суб'єктів адміністративно-правової інформаційної політики, органів державної влади, місцевого самоврядування з'ясовано, що більшість респондентів вважає основною причиною недодержання вимог Закону України «Про інформацію» брак компетентних кадрів (відповідно, 37,10% і 31,25%). Відсутність економічного та фінансового забезпечення важливим, але не головним чинником називають ще 25% опитаних посадовців, ця матеріальна складова є фактором впливу лише на думку 4,24% респондентів.

Отже, правове регулювання порядку, особливостей використання, форми, термінів, механізму вирішення суперечностей та інших питань належного матеріально-технічного забезпечення виконання суб'єктами у сфері інформаційних відносин своїх повноважень має необхідність для удосконалення матеріально-технічного забезпечення діяльності органів влади.

Водночас, на друге місце респонденти поставили незнання законів або низьку правову культуру тих, хто застосовує право (13,75% та 18,02% серед загальної кількості опитаних). Щодо вимог до працівників, до обов'язків яких би входило зайняття інформаційною діяльністю – опитані посадові особи наголосили на необхідності володіти перш за все досвідом роботи (45%), освіта та правова обізнаність поділили друге та третє місця (27,50% та 21,25% відповідно), у той же час, як суб'єкти адміністративно-правової інформаційної політики наголошують на необхідності бути законодавчо обізнаним (38,87%), а потім мати відповідний досвід роботи (29,32%) та освіту (26,50% з кількості опитаних).

Здобуті у ході опитування дані теж свідчать про те, що з опитаних посадових осіб лише 32,5% вважають себе достатньо обізнаними у законодавстві в інформаційній сфері, особливості його застосування, у той же час, як 41,25% – себе такими не вважають. Проте, 45,58% з числа опитаних суб'єктів вважають себе достатньо обізнаними у зазначеній сфері законодавства (38,87% – ні).

Водночас, у сфері інформаційних відносин, поряд з кадровим та матеріально-технічним забезпеченням діяльності його суб'єктів, дедалі більшого значення набуває один з обов'язкових чинників, що впливає на прийняття цими суб'єктами відповідних рішень у сферах свого відання – інформаційне забезпечення. Тобто, матеріальну основу вибору форми та напряму правового регулювання інформаційних відносин органами державної влади становить собою саме інформація.

Слід підсумувати, що ефективне здійснення інформаційної діяльності передбачає розуміння мети діяльності, тобто, її кінцевого результату; наявність суб'єкта інформаційної діяльності – виконавця такої діяльності; об'єкта інформаційної діяльності – того, на кого спрямована

реалізація повноважень; наявність процесів інформаційної діяльності – джерел, форм, методів виконання завдання та інформаційних продуктів як результатів інформаційної діяльності. Інформаційна діяльність є частиною розумової праці фахівців науки і техніки, її складовими є операції із сприйняття, переробки і видачі інформації. Одним з видів інформаційної діяльності органів державної влади є інформаційне обслуговування складовими якої є процеси створення, оформлення, збирання, аналітичної переробки (аналізу), пошуку, поширення, зберігання та організації використання інформації. З метою підвищення ефективності роботи органу державного управління, такі процеси мають виконуватись професіоналами – працівниками інформаційних (чи інформаційно-аналітичних) підрозділів. При цьому, найважливішим завданням таких підрозділів має бути забезпечення масового інформаційного обслуговування на основі державних інформаційних ресурсів. Нажаль, державні органи та органи місцевого самоврядування, що володіють відповідним інформаційним ресурсом, не здійснюють масового інформаційного обслуговування, що пов'язано в тому числі з відсутністю в них відповідних технологічних, кадрових, організаційних і фінансових можливостей. В такому випадку, перспективним було б створення системи, що забезпечила б взаємодію з недержавними інформаційними службами, які надавали б інформаційні послуги та розповсюджували б інформаційні продукти, ґрунтуючись на використанні державних інформаційних ресурсів.

Висновки до розділу 3

Доведено, що з часів здобуття Україною незалежності, якісно змінюються відносини державних органів влади та населення країни. Такі зміни відбуваються внаслідок змін у

середовищі дії самої влади, при цьому, як на рівні надання інформаційних послуг, так і на комунікативному та структурному рівнях. На даний час ще не завершено процес переходу від адміністративно-командної системи управління до «сервісної системи» держави, якою функціонально врегульовується надання послуг різного виду, в тому числі, інформаційних послуг.

Обґрунтовано, що термін «інформаційні послуги», закріплений у законодавчих джерелах, спрямовується на формування адміністративно-правових відносин якісно нового типу. Такі відносини виникають як всередині самих державних органів влади, так і у ході їхньої взаємодії з суспільством та його представниками. За таких обставин, принципи та процедура надання саме інформаційних послуг потребують регулювання законодавчим шляхом.

Запровадження системи надання інформаційних послуг має здійснюватись паралельно з іншими напрямками проведення адміністративної реформи, зокрема зі структурною і функціональною зміною системи державних органів влади. Запровадження відповідних посад або структурних підрозділів у системі органів влади, до функціональних обов'язків яких входило б лише надання інформаційних послуг було б ефективним кроком для створення якісного механізму надання інформаційних послуг.

Доведено, що підвищення фахового рівня працівників адміністративних органів держави є основною метою державної кадрової політики, покликаної належно забезпечувати адміністративно-правове регулювання відносин у інформаційному середовищі. З метою досягнення такого рівня забезпечення правового регулювання, державним службовцям необхідно бути компетентними та відповідальними, володіти інформаційними технологіями, мати досвід вироблення професійних рішень та досвід передбачення перспектив розвитку відповідної ситуації.

Такий рівень розвитку інституту держслужби може бути досягнутий за рахунок впровадження не формалізованих, а кваліфікованих освітніх планів, складених з врахуванням досвіду розвинених держав світу, фахово розроблених професійних програм навчання, вимог суспільства. Набути і оновити практичні навички та теоретичні знання, з метою подальшого ефективного розв'язання працівниками органів державної влади завдань професійної діяльності дасть змогу саме підвищення їхньої кваліфікації.

Доведено, що матеріально-технічне забезпечення, як цілеспрямована діяльність уповноважених суб'єктів з передачі та користування наданими майновими правами, є необхідною передумовою для створення сприятливих умов ефективної реалізації суб'єктами інформаційних відносин своєї компетенції та є окремим напрямом забезпечення діяльності цих суб'єктів, який потребує спеціального правового регулювання.

Обґрунтовано, що за умов відсутності відповідного рівня кадрового та фінансового забезпечення, законодавцю необхідно забезпечити адміністративно-правове регулювання системи взаємодії органів влади й недержавних інформаційних служб із приводу використання державних інформаційних ресурсів та умов поширення інформаційних продуктів і послуг.

РОЗДІЛ 4

СВІТОВИЙ ДОСВІД АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

4.1. Європейська модель регулювання прав відносин в інформаційній сфері

Механізм функціонування інформаційної сфери на глобальному рівні здійснює як безпосередній, так і опосередкований вплив на аналогічну ланку життєдіяльності суспільства всередині країни. Крім того, стан та тенденції розвитку у сфері управління інформаційної діяльності в розвинених країнах є орієнтиром для окреслення перспективних шляхів розвитку організації аналогічної діяльності в Україні. За таких обставин, є доцільним проведення аналізу напрямів розвитку інформаційної сфери і світового досвіду розвинених країн.

Одне з провідних місць у програмах та виступах різного рівня закордонних політичних діячів займає дефініція «інформаційне суспільство», а багато лідерів світових держав якраз саме з цим видом суспільства пов'язують їх майбутнє. Найбільш яскраво такі тези прослідковуються у діяльності Ради Європи («побудова інформаційного суспільства»), Великобританії та Канади («створення інформаційної магістралі»), адміністрації Президента США («утворення національної інформаційної інфраструктури»). Розробкою та вдосконаленням відповідних програм та концепцій розвитку інформаційних і комунікаційних технологій також займаються держави Європейського Союзу, а також окремі країни Азії.

З врахуванням інтересів всього суспільства, значні перетворення, які відбуваються майже у всіх галузях суспільного життя, у зв'язку із запровадженням

інформаційних і телекомунікаційних технологій (далі за текстом – ІТТ) мають бути контрольовані. В цьому процесі Україна дещо відстає, однак це дає можливість зрозуміти роль державного впливу для цілеспрямованого формування основ інформаційного суспільства на прикладі інших країн та врахувати типові помилки і прогалини, що мають місце у ході суспільного розвитку. Взаємозв'язок та взаємна зумовленість правових, економічних, технологічних, соціальних і культурних чинників у становленні інформаційного суспільства виявляється в лібералізації правил регулювання інформаційного та телекомунікаційний ринків, у підвищенні ролі державного регулювання і міжнародної співпраці [181, с. 215].

На відміну від традиційно промислового суспільства, інформаційне суспільство вирізняється тим, що інформація, інформаційні послуги та галузі, пов'язані з їх наданням – телевізійна, комп'ютерна, телекомунікаційна, перетворюються на джерело новостворених робочих місць та прогресують значно більшими темпами у своєму економічному розвитку, ніж промислове виробництво.

За оцінками Міжнародного союзу зв'язку, глобальний інформаційний сектор зростає значно швидше, ніж світова економіка в цілому. Значні показники зростання зумовлені тим, що на даний сектор не впливають економічні кризи та спади. Даний сектор включає в себе продукування комп'ютерних та телекомунікаційних послуг, розробку програмного забезпечення, здійснення телевізійного та радіомовлення та виробництво устаткування для нього тощо.

Інформаційний сектор, як швидко прогресуюча та динамічна індустрія, впливає на рівень зайнятості населення. Структура, технології ринку, специфіка індустрії – це все є одними з основних чинників впливу ІТТ на забезпечення робочими місцями. Так, скорочення робочих місць зумовлює технологічний прогрес, у зв'язку із впровадженням нового,

високотехнологічного та інтелектуального обладнання, що не вимагає великих людських ресурсів. У той же час, новітні технології здатні і створювати робочі місця. Так, у кабельній телевізійній індустрії США працює більше 100 тисяч осіб. Аналогічні процеси відбуваються й зі стільниковим зв'язком, встановленням оптично-волоконних мереж, виробленням новітніх програмних продуктів та розширенням переліку надаваних інформаційних послуг.

На даний час йде швидкий процес технологічних перетворень, який в свою чергу породжує низку проблем, одна з яких пов'язана з питанням здатності суспільства адаптуватися до технологічних змін. Інша проблема торкається рівності та демократії – виникає питання: які будуть взаємовідносини між технологічно розвиненими країнами, з побудованим інформаційним суспільством та індустріальними, які з причин браку фінансування та наукового потенціалу не зможуть дозволити собі складні та дорогі сучасні технології, аналогічно, яким буде суспільство, адже до прикладу, особам старшого віку складніше опанувати новітні технології, ніж молоді. Наявні соціальні та географічні відмінності можуть бути поглиблені технологічними змінами. Проте, за допомогою зручнішого доступу до інформації й інформаційних послуг, суспільне життя значно покращується.

Перевага нових телекомунікаційних та інформаційних технологій полягає у тому, що права та свободи членів суспільства ними значно розширюються, оскільки громадяни отримують швидкий доступ до інформації; ІТТ надають здатність бути не лише споживачем інформації, але й її виробником; збільшують можливість впливу громадян на дії влади та її політичні рішення; зберігають таємницю особистого спілкування і листування та гарантують захищеність приватного життя. Проте самі по собі наведені потенційні переваги та можливості ІТТ в повсякденне життя

суспільства не втіляться. Крім того, згадані переваги також містять певні латентні проблеми – так, потенційна здатність осіб впливати на рішення та політичні дії влади призводить до можливостей перетворення вже існуючої демократичної системи, оскільки може виникнути здатність проведення прямого волевиявлення суспільства, референдуму через ІТТ. Водночас, збільшується рівень втручання органів державної влади та безпеки до шифрування, що у свою чергу може вплинути на основоположне право невтручання до особистого життя, а таке право не має обмежуватись державним контролем над джерелами зашифрування. Отже, втрата анонімності є платою за швидкість та зручність отримання та передання інформації, а також за отримання різного виду інформаційних послуг. Так, всі дії у межах інформаційної магістралі можна відстежити і внести до яких-небудь інформаційних баз даних, у набутті яких, наприклад, зацікавлені комерційні структури, оскільки це надає можливість сформулювати і деталізувати поведінку потенційних споживачів. А вже акумулювання фінансовими чи комерційними структурами даних щодо споживачів є серйозною потенційною загрозою.

Враховуючи особливе ставлення у Європейському Союзі до законності збирання персональної інформації, відповідними нормативними документами запропоновано наступні рекомендації:

- збір і збереження ідентифікованої інформації має бути мінімальним;
- право вирішення питань надання доступу до відомостей про особу має бути надано самим особам;
- при проектуванні інформаційних систем слід враховувати необхідність захисту інформації персонального характеру;
- доступ до новітніх технологій захисту персональної таємниці повинні мати і громадяни;

- захист персональних даних і особистого життя має стати вихідним пунктом політики, якою гарантується право на анонімність громадян в інформаційних системах [182, с. 8, 46, 59].

Засобом забезпечення захисту особистого життя громадян, комунікацій та таємниці листування є шифрування і цифровий підпис, які реалізуються шляхом доступу до технологій та відповідного програмного забезпечення, а у випадку розроблення та вдосконалення самими користувачами способів шифрування – вони можуть вдосконалюватись. При цьому, надання повноважень у даній сфері державним органам своїм наслідком матиме доступ держави до кожної інформаційної бази даних. Враховуючи досвід Європейського Співтовариства, мають бути встановлені регулюючі норми, які б управляли порядком використання засобів шифрування, а при потребі – обмежували б його. Вимоги сьогодення та сучасний розвиток ІТТ потребують суворого обмеження відповідним законодавством права державних органів на моніторинг та перегляд певної інформації. Слід наголосити, що саме заснування незалежних громадських центрів довіри, які не є частиною апарату держави та діяльність яких здійснюється окремо від комерційних структур, гарантувало б у повному обсязі право на застосування технічних засобів шифрування. Зазначені центри повинні відповідати за сертифікацію та перевірку програмного забезпечення, необхідного для шифрування даних, здійснювати контроль доступу до них.

Попри наведене, слід врахувати, що технологічний прогрес засобів шифрування, у кінцевому випадку в найближчому майбутньому потягне за собою утворення майже досконалих шифрувальних систем, а при такій ситуації компетентні державні органи, відповідальні безпеку, повинні володіти способами встановлення та викриття комунікацій зі злочинним умислом.

Розглянемо у розвитку концепцію врегулювання правовідносин у сфері інформації у Європейському Співтоваристві. З 1994 року ЄС одним з пріоритетів визначило задачу побудови інформаційного суспільства. З огляду на це, досягнуто значного успіху в реалізації Плану дій, яким визначено стратегію руху Європи до інформаційного суспільства [183, с. 8]:

- успішно розпочата лібералізація телекомунікаційного сектору;

- підтримано інформаційну індустрію Європи, від якої очікувалось створення близько 1 млн. додаткових робочих місць;

- сформульовано план дій у галузі освіти;

- успішно втілені програми наукових розробок;

- вжиті заходи до забезпечення створення соціально орієнтованого інформаційного суспільства, підтримки регіональних ініціатив з метою досягнення погодженого розвитку;

- статусу основного органу для встановлення загальних правил, що необхідні для переходу до інформаційного суспільства набула Європейська Комісія.

Водночас, європейські держави поставили перед собою наступні завдання:

- покращити умови ведення бізнесу шляхом ефективної та погодженої лібералізації телекомунікаційного ринку, створення відповідних умов для запровадження електронної комерції;

- створено інститут постійного професійного вдосконалення і навчання – запроваджена ініціатива «Навчання в інформаційному суспільстві».

Значні наслідки інформаційного суспільства для конкретної людини сприяли виникненню дискусії навколо поміщення у центр перетворень, що відбуваються, інтересів людей. За результатами обговорення видана Зелена книга

«Життя й робота в інформаційному суспільстві: спочатку люди». Мова у ній йде про створення нових робочих місць, забезпечення недоторканності особистого життя, гарантування охорони прав та свобод громадян [116, с. 40].

Відомо, що величезний потенціал для створення багатства, підвищення якості послуг та рівня суспільного життя має процес технологічних змін, викликаний розробкою та застосуванням інформаційних і комунікаційних технологій. Все більш науково обґрунтованим стає виробництво товарів та послуг. На сьогодні важливим є глобальне співробітництво, встановлення правил створення інформаційного суспільства, яке не є суспільством далекого майбутнього, а реальністю на даний час [184, с. 3]. Згадані процеси торкаються права інтелектуальної власності, захисту персональних даних і таємниці особистого життя, поширення шкідливого й незаконного змісту, проблеми інформаційної безпеки, оподаткування тощо. З метою встановлення загальних норм зазначених галузей необхідні багатосторонні угоди під егідою Всесвітньої торгівельної Організації.

У лютому 1995 року Європейська комісія заснувала Форум обговорення загальних проблем становлення інформаційного суспільства, до якого включено 128 представників – різних соціальних верств населення, користувачів нових технологій, постачальників інформаційних послуг та контенту, мережевих операторів, державних та міжнародних установ та організацій. Метою роботи Форуму ставилось в певних напрямках діяльності суспільства та держави простежити процес формування інформаційного суспільства:

- вплив на зайнятість населення та економіку держави;
- формування основних соціальних та демократичних цінностей у «віртуальному співтоваристві»;

- вплив на державні та соціальні служби;
- майбутнє культурного виміру та ЗМІ;
- перекваліфікація, освіта, навчання в інформаційному суспільстві;
- технологія, інфраструктура і сталий розвиток.

При цьому обумовлено, що у разі неможливості з боку країн Європи ефективно та швидко адаптуватися, їх чекає не тільки втрата конкурентоспроможності перед північноамериканською та азійськими економіками, але й зростання соціального напруження всередині самих країн. Загальний виклад проблем розвитку та побудови інформаційного суспільства окреслені в Першій щорічній доповіді Форуму «Мережі для людей і співтовариств» [185].

Мета іншої ініціативи – прискорення інтеграції навчальних закладів до інформаційного суспільства шляхом надання їм нових засобів спілкування, сприяння широкому застосуванню мультимедійних програм у педагогічній практиці, формування критичної маси користувачів вироблених мультимедійних послуг та продуктів, збільшення якості європейської освіти через застосування засобів, властивих інформаційному суспільству, з подальшим розширенням культурної та лінгвістичної різноманітності [186, с.9-10]. Для досягнення такої мети запропоновано заохочувати взаємозв'язок на рівні Європейського Співтовариства регіональних та національних мереж освітніх закладів, стимулювати розвиток та поширення європейського освітнього матеріалу, забезпечити навчання та перепідготовки для вчителів, інформувати про освітні можливості, що надає аудіовізуальне обладнання та мультимедійні продукти. Основним завданням є запобігання ситуації, при якій лише привілейовані верстви населення можуть розраховувати на мультимедійну освіту. Більшість світових країн прийняли відповідні ініціативи в галузі інформації. Наприклад, у

Німеччині – «Школи в мережі», у Великобританії – «Супермагістралі в освіті - шлях уперед», у США – «Виклик технологічної грамотності».

12 лютого 2001 року у ході засідання робочої групи держав-членів Євросоюзу по розробці критеріїв для «електронного уряду» прийнято перелік з 20 основних державних послуг (12 - для населення й 8 - для організацій), надання яких є обов'язковим за допомогою інформаційних технологій. Так, для населення через Інтернет повинні бути доступні наступні послуги: оплата податків, у тому числі, подача декларації, одержання повідомлення про перевірку; надання інформації агенціями з питань зайнятості при пошуку роботи; оформлення соціальних допомог: допомога безробітним; допомога родинам з дітьми; медичні витрати; гранти для студентів; одержання особистих документів (паспорта й посвідчення водія); реєстрація автотранспорту; подача заяви в компетентні органи на отримання дозволу на проведення будівництва; подача заяви в поліцію про вчинене правопорушення; пошук інформації в громадських бібліотеках; одержання свідоцтв про народження та реєстрацію шлюбу; подача документів для вступу у навчальні заклади; публікація оголошень про зміну адреси для фізичних осіб; запис на прийом і одержання інформації про наявність послуг у лікувально-профілактичних установах.

У свою чергу, для організацій державою повинні надаватися наступні послуги: сплата соціальних внесків на співробітників; подача декларацій та одержання повідомлень про корпоративні податки; подача заяв і одержання повідомлень про податок на додану вартість; реєстрація нової юридичної особи; подача інформації в статистичні служби; подача митної декларації; одержання дозволів від екологічних структур; здійснення закупівель для державних потреб. Державні електронні послуги є

невід'ємною частиною більш широкого поняття «електронна держава». Держави перебувають на різних етапах впровадження технологій електронної держави й досить диференційовано підходять до визначенню цього поняття. Так, відповідно до Закону США «Про електронну державу» від 2002 року, термін «електронна держава» означає використання державою мережі Інтернет й інших інформаційних технологій для того, щоб розширити доступ громадськості й державних органів до державного інформаційного ресурсу і державних служб задля підвищення ефективності та якості роботи останніх. У цей час лише деякі держави прийняли подібні закони. Крім Закону США, аналогічні закони діють у Данії, Італії, Греції, Фінляндії, окремих кантонах Швейцарії. Необхідно підкреслити, що основним джерелом фінансування впровадження технологій електронної держави, як правило, є сама держава, хоча можливим є участь бізнес-структур і навіть міжнародних організацій. У той же час, найбільш ефективно, вигідно й безпечно використовувати програмне забезпечення, комп'ютерну техніку і мережне устаткування вітчизняного виробництва, так само як і вирішення кадрового питання краще здійснювати за рахунок вітчизняних фахівців. Це усвідомлюють країни-лідери впровадження технологій «електронного уряду» і при визначенні національних бюджетів основними джерелами фінансування інформаційної сфери.

Швидке запровадженні ІТТ в діяльність державних органів влади дасть можливість:

- пришвидшити документообіг, підвищити ефективність роботи, оптимізувати кількість штатних одиниць та скоротити втрати на утримання державного апарату;
- «наблизити» державні органи до громадян, покращити і розширити асортимент інформаційних послуг, що надаються громадянам;

- вплинути на інформаційну політику держави, направлену на створення інформаційних продуктів та послуг приватним сектором, стимулювання розвитку інформаційного обладнання.

Водночас, складним процесом є запровадження ІТТ у державних органах влади в нинішніх умовах, що зумовлено рядом факторів, а саме, вертикальною структурою влади, недостатньою обізнаністю службовцями у програмних продуктах та технологіях, недостатністю і неповнотою інформаційних баз даних, що орієнтовані на публічний доступ. В Україні головною проблемою, що виникає при запровадженні ІТТ у органах державної влади є неспроможність поєднувати організаційні інновації з технологічними, у той час, коли розвинені світові держави приймають нові законодавчі акти, перетворюють діяльність державних органів, які відповідальні за ведення інформаційної політики.

4.2. Досвід США та Канади у створенні «інформаційної магістралі»

Уряд США ще у 1993 році видав Програму заходів розвитку національної інформаційної інфраструктури (далі за текстом – НІІ) - The National Information Infrastructure: Agenda for Action. Зазначена інфраструктура утворювалась з урахуванням принципів необхідності заохочення інвестицій приватного сектору, розвитку конкуренції, запровадження свободного доступу, сприятливої нормативної бази, гарантія універсальних послуг, захисту права інтелектуальної власності, захисту приватності, безпеки та надійності. Кожному принципу слідували рекомендовані дії зі забезпечення його впровадження. Для регулювання зазначеної інфраструктури, президентом США Б.Клінтоном під головуванням міністра торгівлі Р.Х.Брауна, утворено

Цільову групу з питань інформаційної інфраструктури (Information Infrastructure Task Force), до якої входили керівні представники федеральних органів. У 1997 році Цільова група ухвалила стратегію просування глобальної електронної комерції в Інтернеті та розробила стандарти захисту приватного життя. [187].

Таким чином, розвиток ІІІ та світової інформаційної інфраструктури урядом США визначено як одне з пріоритетних завдань внутрішньої і зовнішньої політики.

З урахуванням існуючого попиту, приватний сектор, будучи основним джерелом коштів та спеціалістів, має з'ясувати, які саме технології потребують розбудови, які стандарти необхідно встановити, яких саме інформаційних послуг та продуктах потребує ринок. Сприяючи приватному сектору, держава водночас може через прийняття відповідних законів і адміністративного регулювання інформаційної сфери полегшити вказані процеси. Крім цього, шляхом державної підтримки запровадження новітніх технологій, сприяння роздержавленню технологій, шляхом створення та розвитку організацій та установ, що підтримували б такі дії держави та поширювали державну інформацію, державою може бути забезпечено лідерство у даних галузях [187].

Детально розглянемо окремі базові принципи розвитку ІІІ. Для запровадження адекватного адміністративно-правового регулювання інформаційної сфери та заради досягнення поставленої мети розвитку, у Програмі заходів зазначено, що законодавством держави має визначатись мета та завдання, які мають бути врегульовані законом, у тому числі у частині забезпечення існування конкуренції; законодавство має бути гнучким, для того, щоб без використання державного механізму внесення змін нього можна було запровадити нові послуги та технології; органи місцевого самоврядування повинні мати повноваження,

делеговані державою; регулюючі правила мають розроблятися за участю усіх зацікавлених сторін, відкрито; держава має діяти на засадах вільного доступу до ринку, заснованого на засадах протидії дискримінації.

Держава, як задекларовано, має сприяти усуненню перешкод на шляху залучення інвестицій приватного сектору, проводити сприятливу політику щодо інвестицій у інформаційний та телекомунікаційний ринки. Для реалізації задекларованих положень, для залучення частки державного капіталу, США має тісно співпрацювати з рядом міжнародних фінансових інституцій, до прикладу, зі Світовим банком та регіональними банками розвитку.

Як передбачається Програмою заходів, досягнення мети побудови глобального інформаційного ринку вимагає урядових гарантій провадження усіх постачальників інформаційних послуг вільним доступом до мережевих послуг, інформаційних мереж та обладнання на недискримінаційній основі та за меншу вартість, з гарантуванням безпеки при передачі даних мережами зв'язку [187].

Слід зазначити, що ефективне інформаційне забезпечення державного управління створює можливості для реалізації технологій «електронної держави», що, у свою чергу, визначає розвиток інформаційного суспільства. Від якості інформаційного забезпечення залежить обґрунтованість прийнятих рішень й ефективність функціонування самої системи державного управління в інформаційному середовищі. Інформаційне забезпечення буде високоякісним тільки за умов створення чіткої, ієрархічно побудованої системи управління ним. Організувати таку систему в Україні можливо з використанням досвіду державного будівництва у США. Наприклад, згаданий Закон США «Про електронну державу» від 2002 р. детально встановлює систему

державного управління інформаційним забезпеченням і містить у собі п'ять розділів: 1) про електронні державні служби адміністративного й бюджетного управління; 2) про федеральне управління електронної служби; 3) про інформаційну безпеку; 4) про затвердження асигнувань, строках їхнього надання та звітності за них; 5) про захист секретної інформації і про достовірну статистику. Цілями «електронної держави» згаданий Закон США визначає:

- 1) організацію міжвідомчої взаємодії;
- 2) розширення меж державного управління в електронних формах;
- 3) забезпечення участі населення в прийнятті державних рішень;
- 4) збільшення ступеня інформованості посадових осіб;
- 5) зменшення фінансових витрат на державне управління;
- 6) забезпечення вільного доступу до достовірного високоякісного державного інформаційного ресурсу.

Зазначений Закон США передбачає наступну систему органів влади, які забезпечують функціонування «електронної держави»:

- 1) державні установи з питань інформації;
- 2) посадова особа у кожному органі влади з питань інформації;
- 3) Міжвідомча інформаційна рада вищих посадових осіб;
- 4) федеральне управління, що реалізує повноваження в галузі створення «електронної держави»;
- 5) керівник федерального управління, що призначається на посаду Президентом;
- 6) адміністративне й бюджетне управління, підвідомчі вищезгаданому федеральному управлінню.

Як ми бачимо, перехід до інформаційного суспільства здійснюється при активній ролі держави, що бере на себе організацію інформаційно-комунікаційної системи в публічній сфері. Саме держава розробляє цілісну політичну концепцію переходу до інформаційного суспільства, при цьому, від неї потребується не тільки розроблення нових програм, але й створення загальних умов для розвитку ІКТ.

Досвід запровадження «інформаційної магістралі» у Канаді. У 1995 році Міністерством промисловості Канади видано доповідь «Побудова більш інноваційної економіки», у якій наводились способи та методи використання інформаційних технологій державою з метою досягнення соціальних, економічних та політичних цілей. Розробленим планом дій, до впровадження якого залучено понад 30 державних органів, запропоновано здійснити перехід до інформаційного суспільства та економіки [188, с.12]. З метою втілення поставленої мети, виникла необхідність у скоординованих діях держави, громадських організацій та приватного сектору.

У 1996 році опубліковано План дій уряду Канади, що отримав назву «Побудова інформаційного суспільства: рух Канади у 21 століття». Документ містив чотири розділи – 1) Побудова канадської інформаційної магістралі, шляхом створення рівних умов для конкуренції та введення такого рівня регулювання, який відповідав би інтересам громадян, сприяв інвестиціям, інноваціям та запровадженню нових інформаційних послуг; 2) Розвиток канадського контенту, що дало би поштовх до створення нових робочих місць, надання нового імпульсу економічному розвитку; 3) Реалізація соціальних та економічних преференцій для канадців, що дозволило б їм особисто брати участь в побудові інформаційного суспільства; 4) Збільшення кількості та вдосконалення урядових послуг, чим збільшаться межі відповідальності з боку держави та

зробить більш доступними джерела інформації. Для втілення наведених у третьому розділі доповіді ідей започатковано програми: Скулнет (SchoolNet), мережа, що об'єднала канадські школи в єдину освітню мережу за допомогою Інтернету, Канадську мережу для розвитку досліджень, промисловості й освіти, Стратегіс, канадський найбільший веб-сайт, присвячений бізнесу, Програму об'єднання студентів, Програму загального доступу до мережі та Канадську електронну комерційну мережу [189].

Слід зазначити, що лише завдяки вжитим скоординованим заходам, направленим на подолання проблем відстані та географічних умов, що роз'єднують канадців, Канадою створено одну з найсучасніших інформаційно-телекомунікаційних систем. Робота у цьому напрямку державою розпочата ще у 1994 році, коли для підготовки пропозицій уряду засновано Консультативну Раду з питань Інформаційної магістралі. Робота Ради заснована на п'яти наступних принципах: взаємодія та взаємна пов'язаність мереж інформації, співпраця у галузі розвитку державного та приватного секторів економіки, гарантії забезпечення таємниці особистого життя та безпеки мережі, можливість навчання та підвищення кваліфікації протягом життя, забезпечення конкуренції у виробництві обладнання, продуктів і послуг. Проведення даною Радою своєї діяльності спрямована на здійснення наступних цілей: утворення робочих місць шляхом залучення інвестицій та запровадження інновацій, посилення суверенітету та культурної самобутності Канади, гарантування універсального доступу до джерел інформації за прийнятними цінами.

У 1995 році Радою оприлюднено остаточну доповідь – «Сполучення, Співтовариство, Контент: Виклик інформаційної магістралі», яка містить понад 300 необхідних сценаріїв дій уряду, направлених на досягнення

поставленої мети – побудови інформаційного суспільства. Так, держава має сприяти створенню конкурентного середовища, преференція у якому надається національним виробникам контенту, послуг та інформаційного обладнання. Урядом має проводитись належна політика для створення нових робочих місць Інформаційною магістраллю, для сприяння економічному розвитку кожного з секторів економіки. Пропонується стратегія національного рівня щодо надання доступу до основних послуг через закріплення у законодавчих актах доступу до інформації. Задекларовано, що не державою, а умовами ринку визначатиметься розвиток нового типу економіки – інформаційної. За таких обставин, державне регулювання має звестись до розроблення моделей чи прикладу поведінки та запровадження правил, а органи держави повинні пройти етап перетворення [190].

Особливу увагу урядом Канади зосереджено на підтриманні виробництва національного медіапродукту, а також на збереженні традицій власної культури та переведенню культурної спадщини в електронний формат, що сприяло захисту позицій на американському ринку і перетворило Канаду за декілька років на великого експортера кіно- і відеопродукції.

Урядом Канади визначено чотири основних принципи побудови стратегії доступу до інформаційних послуг і контенту: гарантування рівного, універсального та зрозумілого доступу, запровадження інтерактивності та відкритості мереж інформації, різноманітність інформації та її орієнтація на споживача, забезпечення компетентності громадян. Консультативною Радою з питань Інформаційної магістралі рекомендовано уряду запровадити державні гарантії антиконкурентної практики та усунути застарілі та, у більшості випадків, не потрібні перешкоди на шляху конкуренції, у ході реалізації політики лібералізації правил

регулювання інформаційного та телекомунікаційного ринку. Задекларовано, що саме держава повинна зайняти чільне місце у запровадженні і застосуванні електронного інформаційного обігу в комунікаційних системах, що сприятиме громадянам через електронний зв'язок взаємодіяти з державними органами та установами та отримувати електронні послуги.

Так само складають інтерес ряд рекомендацій щодо регулювання та розвитку інформаційної сфери, адресованих уряду Канади та державі загалом:

1. Уряд має визнати гостру необхідність розробити норми регулювання та усунути перешкоди на шляху забезпечення конкуренції.

2. Магістральні мережі та нова інфраструктура мають бути утворені приватним сектором економіки, при цьому, ризик та винагороди повинні лягти на власників акцій.

3. Інформаційна магістраль має «просуватися» державою відповідно до вимог ринку.

4. Розвиток інформаційної магістралі має бути «технологічно нейтральним», іншими словами, держава не повинна надавати перевагу якійсь певній технології.

5. Місце держави слід розглядати в контексті місця приватного сектору, який несе фінансові ризики та є основним інвестором. Державна політика має спрямовуватись на створення нових робочих місць та збільшення національного достатку, заохочення конкуренції та стимулювання проведення наукових досліджень, участі у розробленні стандартів, прискорення утворення нових технологій і захисті споживачів [190].

Головним призначенням держави має бути знаходження балансу між забезпеченням середовища вільного обігу інформації та державного регулювання даної сфери, вільним використанням засобів шифрування для

захисту таємниці особистого життя та персональних даних, об'єктивною необхідністю захищати суспільні інтереси від терористів, гарантій вираження думок та захистом моральності. Виключно держава має забезпечувати та переглядати такий баланс, оскільки приватним сектором економіки його забезпечення та гарантування не можливе.

4.3. Зарубіжний досвід та адміністративно-правове регулювання інформаційних правових відносин у міжнародних договорах України

Впровадження сучасних методів державного регулювання інформаційної сфери та комплексне вирішення поставлених даною сферою завдань, є на даний час актуальними для України, оскільки існуючі спроби окреслення концепції утворення нового інформаційного простору лише частково вирішують проблему, а його створення та розвиток обумовлені значним впливом з боку ринкових відносин та комерційних структур, а не з боку держави. За таких обставин, проведений аналіз практики зарубіжних держав у регулюванні правових відносин в інформаційному середовищі дає можливість виокремити ряд напрямків, а саме:

- додержання прав і свобод громадян при проведенні інформаційної діяльності;
- стимулювання конкуренції та контроль у частині концентрації ЗМІ у власності комерційних структур, обмеження монополізму – контроль за видачею дозволів на злиття компаній;
- забезпечення гарантій рівних прав та можливостей усім членам суспільства на доступ до інформаційних ресурсів та інформації;
- збереження національної культурної спадщини;
- забезпечення права інтелектуальної власності;

- подолання злочинності у галузі високих технологій та забезпечення гарантії інформаційної безпеки;
- контроль за державними установами при використанні ними інформаційних та телекомунікаційних технологій.

Варто наголосити, що в зарубіжній інформаційній індустрії прослідковується деяка тенденція до перегляду правил регулювання її діяльності, розроблених раніше, наприклад, дерегуляція телекомунікаційного ринку сприяє конкуренції телефонних, кабельних, стільникових компаній. Внаслідок цього має місце вертикальна та горизонтальна інтеграція засобів передачі інформації та інформаційних ринків.

Правосвідомість суспільства не завжди досягає рівня правильного розуміння небезпеки негативного впливу інформації на свідомість її масового споживача. У цьому випадку, потрібна збалансованість свободи, заборона цензури з боку держави, а також громадський контроль за недопущенням зловживання свободою слова та ЗМІ. З цією метою багатьма державами утворюються державні та суспільні Ради, завданням яких є дотримання моральних засад у діяльності ЗМІ, радіо та телебачення. На даний час інформаційні технології привносять революційну, але не завжди безпечну хвилю в економічні та соціальні процеси. Слід наголосити, що лише за рахунок коректного управління інформаційними процесами може бути гарантована безпека інформаційної революції для суспільства.

Формування в Україні нових правовідносин у сфері інформації та інформаційної інфраструктури багато в чому продиктоване глобальними інформаційними процесами – приватизацією державних операторів зв'язку, дерегуляцією ринку телекомунікацій, створенням нових інформаційних корпорацій, які управляють як виробниками медійної продукції, видавництвами та інформаційними агентствами,

так і засобами доставки інформації (телефонні та кабельні мережі, комп'ютерні системи, супутники тощо).

З урахуванням вищенаведеного, потребує внесення ряду змін та доповнень законодавство України у частині охорони авторських прав, про ЗМІ, про участь у міжнародному інформаційному обміні. Також, негайного вирішення потребує питання монопольної концентрації у власності промислово-фінансових груп ЗМІ та телекомунікацій, у тому числі, друкованих видань, телеканалів, інформаційних агенцій. Нажаль, чинне законодавство не містить норми якими б врегульовувались питання утворення і підтримки відомчих інформаційних ресурсів, не регламентовано питання впровадження, придбання і використання в органах державної влади телекомунікаційних та інформаційних технологій. Зазначене призводить до безконтрольності витрат великих сум коштів бюджету, а запроваджені інформаційні та комп'ютерні системи не справляють очікуваного впливу на підвищення ефективності діяльності органів державної влади та управління. Враховуючи такий стан речей, актуальним на нашу думку є вироблення нормативної документації, що регламентувала би продаж створених державними органами інформаційних ресурсів, а законодавчими актами має бути передбачено чіткий перелік тих ресурсів, які не підлягають приватизації та роздержавленню, як наприклад, статистична інформація. Важливим є також визначення місця України у ряді міжнародних інформаційних програм, зокрема, у Глобальній інформаційній інфраструктурі.

Наголошуємо, що необхідно застосовувати міжвідомчий підхід з метою розроблення зазначених нормативних документів. У загальному, в Україні достатньо фахівців для підготовки уніфікованого документа, яким би державою було обумовлено основні напрямки та пріоритети у сфері державної інформаційної політики і яким би

встановлювались задачі для побудови в Україні інформаційної інфраструктури.

Важливим завданням є забезпечення вдосконалення практики розробки та адміністративно-правового регулювання інформаційних правових відносин у міжнародних договорах України. В умовах побудови інформаційного суспільства та неухильного поглиблення інтеграції України у світове співтовариство, зазначені договори є важливим юридичним інструментом, що здатний забезпечити міждержавну взаємодію у ході впровадження в життя суспільства новацій інформаційної епохи. При цьому, процеси глобалізації, що відбуваються у світі, створюють для цього сприятливе зовнішнє середовище, вони ж у свою чергу зумовлюють необхідність об'єднання зусиль держав з метою розв'язання існуючих проблем.

З позицій правового регулювання, природнім наслідком цього є збільшення кількості багатосторонніх міжнародних договорів (угод), присвячених розвитку співробітництва держав в інформаційному середовищі. Такі нормативні акти дозволяють обумовити загальний напрямок розвитку міжнародно-договірної практики як тенденцію до здійснення координації діяльності її учасників у вирішенні спільних проблем та визначити пріоритетні напрямки співробітництва.

Основним завданням підвищення ефективності міжнародно-договірної практики можна вважати координацію відносин суб'єктів міждержавної взаємодії та розвиток її правового забезпечення. За допомогою такої координації можливим є утворення єдиного інформаційного простору в тих сферах життя, науки й міжнародної діяльності, у яких його наявність на даний час є необхідною.

Наприклад, для держав СНД важливу погоджену правову основу взаємодії за умов існування спільного науково-технологічного середовища утворюють два

наступні багатосторонні міжнародні угоди – «Про підписання конвенції про створення й статус міжнародних науково-дослідних центрів і наукових організацій», що підписана 25.11.1998 року та набрала чинності 21.09.1999 року [191], а також, «Про науково-технічне співробітництво в рамках країн СНД», яка була підписана Україною та набрала чинності 13.03.1992 року [192].

Відзначимо, що питання ролі міжнародних договорів і угод у становленні та зміцненні основ інформаційного суспільства, незважаючи на вагомість їхньої ролі, не є активно досліджуваним в правовій науці. На сьогоднішній день у світі спостерігається розвиток інформаційної нормотворчості в різних формах, чим створюється різнобічна нормативно-правова основа життя сучасного суспільства, а слід зазначити, що міжнародні договори – частина цієї нормативної основи, тому необхідні окремі пріоритетні напрямки координації дій сторін міжнародних договорів в галузі адміністративного регулювання праввідносин у сфері інформації. Так, одним з провідних напрямків можна назвати стандартизацію, гармонізацію й спрощення документації різного роду й призначення, використовувану сторонами при здійсненні однотипної діяльності.

Основною метою вказаних заходів є поліпшення взаємозв'язку сторін, полегшення взаємного сприяння у вирішенні проблемних питань правового регулювання, забезпечення співробітництва на рівноцінних засадах та, у цілому, сприяння розвитку інтеграційних засад як у межах організованих співтовариств держав, так і в окремих спеціальних галузях спільної діяльності.

Важлива угода підписана між державами СНД 23.05.2005 року – «Про основи гармонізації технічних регламентів». Даною угодою передбачено, що технічні регламенти СНД ухвалюються для гармонізації

законодавства держав – учасниць договору в сфері технічного регулювання, захисту життя й здоров'я громадян, охорони навколишнього середовища та попередження дій, що викликають непорозуміння у споживачів і усунення необґрунтованих обмежень у взаємній торгівлі [193].

Також, 17.12.2008 року Постановою Кабінету Міністрів №1096 затверджено Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі інформації (підписана 19.09.2008 року, для України набрала чинності – 30.12.2008 року). Прийняття даної угоди викликано необхідністю сприяння розвитку та вдосконаленню співробітництва на загальнодержавному та регіональному рівнях між ЗМІ та між відповідними відомствами й організаціями сторін угоди, які працюють в галузі ЗМІ [194].

Розглянутий напрямок скоординованої діяльності учасників багатосторонніх договорів поповнюється й іншими актами, дія яких спрямована на уніфікацію документації по різноманітних проблемах, однаково важливих для ряду держав.

Розвиток співробітництва в галузі розширення можливостей інформаційно-комунікаційних технологій (надалі за текстом – ІКТ) є наступним важливим напрямком координації діяльності сторін міждержавних угод. Такий напрямок складений з двох основних видів діяльності – створення та запровадження інформаційних технологій, при цьому, проблематика кожного з наведених видів діяльності юридично забезпечена відповідною сферою правового регулювання. Співробітництво держав у інформаційній сфері, забезпечене шляхом укладення договорів є частиною правового регулювання діяльності позначених видів.

Аналіз практики укладених впродовж декількох останніх років міжнародних договорів, який у цілому відображає реальний стан справ у державі, дозволяє виявити

різноманітні організаційно-правові методи та форми регулювання взаємодії сторін та різний суб'єктний склад учасників міждержавної діяльності із проблем створення та запровадження ІКТ.

Розглянемо варіанти нормативно-правового забезпечення організації співробітництва сторін, які є основними.

Чільне місце посідає стан правового регулювання координації діяльності сторін у вказаній галузі на основі багатосторонніх міжнародних договорів. Так, в багатосторонніх міжнародних угодах країн СНД та з урядами ряду країн Європи найбільш конкретного висвітлення набула проблема правового режиму створення та застосування інформаційних технологій і комунікаційних мереж.

Відзначимо, що потребу у міжнародному правовому регулюванні одержують галузі, вирішення яких вимагає створення та застосування інформаційних технологій та які обумовлюються найбільш гострими проблемами сьогодення. До прикладу – необхідність підвищення ефективності у боротьбі зі злочинністю була причиною затвердження Постановою Кабінету міністрів України № 799 від 09.11.2016 Угоди між Кабінетом Міністрів України та Радою Міністрів Боснії і Герцеговини про співробітництво в боротьбі зі злочинністю. З питань боротьби з тероризмом, між країнами СНД 22.05.2009 року підписано угоду «Про обмін інформацією в сфері боротьби зі злочинністю і незаконною міграцією». Не менш характерним прикладом є Угода про співробітництво в створенні державних інформаційних систем паспортно-візових документів нового покоління й подальшого їхнього розвитку і використання в державах-учасниках СНД, що підписана 14.11.2008 року [195], завдання щодо приведення існуючої системи освіти у відповідність із можливостями та вимогами інформаційного суспільства. Так само гостро стоять питання мирного використання атомної енергії на основі сучасних технологій, наслідком

опрацювання яких є підписання Угоди між Державним комітетом ядерного регулювання України та Органом ядерної безпеки Французької Республіки про обмін технічною інформацією та співробітництво в галузі ядерної безпеки та радіаційного захисту, що підписана та для України набула чинності 27.02.2009 року [196]. Узгодженості дій держав і в інших галузях їхньої суспільної діяльності повинно сприяти і об'єднання інформаційних ресурсів у межах спільного інформаційного простору країн світу.

Не всі багатосторонні міжнародні договори віддзеркалюють повною мірою реальний стан правового регулювання проблем співпраці держав у сфері створення та запровадження ІКТ, а сама проблема є набагато ширшою. Визначення даної проблеми обумовлюється застосуванням різноманітних форм та методів правового регулювання для вирішення наступних питань:

а) попри багатосторонні міжнародні договори держав, які безпосередньо забезпечують координацію діяльності декількох його учасників, практика йде шляхом організації співробітництва держав і на підставі угод про науково-технічне співробітництво сторін;

б) йде налагодження прямих контактів між органами держави та організаціями різних країн, функціонально орієнтованими на вирішення проблем функціонування ІКТ.

Слід зазначити, що необхідність у виробленні нормативно-правових положень щодо забезпечення реалізації регулювання інформаційної галузі обумовлюється розмаїттям правових форм та методів регулювання даного напрямку у світі. На нашу думку, таку реалізацію необхідно проводити шляхом прийняття законодавчих актів, які б, з урахуванням досвіду розвинутих країн, обумовлювали напрямки здійснення державної інформаційної політики України. Акти такого змісту мають напрямком державної політики визначати побудову інформаційного суспільства в

Україні, а також бути спрямованими на формування стратегії розвитку і використання внутрішньодержавних інформаційних ресурсів. Хоча здійснюватися це повинно планомірно, на єдиній системній основі, але вказані заходи потребують своєї реалізації вже сьогодні.

На необхідності врахування світового досвіду при визначенні форм і методів правового регулювання відносин в інформаційній сфері наголошують дані соціологічного опитування респондентів – посадових осіб органів державної влади, місцевого самоврядування та суб'єктів адміністративно-правової інформаційної політики, більшість з яких (90% та 68,56% відповідно) підтримують таку необхідність.

Висновки до розділу 4

Запровадження світових стандартів правового регулювання відносин в інформаційному середовищі у національне законодавство повинно мати дієве правове підґрунтя, на якому розбудовуватиметься новий порядок правового регулювання вказаної сфери, а не формалізований її зміст.

Доведено, що з метою удосконалення правового регулювання державою інформаційної сфери більшість розвинених світових країн поліпшили механізм такого регулювання через реформування його системи. Внаслідок таких реформ, змінилося сприйняття ролі органів державної влади в управлінні та регулюванні інформаційної сфери та у діяльності, направленої на задоволення потреб споживачів інформації. Пріоритетним визнано своєчасність, якість і швидкість надання інформаційних послуг. Для втілення поставленої мети державою сформовано ряд установ, єдиною компетенцією яких є здійснення адміністративного регулювання інформаційної сфери. Відповідно, реальність

запровадження аналогічних підходів до державного управління в правовому полі України обумовлюється потребою зміни форми взаємовідносин органів влади як з населенням країни, так і між собою, перехід з правовідносин «командного» типу до «сервісного». З врахуванням світового досвіду адміністративно-правового регулювання відносин у сфері інформації та за умов продовження реформи адміністративних органів влади в Україні свідчить про потребу опрацювання концепції утворення відокремлених інформаційних підрозділів або служб, до обов'язків яких входило б врегулювання правовідносин, пов'язаних із створенням, збиранням, одержанням, зберіганням, використанням, поширенням, охороною та захистом інформації.

Для запровадження світового досвіду здійснення адміністративно-правового регулювання відносин у інформаційній сфері, є потреба до вжиття наступних заходів: забезпечити прозорість та відкритість (згідно з чинним законодавством), меж правового регулювання, що збільшить коефіцієнт довіри до органів влади; розробити стандарти якості роботи органів влади; розробити державні програми, спрямовані на реалізацію державної кадрової політики у сфері регулювання правовідносин в інформаційному середовищі.

ВИСНОВКИ

Монографічне дослідження виконано на підставах аналізу чинного українського законодавства та практики його застосування, теоретичного вивчення численних наукових праць різних галузей юриспруденції. Відтак вирішено важливе науково-практичне завдання – охарактеризовано сутність адміністративно-правового регулювання відносин, що формуються в інформаційному середовищі України, проаналізовано їхні істотні ознаки та елементи, запропоновано їх класифікацію. За допомогою соціологічного опитування посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування в різних регіонах України (80 осіб), а також суб'єктів адміністративно-правового регулювання (283 особи) доведено, що порядок адміністративного регулювання правовідносин в інформаційному середовищі України на сьогодні не є ефективним, а норми інформаційного законодавства потребують істотного удосконалення та кодифікації. Наведене дозволило сформулювати такі висновки:

Соціальне значення інформації та потреба у правовому регулюванні відносин, які виникають у зв'язку з інформацією, проблема вільного обігу та поширення інформації, потреба у вдосконаленні законодавства – ці та інші чинники сукупно зумовили виникнення наукового інтересу до проблеми адміністративного регулювання даного виду правовідносин. Для того, щоб розв'язати проблему управління правовідносинами в інформаційному середовищі, потрібно оцінити ефективність наявних у влади юридичних інструментів, тобто, правових норм, які вона використовує для регулювання інформаційної сфери.

З'ясовано співвідношення інформаційної дії права та правового регулювання соціальних відносин в інформаційному середовищі. Доведено, що тепер в

інформаційній сфері об'єктивно існують *правові* відносини, оскільки вони містять елементи, властиві правовідносинам (суб'єкти, об'єкт, компетенція, відповідальність), і виникають як результат правового регулювання відповідних суспільних відносин, не будучи результатом лише інформаційної дії права. Зазначені елементи розкривають особливості правовідносин у сфері інформації та дають змогу виокремити саме ці правовідносини серед багатьох інших, які виникають у процесі здійснення суб'єктами інформаційних правовідносин своєї діяльності.

Авторами встановлено сутність, характер й ознаки адміністративно-правових відносин та їхніх елементів в інформаційному середовищі. З'ясовано, що: 1) рамки поведінки суб'єктів таких відносин окреслюються адміністративно-правовими нормами; 2) адміністративні правовідносини, які формуються в ході здійснення суб'єктами своєї діяльності, є зовнішніми і внутрішніми, з перевагою останніх; 3) суб'єктний склад таких відносин особливий – одна сторона завжди володіє владними повноваженнями щодо іншої, відповідно, більшість учасників таких правовідносин є юридично нерівною; 4) в адміністративно-правових відносинах через правові норми виражається державний (владний) примус; 5) адміністративно-правове регулювання інформаційних правовідносин пов'язане безпосередньо з реалізацією органами влади держави своїх завдань та функцій стосовно суб'єктів діяльності у сфері інформації; 6) об'єкт регулювання адміністративних правовідносин в інформаційній сфері має матеріальний та нематеріальний характер; 7) імперативний метод адміністративно-правових відносин в інформаційній сфері є основним, що зумовлено реалізацією владних повноважень органами державної виконавчої влади та управління, місцевого самоврядування; 8) правовий зв'язок між учасниками зазначених

правовідносин виникає з моменту ухвалення управлінського рішення, що може мати нормативну або індивідуальну дію, бути правовим чи неправовим, усним чи письмовим тощо; 9) права і обов'язки суб'єктів адміністративно-правових відносин в інформаційному середовищі України врегульовані та захищені нормами адміністративного права (рідше – цивільного, кримінального тощо); 10) згода чи бажання одного з учасників правовідносин не є необхідною передумовою формування адміністративно-правових відносин з приводу вчинення певних дій з інформацією.

Авторами визначено специфіку об'єкта і суб'єкта адміністративно-правових відносин в інформаційному середовищі. Основним критерієм виокремлення зазначених відносин названо їхній об'єкт, яким може бути та чи інша інформація або пов'язаний з інформацією результат поведінки учасника правовідносин (надання, одержання, нерозголошення інформації тощо). Виявлено, що залежно від галузі застосування правовідносини в інформаційній сфері є публічними і приватними, адміністративними і цивільними; ступеня регулювання – статичними і динамічними, абсолютними і відносними. Також встановлено, що розглядати об'єкт правових відносин в інформаційній сфері треба з урахуванням його правової характеристики (правового режиму). Для конструювання правових режимів інформації варто враховувати її юридично значущі ознаки: нематеріальність, можливість одночасно бути біля необмеженого кола осіб, відсутність нерозривного зв'язку з її матеріальним носієм, неспоживчий характер при її використанні тощо. З'ясовано, що інформація як явище в її науковому розумінні нетотожна об'єктові правових відносин в інформаційній сфері, оскільки інформація може лише позначати об'єкти, які з правого погляду не є інформацією (безготівкові гроші, бездокументарні цінні папери, оферту й акцепт, об'єкти авторських прав тощо). Об'єктом правових

відносин в інформаційній сфері можуть бути лише ті види інформації, які є інформацією, що має нормативно-правове регулювання: різні таємниці, масова інформація (враховуючи рекламу) тощо.

Шляхом аналізу стану наявної системи повноважень органів виконавчої влади в інформаційній сфері, дисертант прийшов до висновку, що дублювання повноважень органів державної виконавчої влади, органів державного контролю у галузі інформації, розширене тлумачення у відомчих нормативних актах переліку повноважень, наданих цим органам законодавством, призводять до проблем у правовому регулюванні вказаної сфери. Через невизначеність положень українського законодавства виникають відмінності у тлумаченні його норм. Авторами зазначено, що реформування інформаційного законодавства, повинно пройти певні етапи – у першу чергу необхідним є внесення ряду змін до законодавства в даній сфері; відтак – кодифікація законодавства про інформацію. Йдеться про ухвалення Кодексу законів України про інформацію, у якому би систематизувались усі правові інститути даної галузі, а саме: інститут права на свободу вираження думки та слова, на вільне поширення інформації; інститут об'єктивності, вірогідності, повноти та точності інформації; інститут ЗМІ та телекомунікацій; інститут власності на інформацію; інститут правового режиму інформації; інститут захисту інформації. Наведене у подальшому сприятиме удосконаленню інформаційного законодавства та полегшить його адміністративно-правове регулювання.

Авторами окреслено низку принципів адміністративно-правового регулювання діяльності суб'єктів у сфері інформаційних відносин. Такі принципи впливають із Конституції України і закріплені в Законі «Про інформацію». Крім загальних принципів інформаційних правовідносин, дисертантом виокремлено принципи діяльності держави в

сфері інформації як спеціальні принципи здійснення інформаційної діяльності органами державної влади і управління у процесі ухвалення управлінського рішення. До таких принципів зараховано: принцип своєчасності; принцип науковості; принцип адаптованості; принцип змістової узгодженості; принцип достатності; принцип формалізації; принцип документарності тощо. Названі принципи інформаційних правовідносин мають бути забезпечені відповідно організованою системою управління. З'ясовано та доведено, що фундаментальним принципом адміністративно-правового гарантування діяльності суб'єктів інформаційних правовідносин є принцип правомірності одержання, поширення, використання, зберігання, охорони та захисту інформації, який передбачає й уособлює неухильне виконання, дотримання правових норм (матеріальних і процесуальних) цими суб'єктами у ході здійснення інформаційної діяльності.

Визначено специфіку адміністративно-правового регулювання з надання інформаційних послуг у національному інформаційному середовищі. Обґрунтовано, що запропонований у правовому полі термін «інформаційні послуги» спрямований на виникнення якісно нового виду адміністративно-правових відносин органів державної влади між собою та у їхніх взаємовідносинах з фізичними, юридичними особами. Також ефективним кроком для створення якісного механізму надання інформаційних послуг було б запровадження в системі органів влади відповідних посад або підрозділів, функціональним обов'язком яких були б лише послуги з надання інформації. Авторами доведено, що система надання інформаційних послуг дозволяє підвищити ефективність державного управління в інформаційному середовищі на наступних напрямках: по-перше, заощаджуються фінансові ресурси за рахунок заміни паперових носіїв електронними; по-друге, заощаджується

час, забезпечується доступ громадян до інформації про діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування; по-третє, поліпшується якість послуг, надаваних зазначеними органами; по-четверте, населенню надається можливість безпосередньо брати участь у прийнятті управлінських рішень; по-п'яте, підвищується рівень інформованості населення.

На підставі проведеного авторами монографічного дослідження аналізу та узагальнення міжнародного досвіду адміністративного регулювання правовідносин у інформаційній сфері з'ясовано, що: 1) ефективна діяльність органів державної влади у інформаційній сфері залежить від ступеня їхнього інформаційно-аналітичного забезпечення – комплексу правових та організаційних засобів та заходів, якими через оптимальну організацію інформаційних масивів в процесі функціонування системи забезпечено зв'язок її елементів; 2) впровадження світових стандартів регулювання інформаційної сфери в національне законодавство не повинно мати формальний характер; 3) потребує систематизації та уніфікації національне законодавство, яким врегульовано відносини у сфері інформації.

При цьому, у ході реформування та вдосконалення врегулювання інформаційної сфери, основні зусилля повинні бути зосереджені на теоретичному осмисленні та практичному вирішенні наступних принципів питань:

- можливість, доцільність і межі застосування зарубіжного досвіду державного регулювання інформаційних відносин;
- шляхи вирішення нових правових проблем, що з'явилися в зв'язку з використанням мережі Інтернет;
- вирішення теоретичних проблем правового статусу інформації як об'єкта цивільних прав;

- допустимість і межі застосування різних методів регулювання (в тому числі саморегулювання) в інформаційній сфері.

Наголошено, що в межах міжнародної співпраці потрібно визнати й почати застосовувати основи міжнародно-правової регламентації інформаційної сфери та запровадити єдині міжнародні правила, які б забезпечували сумісність і можливість спільного застосування інформаційних систем, які діють у різних державах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Shannon C.E. The mathematical theory of communication [Текст] / by C. E. Shannon, W. Weaver – Chicago: University of Illinois Press, 1969. – 245 p.
2. Wiener N. The Human Use Of Human Beings: Cybernetics And Society [Text] / by Norbert Wiener – USA: The Da Capo series in science, 1988 – 200 p.
3. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений. [Текст] / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова – М. : 1997. – 944 с.
4. Ровенский З. И. Машина и мысль [Текст] / З. И. Ровенский, Е. А. Умова , А. И. Уемов – М. : Госполитиздат, 1960. – 143 с.
5. Анисимов С. Ф. Человек и машина (Философские проблемы кибернетики) [Текст] / Сергей Федорович Анисимов – М. : [б. и.], 1959. – 56 с.
6. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти [Текст] : монографія / Ірина Василівна Арістова ; заг. ред. О. М. Бандурка. – Х. : Вид-во Ун-ту внутр. справ, 2000. – 368 с.
7. Юридична енциклопедія [Текст] : в 6 т. Т. 4 / [ред. Ю. С. Шемшученко]. – К. : Вид-во “Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана, 2004. – 717 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170 000 слів і словосполучень [Текст] / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.
9. Інформатизація, право, управління: організаційно-правові питання [Текст] / [Р. А. Калюжний, О. Д. Крупчан, В. Д. Павловський та ін.]. – К. : [б. в.], 2002. – 191 с.
10. Международное информационное право [Текст] : Методические материалы к междисциплинарному спецкурсу / сост. Смыслова Т. М. – М. : СТЭНСИ, 2002. – 192 с.

11. Про інформацію [Електронний ресурс] : Закон України від 13.01.2011 року. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2657-12>.

12. Шилович А. С. Право информационного общества: основные предпосылки развития системы права в условиях информатизации / Алексей Сергеевич Шилович // Минск. Проблемы правовой информатизации [Текст]. – 2004. – № 1(7). – С. 61-64.

13. Мастяниця Й. У. Інформаційні ресурси України: проблеми державного управління [Текст] / Й. У. Мастяниця, О. В. Соснін, Л. Є. Шиманський ; за заг. ред. О. В. Сосніна. – К. : НІСД, 2002. – 140 с.

14. Адміністративне право України [Текст] : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, О. В. Дьяченко та ін.] ; під ред. Ю.П. Битяка. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.

15. Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні [Текст] : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Олена Велеоніівна Кохановська. – К. : [б. в.], 2006. – 531 с.

16. Копылов В. А. Информационное право [Текст] : учеб. пособ. для студ. вуз. / Виктор Александрович Копылов. – М. : Юристъ, 2002. – 512 с.

17. Бачило И. Л. Есть ли основания для создания отрасли «Информационное право» / И. Л. Бачило, В. А. Копылов // Информационное общество [Текст]. – 1999. – № 6. – С. 49-55.

18. Бачило И. Л. Информационное право [Текст] : учебник: 2-е изд., перераб. и доп. / Иллариya Лаврентьевна Бачило – М. : Издательский дом «Юрайт», 2011. – 522 с.

19. Уфимцев Ю. С. Информационная безопасность [Текст] / Ю. С. Уфимцев, Е. А. Ерофеев, В. П. Буянов [и др.]. – М. : Экзамен, 2003. – 560 с.

20. Алексеев С.С. Структура советского права [Текст] / Сергей Сергеевич Алексеев. – М. : [б.и.], 1975. – 258 с.

21. Ющик О. І. Галузі та інститути правової системи [Текст] / Олексій Іванович Ющик – К. : Оріяни, 2002. – 112 с.
22. Конституційне право України [Текст] : підручник / [В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко та ін.]. – К. : Правова єдність, 2010. – 432 с.
23. Коваль Л. В. Адміністративне право України [Текст] : кур. лекц. / Леонід Васильович Коваль. – К. : Вентурі, 1998. – 208 с.
24. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Текст] : наук.-практ. комент. / [Р. А. Калюжний, А. Т. Комзюк, О. О. Погрібний та ін.]. – [вид. 2-ге]. – К. : Правова єдність, 2008. – 780 с.
25. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>.
26. Інформаційне забезпечення управлінської діяльності в умовах інформатизації: організаційно-правові питання теорії і практики [Текст] : монографія / [Р. А. Калюжний, В. О. Шамрай, В. Д. Гавловський та ін.] ; за ред. Р. А. Калюжного та В. О. Шамрая. – К. : АДПС України, 2002. – 295 с.
27. Питання концепції реформування інформаційного законодавства України / [Р. А. Калюжний, В. Д. Гавловський, В. С. Цимбалюк та ін.] // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні [Текст]. – [Б. м. : б. в.], 2000. – С. 17–21.
28. Великий енциклопедичний юридичний словник [Текст] / [за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка]. – К. : Юридична думка, 2012. – 1020 с.
29. Адміністративне право України. Академічний курс [Текст] : у 2 т. Т.1 / [під ред. В. Б.Авер'янова]. - К. : Вид-во Інституту держави і права ім. В. М. Корецького, 2004. – 584 с.

30. Бурило Ю. П. Організаційно-правові питання державного управління в інформаційній сфері [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Юрій Павлович Бурило. – К. : [б. в.], 2008. – 20 с.
31. Баранов О.А. Інформаційне право України: стан, проблеми, перспективи [Текст] / Олександр Андрійович Баранов – К. : СофтПрес, 2005. – 316 с.
32. Основи інформаційного права України [Текст] : навч. посіб. / [В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський, В. В. Гриценко та ін.]; за ред. М. Я. Швець. – К. : Знання, 2004. – 274 с.
33. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні [Текст] / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чиж. – К. : Юридична думка, 2006. – 384 с.
34. Костецька Т. А. Інформаційне право України ; навч. посіб. [Текст] / Тетяна Анатоліївна Костецька. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 170 с.
35. Стратегії розвитку України: теорія і практика [Текст] / [О. Г. Додонов, О. В. Литвиненко, В. В. Жигалюк та ін.] ; за ред. О. С. Власюка. – К. : НІСД, 2002. – 864 с.
36. Беляков К. И. Управление и право в период информатизации [Текст] : монография / Константин Иванович Беляков. – К. : КВІЦ, 2001. – 308 с.
37. Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи [Текст] : навч. посіб. / Борис Анатолійович Кормич. – К. : Кондор, 2004. – 384 с.
38. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові, організаційні засади [Текст] : навч. посіб. / за ред. Н. Р. Нижник та В. М. Олуйка. – Львів : Львівська політехніка, 2002. – 352 с.
39. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки : Закон України //

Відомості Верховної Ради України [Текст]. – 2007. – № 12. – Ст. 102. – 215 С.

40. Про телекомунікації : Закон України // Відомості Верховної Ради України [Текст]. – 2004. – № 12. – Ст. 155. – 220 С.

41. Про Кабінет Міністрів України : Закон України // Урядовий кур'єр [Текст]. – 2010. – № 192. – 20 С.

42. Про затвердження Положення про Міністерство інфраструктури України : Указ Президента України № 581/2011 від 12.05.2011 р. // Офіційний вісник України [Текст]. – 2011. – № 37. – Ст. 49. – 115 С.

43. Про телебачення і радіомовлення : Закон України // Відомості Верховної Ради України [Текст]. – 1994. – № 10. – Ст. 43. – 215 С.

44. Про державну таємницю : Закон України // Відомості Верховної Ради України [Текст]. – 1994. – № 16. – Ст. 93. – 210 С.

45. Бачило И. Л. Информационное право: основы практической информатики [Текст] / Иллариya Лаврентьевна Бачило. – М. : Издaние г-на Тихомирова М. Ю., 2001. – 352 с.

46. Скакун О. Ф. Теорія права і держави [Текст] : підручник / Ольга Федорівна Скакун. – [2-е вид.]. – К. : Алерта, 2011. – 520 с.

47. Лазарев В. В. Теория государства и права [Текст] : учеб. для вуз. / В. В. Лазарев, С. В. Липень. – [3-е изд. испр. и доп.]. – М. : Спарк, 2004. – 260 с.

48. Комаров С. А. Теория государства и права [Текст] : учеб.-метод. пособ. / С. А. Комаров, А. В. Малько. – М. : НОРМА, 2001. – 448 с.

49. Оцінка електронної готовності України. Стратегічні рекомендації [Текст] : доповідь проекту Уряду України / ПРООН. – К. : [б. в.], 2002. – 36 с.

50. Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України “Про Основні засади

розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки” [Електронний ресурс] : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 653-р від 15.08.2007 р. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=653-2007-%F0>.

51. Смілевський М. Л. Окремі аспекти правового регулювання інформаційних правовідносин в Україні / Максим Леонідович Смілевський // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції [Текст] : матер. XI Всеукр. наук.-практ. конф. (14 – 16 травня 2008 р., м. Київ) : у 2 т. Т. 2 / М-ство освіти і науки, Нац. педагог. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Європ. ун-т. – К. : Нац. педагог. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Європ. ун-т, 2008. – Т. 2. – С. 55–58.

52. Смілевський М. Л. Деякі аспекти адміністративно-правового регулювання інформаційної сфери / Максим Леонідович Смілевський // Наукові дослідження та експеримент [Текст] : матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (19 – 21 травня 2008 р., м. Полтава). – Полтава : ІнтерГрафіка, 2008. – С. 100–102.

53. Смілевський М. Л. Деякі аспекти адміністративно-правового тлумачення поняття «інформація» / Максим Леонідович Смілевський // Україна та Польща у вимірі незалежності (1918 – 2008 рр.) [Текст] : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (22 – 24 травня 2008 р., м. Львів) / М-ство освіти і науки, Львів. ун-т бізнесу та права. – Львів : Львів. ун-т бізнесу та права, 2008. – С. 175–178.

54. Смілевський М. Л. Адміністративно-правовий аспект тлумачення змісту інформації / Максим Леонідович Смілевський // Митна справа [Текст] : наук.-аналіт. журн. – 2008. – № 1. – С. 293–295.

55. Алексеев С. С. Общая теория права [Текст] : в 2 т. Т. 2 / Сергей Сергеевич Алексеев – М. : Юрид. лит, 1982. – 360 с.

56. Гаврилов О. А. Информатизация правовой системы России. Теоретические и практические проблемы [Текст] / Олег Алексеевич Гаврилов. – М. : Юридическая книга, 1998. – 254 с.

57. Гаврилов О. А. Курс правовой информатики [Текст] : учебник / Олег Алексеевич Гаврилов. – М. : НОРМА, 2002. – 432 с.

58. Тиновицкая И. Д. Информационное право и информационные отношения / Ирина Дмитриевна Тиновицкая // Проблемы информатизации [Текст]. – 1999. – № 3. – С. 47.

59. Дозорцев В. А. Вопросы информации в Гражданском кодексе Российской Федерации / Виктор Абрамович Дозорцев // Научно-техническая информация [Текст]. – 1998. – № 3. – С. 1, 2. – (Сер.1, “Организация и методика информ. работы”) – С. 146.

60. Баранов А. А. Информационный суверенитет или информационная безопасность / Александр Анатолиевич Баранов // Національна безпека і оборона [Текст]. – 2001. – № 1. – С. 70–76.

61. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

62. Рясенцев В. А. Основы советского гражданского права [Текст]. / Владимир Александрович Рясенцев. – М. : Юрид. лит, 1962. – 167 с.

63. Хропанюк В. Н. Теория государства и права : учебник [Текст] / Валентин Николаевич Хропанюк. – 6-е изд. – М. : Омега-Л, 2012. – 323 с.

64. Теория государства и права [Текст] : кур. лекц. / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. – М. : Юристъ, 2004. – 776 с.

65. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету міністрів України № 442 від 10.09.2014 (в редакції від 08.09.2021 р.). – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF#Text>

66. Про затвердження положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс] : Указ Президента України № 500/2011 від 23.04.2011 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/500/2011#Text>.

67. Про положення про Міністерство енергетики України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2020 р. № 507 – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/507-2020-%D0%BF#Text>.

68. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>.

69. Про затвердження Положення про Міністерство культури України : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2014 р. № 495 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-2014-%D0%BF#Text>.

70. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 630 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF#Text>.

71. Про затвердження Положення про Міністерство охорони здоров'я України : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 267 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 90) – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/267-2015-%D0%BF#Text>.

72. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 червня 2015 р. № 423 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text>

73. Про затвердження Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України : Указ Президента України № 452/2011 від 13.04.2011 р. // Офіційний вісник Президента України [Текст]. – 2011. – № 11. – 20 квіт. – С.70.

74. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 375 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-2014-%D0%BF#Text>.

75. Про затвердження Положення про Міністерство економіки України Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серпня 2014 р. № 459 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 17 лютого 2021 р. № 124) – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF#Text>.

76. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 р. № 281 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF#Text>.

77. Про міжнародні договори України [Електронний ресурс] : Закон України від 29.06.2004 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>.

78. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878 – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>.

79. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 671(у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 жовтня 2016 р. № 730) – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#Text>.

80. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228 – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>.

81. Про затвердження Положення про Міністерство інфраструктури України : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2015 р. № 460 – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-2015-%D0%BF#Text>.

82. Про радіочастотний ресурс України : Закон України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1770-14#Text>.

83. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ №810/98 від 22.07.1998 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text>.

84. Про затвердження Положення про Державну службу інтелектуальної власності України : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2014 р. № 658 – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/658-2014-%D0%BF#Text>.

85. Про затвердження положення про Державну службу статистики України : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 вересня 2014 р. № 481 – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/481-2014-%D0%BF#Text>.

86. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань захисту персональних даних : Указ

Президента України № 390/2011 – Режим доступу :
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/390/2011#Text>.

87. Про затвердження Положення про Міністерство
цифрової трансформації України [Електронний ресурс] :
Постанова Кабінету міністрів України від 18 вересня 2019 р.
№856 – Режим доступу :
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text>.

88. Про додержання прав людини під час проведення
оперативно-технічних заходів. Указ Президента № 1556/2005
від 07.11.2005 р. – Режим доступу :
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556/2005#Text>.

89. Про затвердження Положення про Державну
архівну службу України : Постанова Кабінету Міністрів
України від 21 жовтня 2015 р. № 870 – Режим доступу :
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/870-2015-%D0%BF#Text>.

90. Про затвердження Положення про Міністерство
юстиції України [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету
Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228 – Режим
доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>.

91. Про затвердження Положення про Державний
комітет телебачення і радіомовлення України : Постанова
Кабінету Міністрів України від 13 серпня 2014 р. № 341 –
Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2014-%D0%BF#Text>.

92. Про місцеві державні адміністрації : Закон
України – Режим доступу :
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>.

93. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність
(адміністративно-деліктне право) [Текст] : навч. посіб. /
Валерій Костянтинович Колпаков. – К. : Юрінком Інтер, 2008.
– 256 с.

94. Про доступ до публічної інформації : Закон України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.

95. Про звернення громадян : Закон України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

96. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text>.

97. Кримінальний Кодекс України : Затверджений Законом України № 2341-III від 05.04.2001 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

98. Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні [Текст] : дис. д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Олена Велеонінівна Кохановська. – К. : [б. в.], 2006. – 531 с.

99. Цивільний Кодекс України : затверджений Законом України № 435-4 від 16.01.2003 року – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.

100. Про захист прав споживачів : Закон України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>.

101. Інформаційне законодавство України [Текст] : наук.-практ. комент. / [за ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чижа]. – К. : [б. в.], 2006. – 232 с.

102. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення: ДСТУ 2392-94 [Текст]. – К. : Видавництво Держстандарту України, 1994. – С.37 – (Національний стандарт України).

103. Колпаков В. К. Адміністративне право України [Текст] : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 544 с.

104. Курінний Є. В. Предмет адміністративного права України: тенденції трансформації в умовах реформування

[Текст] : навч. посіб. / Євген Володимирович Курінний – Дніпропетровськ : Юридична академія МВС України, 2002. – 92 с.

105. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>.

106. Братусь С. Н. Субъекты гражданского права [Текст] / Сергей Никитич Братусь – М. : [б. н.], 1984. – 287 с.

107. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 170 000 слів і словосполучень [Текст] / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2005. – 1728 с.

108. Кечекьян С. Ф. Правоотношения в социалистическом обществе [Текст] / Степан Федорович Кечекьян. – М. : Издательство Академии Наук СССР, 1958. – 181 с.

109. Фаткуллин Ф. Н. Основы учения о праве и государстве [Текст] : учеб. пособ. / Фидаи Нурғалиевич Фаткуллин. – Казань : Издательство Казанского фин.-экономич. ин-та, 1997. – 223 с.

110. Тиновицкая И. Д. Право на информацию и механизм его реализации / И. Д. Тиновицкая // Законодательные проблемы информатизации общества : Труды ВНИИСЗ [Текст]. – М. : Издательство ВНИИСЗ, 1992., 1992. – С. 29-41.

111. Терещенко Л.К. Право на доступ к информации [Текст] : монография / Людмила Константиновна Терещенко. – М.: Юстицинформ, 2009. – 310 с.

112. Хижняк В. С. Конституционное право человека и гражданина на информацию в Российской Федерации [Текст] : дис. канд. юрид. наук : 12.00.02. / Вероника Сергеевна Хижняк. – Саратов : [б. и.], 1998. – 222 с.

113. Дозорцев В.А. Интеллектуальные права: Понятие. Система. Задачи кодификации /

Виктор Абрамович Дозорцев // Исслед. центр частного права. [Текст]. – М. : Статут, 2005. – 416 с.

114. Сергиенко Л. А. Субъективные права в информационной сфере / Л. А. Сергиенко, И. Д. Тиновицкая // Проблемы информатизации [Текст]. – 2000. – Вып. 3. – С. 23-29.

115. Бачило И. Л. Информационное право : учебник / Бачило И. Л., Лопатин В. Н., Федотов М. А.; под ред. Б. Н. Топорнина. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2001. – 789 с.

116. Михайлов В.И. Право на информацию / Виталий Игоревич Михайлов // Закон [Текст]. – 1999. – № 10. – С. 35-48.

117. Шевелева Т.М. Правові аспекти регулювання відносин, пов'язаних з комерційною таємницею, в проекті Закону України «Про охорону прав на комерційну таємницю» [Текст] / Тетяна Михайлівна Шевелева – К. : Інтелектуальна власність : журнал. – 2008. – №7. – С.9-14.

118. Монахов В. Н. Государственно-правовые вопросы информационного обслуживания граждан СССР (конституционный аспект) [Текст] : дис. канд. юрид. наук : 12.00.02 / Виктор Николаевич Монахов. – М. : [б. и.], 1983. – 226 с.

119. Про прокуратуру : Закон України від 14.10.2014 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.

120. Про службу безпеки України : Закон України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>.

121. Про Міністерство доходів і зборів України : Указ Президента України № 141/2013 від 18.03.2013 (втратив чинність) – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141/2013#Text>.

122. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12#Text>.

123. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.

124. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів : Закон України № 540/97-ВР від 23.09.1997 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

125. Кирдяшова Е. В. Информация как объект интеллектуальной собственности / Елена Владимировна Кирдяшова // Законодательство и практика средств массовой информации [Текст]. – 1997. – № 11 (39). – С. 3.

126. Малько А. В. Право гражданина на информацию: необходимость, природа, гарантии реализации / А. В. Малько // Известия высших учебных заведений. Правоведение [Текст]. – 1995. – № 3. – С. 56-63.

127. Ломакин Д. В. Акционерные правоотношения [Текст] / Д. В. Ломакин. – М. : Спарк, 1997. – 156 с.

128. Старчук О.В. Щодо поняття принципів права / Оксана Володимирівна Старчук // Часопис Київського університету права [Текст]. – 2012. – №2 – С.40-43.

129. Гаращук В. М. Сутність, принципи та гарантії законності / Володимир Миколайович Гаращук // Проблеми законності [Текст] : Респ. міжвідом. наук. зб. – Вип. 42. – Х. : НЮАУ, 2000. — С. 106–112.

130. Колодій А. М. Принципи права України [Текст] : монографія / Анатолій Миколайович Колодій. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.

131. Байтин М. И. О принципах и функциях права: новые моменты / Михаил Иосифович Байтин // Правоведение [Текст]. – 2000. – № 3. – С. 4–16.

132. Бандурка О. М. Адміністративний процес [Текст] : підручник / О. М. Бандурка, М. М. Тищенко. – К. : Літера ЛТД, 2002. – 287 с.

133. Ківалов С. В. Державна служба в Україні [Текст] : підручник / С. В. Ківалов, Л. Р. Біла. – Одеса : Юридична література, 2003. – 368 с.

134. Малиновський В. Я. Державне управління [Текст] : навч. посіб., вид. 2-ге, доп. та перероб. / Валентин Ярославович Малиновський. – Київ : Атіка, 2003. – 576 с.

135. Загальна декларація прав людини. Декларація ООН: міжнар. док. від 10.12.1948 р. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

136. Гурковський В.І. Роль та місце принципів міжнародного права у сфері забезпечення інформаційної безпеки України / Володимир Ігорович Гурковський // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – 2003. – № 1. – С. 496–501.

137. Про затвердження плану заходів з виконання завдань, передбачених Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 653 від 15.08.2007 р. (в ред. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 512-р від 13.05.2009 р.) – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/653-2007-%D1%80#Text>.

138. Тихомиров Ю. А. Информация в государственном управлении [Текст] / Юрий Александрович Тихомиров // Правоведение. – Ленинград : Изд-во Ленинградского университета, 1971. – № 5. – С. 19–27.

139. Тихомиров Ю. А. Правовое регулирование: теория и практика. [Текст] / Юрий Александрович Тихомиров – М.: ООО «Формула права», 2008. – 400 с.

140. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

141. Смілевський М. Л. Окремі аспекти діяльності об'єктів і суб'єктів адміністративно-правового регулювання в інформаційному середовищі / Максим Леонідович

Смілевський // Наукові дослідження та експеримент [Текст] : матер. V міжнар. наук.-практ. конф. (18 – 20 травня 2009 р., м. Полтава). – Полтава : ІнтерГрафіка, 2009. – С. 192–194.

142. Смілевський М. Л. Деякі підходи до розуміння поняття адміністративно-правових принципів діяльності державних органів в інформаційній сфері / Максим Леонідович Смілевський // Розвиток наукових досліджень – 2010 [Текст] : матер. VI міжнар. наук.-практ. конф. (22 – 24 листопада 2010 р., м. Полтава). – Полтава : ІнтерГрафіка, 2010. – С. 120–122.

143. Смілевський М. Л. Суб'єктивне право на інформацію та адміністративно-правові основи регулювання діяльності суб'єктів інформаційних відносин / Максим Леонідович Смілевський // Митна справа [Текст] : наук.-аналіт. журн. – 2007. – № 4. – С. 62–65.

144. Смілевський М. Л. Окремі аспекти державного регулювання діяльності суб'єктів інформаційних праввідносин / М. Л. Смілевський, В. Д. Люблін // Митна справа [Текст] : наук.-аналіт. журн. – 2010. – № 5. – С. 333–335.

145. Про адміністративні послуги: Закон України №5203-VI від 06.09.2012 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>.

146. Концепція розвитку системи електронних послуг в Україні [Електронний ресурс]: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 р. № 918-р – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-%D1%80#Text>.

147. Савченко Б. Г. Основи професійної підготовки державних службовців [Текст] : навч. посіб. / Б. Г. Савченко, Н. М. Мельтюхова ; за заг. ред. Є. І. Бородіна, В. Г. Логвінова, О. Ф. Мельникова, П. І. Шевчука. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2003. – 184 с.

148. Тамбовцев В. Л. Пятый рынок: экономические проблемы производства информации [Текст] / Виталий Леонидович Тамбовцев. – М. : Изд-во МГУ, 1993. – 127 с.

149. Barksdale Н. С. Marketing information : a professional reference guide [Text] / Н. С. Barksdale, J. L. Goldstucker – Atlanta : Georgia State University Business Press, 1995. – 473 p.

150. Какорін М. О. Інформаційні технології як фактор інновацій у глобальній фінансовій системі / Михайло Олексійович Какорін // Формування ринкових відносин в Україні [Текст] : зб. наук. пр. – 2008. – № 5. – С.106-109

151. Про соціальні послуги [Електронний ресурс] : Закон України станом на 15.05.2011 р. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=966-15>.

152. Про затвердження Методики визначення належності бюджетних програм до сфери інформатизації : Наказ Державного комітету зв'язку та інформатизації України № 97 від 06.06.2003 р. станом на 09.02.2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0512-03>.

153. Про затвердження Правил плавання та лоцманського проведення суден у Феодосійській затоці, на рейдах Феодосійського морського торговельного порту та на підходах до нього : Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України № 115 від 03.02.2009 р. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0280-09#Text>.

154. Писаренко Г.М. Адміністративні послуги в Україні: організаційно-правові аспекти [Текст] : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Ганна Миколаївна Писаренко. – Одеса : [б. в.], 2006. – 196 с.

155. Strassmann P.A. Information Payoff: The Transformation of Work in the Electronic Age [Text] / Paul A. Strassmann – New York : The Free Press, 1985. – 298 p.

156. Смирнова Н. В. Экономический анализ информационного сектора в развитых капиталистических странах / Н. В. Смирнова, В. М. Шейхетов // Прикладная информатика [Текст]. – М. : Финансы и статистика, 2008. – Вып. 2. – С.156-172.

157. Леонов А.П. Толковый словарь современной информационно-правовой лексики / Александр Петрович Леонов [Электронный ресурс]// Информационно-справочный портал MorePC.ru, 2002 – Режим доступа : <http://www.morepc.ru/informatisation/leonov.html?print>

158. Про науково-технічну інформацію : Закон України №3322-ХІІ від 25.06.1993 р. – Режим доступа : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3322-12#Text>.

159. Штрик А. А. Экономика информатизации развитых зарубежных стран. Структура и характеристики мирового и европейского рынков информационных технологий / Александр Аркадьевич Штрик // Информационные технологии [Текст]. – 2008. – № 3. – С. 2-7.

160. Устинович Е. С. О правовой системе информационной деятельности органов исполнительной власти / Елена Степановна Устинович // Труды института государства и права РАН [Текст]. – 2009. - №5. – С. 78-88.

161. Дюжев Д. В. Информация как объект правового регулирования в современном мире / Дмитрий Валентинович Дюжев // Наука. Релігія. Суспільство [Текст]. – 2006. – № 4. – С. 252-258.

162. Костецька Т. А. Актуальні проблеми державно-правового регулювання інформаційних відносин / Тетяна Анатоліївна Костецька // Часопис Київського університету права [Текст]. – 2006. – № 4. – С. 63-68.

163. Свобода А.А. Бібліотеки інформаційного суспільства: ціннісні орієнтири діяльності / Алла Антонівна Свобода // Бібліотечний вісник [Текст]. – 2008. – № 6. – С. 29-33.

164. Кушнаренко Н.Н. Документоведение [Текст]: Учебник. – 8-е изд./ Наталья Николаевна Кушнаренко – К.: Знання, 2008. – 459 с.

165. Ковбасюк Ю. В. Державна кадрова політика в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку [Текст] : наук. доп. / Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін. – К. : НАДУ, 2012. – 72 с.

166. Гельман-Виноградов К. Б. Документальная память ноосферы как новый объект познания (к постановке проблемы) / Ким Борисович Гельман-Виноградов // Науч. журн. Междунар. федерации по информации и документации [Текст]. – 1992. – Т.17, №1. – С. 8-16.

167. Ильганаева В. А. Гармонизация культурной среды в условиях информатизации общества [Текст] / Валентина Александровна Ильганаева. – Х. : ХГAK, 1999. – 34 с.

168. Філіпова Л. Я. Системи управління електронним документообігом: загальні поняття термінології, організації, технології (зарубіжний досвід) / Людмила Яківна Філіпова // Вісник Книжкової палати України [Текст]. – 2001. – № 4. – С. 15-17.

169. Drucker P.F. The Effective Executive [Text] / Peter F. Drucker. – Collins, 2006. - 178 p.

170. Варварина Е. Ф. Проблемы информационного права / Е. Ф. Варварина, М. М. Славин // Труды Института государства и права РАН. – Вып. 5. – М. : Изд-во Института государства и права РАН, 2009. – 242 с.

171. Про професійний розвиток працівників: Закон України № 4312-VI від 12.01.2012 р. // Офіційний вісник України [Текст]. – 2012. – № 11. – 17 лютого. – С. 12.

172. Трачук П.А. Місцеве самоврядування в Україні у контексті конституційних і демократичних реформ [Текст] : монографія / Петро Антонович Трачук. – Ужгород : Ужгородська міська друкарня, 2006.– 576 с.

173. Давтян С. Г. Проблеми регламентування діяльності органів виконавчої влади на регіональному рівні / С. Г. Давтян, С. Є. Саханенко // Вісник державної служби України [Текст]. – 2006. – № 4. – С. 23–28.

174. Онупрієнко А. М. Місцеві органи влади в механізмі демократичної держави [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних та правових вчень» / Алла Миколаївна Онупрієнко. – Х. : [б. в.], 2008. – 20 с.

175. Проценко Т. О. Органи виконавчої влади в регіонах України: шляхи вдосконалення [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.04 «Регіональне управління» / Тарас Олександрович Проценко. – К. : [б. в.], 2002. – 20 с.

176. Сушинський О. І. Місцеві державні адміністрації в Україні: : актуальні питання статусу [Текст] / Олександр Іванович Сушинський. – Львів : Світ, 2002. – С. 3-22.

177. Торохтій Ю. З. Взаємовідносини місцевих державних адміністрацій в аспекті засад конституційного ладу України / Юрій Зиновійович Торохтій // Державне будівництво та місцеве самоврядування [Текст]. – 2003. – Вип. 5. – С. 57–67.

178. Про джерела фінансування органів державної влади : Закон України № 783-XIV від 30.06.1999 р. // Відомості Верховної Ради України [Текст]. – 1999. – № 34. – С. 274.

179. Смілевський М. Л. Деякі особливості адміністративно-правового регулювання інформаційних послуг / Максим Леонідович Смілевський // Митна справа [Текст] : наук.-аналіт. журн. [Текст]. – 2011. – № 3. – С 251–253.

180. Смилевский М. Л. Некоторые особенности кадрового обеспечения деятельности субъектов

административно-правовых отношений в информационной сфере по законодательству Украины / Максим Леонидович Смилевский // Актуальные тенденции развития российского права [Текст] : сб. науч. тр. НОУ ВПО «Уральский Финансово-Юридический институт» – 2012. – с.277-283.

181. Гриценко О.М. Природа інформаційного суспільства та розвиток світового ринку мас-медіа / Олена Миколаївна Гриценко // Вісник Львів. ун-ту [Текст]. – 2009. – Вип. 32. – С. 214–222.

182. Брижко В.М. Порівняльно-правове дослідження відповідності законодавства України законодавству ЄС у сфері персональних даних [Текст] / В.М.Брижко, А.І.Радянська, М.Я.Швець. – К. : Тріумф, 2006. – 256 с.

183. Europe and the global information society [Text] : Bangemann report Recommendations to the European Council. – Strasbourg : [s. n.], 1994. – 40 p.

184. Green Paper. Living and Working in the Information Society [Text] : People First. European Commission. – Belgium : [s. n.], 1996. – 33 p.

185. Europe at the Forefront of the Global Information Society [Electronic resource] : Rolling Action Plan. Communication from the European Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions. Policy Paper (Belgium, 1996). – Режим доступу : http://ec.europa.eu/archives/ISPO/policy/i_rollingaction.html.

186. Nguyen G. D. Does the European Union create the foundations of an information society for all? / G. D. Nguyen, M. Jolles // European Economic Policy Briefings [Text] : BEEP briefing №11. – Bruges: Colledge of Europe, 2005 – 37 p.

187. Brown R. The Global Information Infrastructure: Agenda for Cooperation / R. Brown, L. Irving [and others] // Information Infrastructure Task Force – United States of America (1995) [Electronic resource]. – Режим доступу :

<http://www.ntia.doc.gov/report/1995/global-information-infrastructure-agenda-cooperation>.

188. Building a more innovative Economy // CMA Magazine [Text]. – 1995. – № 1. – 36 p.

189. Building the Information Society [Electronic resource] : Moving Canada into the 21st Century. Ministry of Supply and Services (1996). – Режим доступу : <http://www.ic.gc.ca/eic/site/ecic-ceac.nsf/eng/gv00366.html>.

190. Connection, Community, Content [Electronic resource] : The Challenge of the Information Highway. Final Report of the Information Highway Advisory Council (1995). – Режим доступу : <http://archive.ifla.org/documents/infopol/canada/ihacfnl.txt>.

191. Конвенція Про створення і статус міжнародних науково-дослідних центрів і наукових організацій [Електронний ресурс] : міжнар. док. від 25.11.1998 р. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_745.

192. Угода «Про науково-технічне співробітництво в рамках держав-учасниць СНД» [Електронний ресурс] : міжнар. док. від 13.03.1992 р. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_200.

193. Рішення Економічної ради СНД «Про проект Угоди про основи гармонізації технічних регламентів держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав» [Електронний ресурс] : міжнар. док. від 23.05.2005 р. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_c93.

194. Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі інформації : Постанова Кабінету Міністрів України № 1096 від 17.12.2008 р. // Офіційний вісник України [Текст]. – 2009. – № 27. – 21 квітня. – С.170.

195. Угода «Про співробітництво в створенні державних інформаційних систем паспортно-візових

документів нового покоління й подальшого їхнього розвитку і використання в державах-учасниках СНД» [Електронний ресурс] : міжнар. док. від 01.01.2009 р. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_j86.

196. Угода між Державним комітетом ядерного регулювання України та Органом ядерної безпеки Французької Республіки «Про обмін технічною інформацією та співробітництво в галузі ядерної безпеки та радіаційного захисту» : міжнар. док. від 27.02.2009 р. – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/250_063#Text.

197. Смілевський М. Л. Щодо необхідності використання світового досвіду правового регулювання відносин в інформаційній сфері / Максим Леонідович Смілевський // Форум права. – № 3. – 2012. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12smlvic.pdf>.

Наукове видання

ЛЮБЛІН Віталій Давидович
СМІЛЕВСЬКИЙ Максим Леонідович

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН В
ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ УКРАЇНИ:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Монографія

Літературний редактор: **Галина ПАДИК**
Друк на різнографі: **Назарій ПЕТРОЛЮК**
Технічний редактор, верстка
та відповідальний за випуск: **Микола ФЛЬОРКО**

Підписано до друку 15.11.2021 р.
Формат 60×84/16. Гарнітура Times New Roman.
Друк на різнографі. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 15,25. Обл.вид.арк. 15,0.

Видавництво ЛДУ БЖД
79007, Україна, м. Львів, вул. Клепарівська, 35
тел./факс: (8-032) 233-24-79, e-mail: ubgd@i.ua